

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

HARİTALAMA VE İZLEME GÜNCELLEME ÇALIŞMASI

EĞİTİMDE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ

PROF. DR. MİNE GÖĞÜŞ TAN

2020

Türkiye'de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi Faz II

Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

**Haritalama ve İzleme Çalışması:
2017-2020 Güncellemesi**

Prof. Dr. Mine Göğüş Tan

Eylül 2020

CEİD YAYINLARI

Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması 2017-2020 Güncellemesi

Kaynak gösterilmek kaydıyla yararlanılabilir.

ISBN: 978-605-80901-5-6

Yıldızevler Mah. 721. Sokak, No:4/9 Çankaya, 06690

Ankara, Türkiye

Tel: 0 312 440 04 84

www.ceid.org.tr

www.ceidizler.ceid.org.tr

Kapak Fotoğrafı: Canva Pro Stock Media

Kapak/İç Tasarım: Hasan Kürşat Akcan

Bu yayın Avrupa Birliği'nin maddi desteği ile hazırlanmıştır. İçerik tamamıyla Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği'nin sorumluluğu altındadır. Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.

PROF. DR. MİNE GÖĞÜŞ TAN Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi'nde Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim, Eleştirel ve Feminist Pedagojiler, Eğitim Sosyolojisi, Toplumsal Tarihte Çocuk alanlarında çalıştı. American Field Service ve Fulbright burslarından yararlandı. Cambridge Üniversitesi'nde Kadın Çalışmaları alanında doktora sonrası çalışmalarda bulundu. Ankara Üniversitesi KASAUM Yönetim Kurulu Üyesi ve Kadın Çalışmaları ilk Ana Bilim Dalı Başkanı, İTÜ Bilim, Mühendislik, Teknoloji KAUM Yönetim Kurulu, Avrupa Kadın Rektörler Derneği (EWORA) Scientific Advisory Board üyesi olarak görev yaptı. İTÜ'nün AB tarafından finanse edilen FESTA, SHEMERA, Meta Analysis of Gender and Science Research, UNICAFE gibi toplumsal cinsiyet projelerinde yer aldı.

İçindekiler

Tablolar	6
Kısaltmalar.....	7
Giriş: Eğitim Tematik Alanındaki Değişimlerin Genel Eğilimi	9
UNESCO Küresel Eğitim İzleme Raporu 2020	9
COVID-19 Pandemisi, Eğitim ve Kadınlar	11
Uluslararası Gelişmeler 2017-2020	15
CEDAW Komitesi'nin 14 Kasım 2017 Tarih ve 36 Sayılı Genel Tavsiye Kararı	15
Jogjacarta (Yogyakarta) İlkeleri	17
Kamu Politikalarının Değerlendirilmesi	19
Yasal Düzenlemeler	19
Kurumsal Yapılanmalar ve Kamu Kurumlarının İzleme Kapasitelerinin Değerlendirilmesi	26
Milli Eğitim Bakanlığı.....	27
MEB 2019-2023 Stratejik Planı	33
MEB 2020 Performans Programı	35
MEB 2019 Yılı İdare Faaliyet Raporu	36
Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	37
AÇSHB 2019-2023 Stratejik Planı	40
AÇSH Bakanlığı 2020 yılı Performans Programı	41
Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2018-2023.....	42
Beijing 20/Turkey	45
Diğer İlgili Kamu Kuruluşlarının Politika Belgeleri	47
On birinci Kalkınma Planı (2019-2023)	49
Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Değerlendirme Raporu (2019).....	52
Sivil Toplum Kuruluşlarının İzleme Kapasitelerinin Değerlendirilmesi	54
Eğitim Alanındaki Kadın Örgütlerinin İzleme-Değerlendirme Raporları	54
LGBTİ Örgütlerinin Eğitimle İlgili Raporlarının, Kadın Haklarına Duyarlılıklarının Saptanması.....	56

Sivil Toplum Örgütlerinin Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Duyarlılıklarının Saptanması.....	58
Eğitimde Türkiye Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalaması 2020	64
Eğitime Erişim ve Süreklilikte Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlikleri	64
Okuryazarlık: Genel Bir Kadın Sorunu.....	64
Erken Çocukluk Eğitimi Hâlâ Genelleşemedi.....	65
Okullulaşma: Henüz Tüm Çağ Nüfusunu Kapsamıyor	66
Yetişkin Eğitimine Erişim Gene Güç.....	67
Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlikleri	70
Eğitimin Türlerinde Eşitsizlik	70
Eğitimin Çıktılarında Eşitsizlik	72
Eğitimin Yetki Konumlarında Yetersiz Temsil.....	73
Bilgi ve İletişim Teknolojilerine Erişim de İstatistikleri de Sorunlu	76
Kesişen Eşitsizliklerle Mücadele ve Kapsayıcılık Yetersiz.....	77
Anakımlaştırma tamamlanamadı	81
Sonuç Yerine.....	88
Süreklilikler.....	88
Geri gidişler	89
Çelişkiler	89
İzleme ve verilerle ilgili sorunlar	90
Kaynaklar.....	91

Tablolar

Tablo 1 Anayasa ve İlgili Yasalar.....	19
Tablo 2 Yönetmelikler.....	21
Tablo 3 Genelge, Yönerge vb. Belgeler.....	24
Tablo 4 TBMM Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, 2020.....	27
Tablo 5 Milli Eğitim Bakanlığı, 2020.....	28
Tablo 6 Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2020.....	37
Tablo 7 Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2020.....	48
Tablo 8 Kadın Örgütleri ve Eğitim Hakkıyla İlgili İzleme.....	54
Tablo 9 LGBTİ Örgütleri Raporlarının, Kadın Haklarına Duyarlılıkları	56
Tablo 10 Eğitimle İlgili Sivil Toplum Kuruluşları ve TCE ile İlgili İzleme	58
Tablo 11 Eğitim Reformu Girişimi (ERG) İzleme Raporları	61
Tablo 12 TÜSİAD'ın Eğitim Alanındaki Raporları 1990-2020	62
Tablo 13 Genel nüfus içinde okuryazar kadın ve erkek sayısı ve oranı (15 +yaş).....	65
Tablo 14 Okul öncesi eğitimde cinsiyete göre okullulaşma oranı (%).....	66
Tablo 15 İlköğretim ve ortaöğretimde cinsiyete göre net okullulaşma oranı (%)	67
Tablo 16 Yüksek öğretimde cinsiyete göre net okullulaşma oranı (%).....	68
Tablo 17 Resmi ve özel yaygın eğitim kursiyerleri arasında kadın sayı ve oranı.....	68
Tablo 18 Ortaöğretim Kurumlarındaki öğrenciler arasında kadın sayı ve oranları	70
Tablo 19 Açık öğretimde kayıtlı öğrenciler arasında kadın ve erkek öğrenci sayı ve oranları 71	
Tablo 20 Özel Öğretim Kurumlarından Yararlanan Öğrenci Sayı ve Oranı, 2017-18 ve 2018-19	72
Tablo 21 Kamu ve Vakıf Üniversitelerinde Kadın Rektör Oranları	75
Tablo 22 Özel Eğitim Hizmetlerinden Yararlanan Öğrenciler Arasında Kadın Sayı ve Oranları, 2017-18 ve 2018-19.....	77
Tablo 23 Türkçe Eğitimi Alan Suriyeli Kursiyerler Arasında Kadın Sayı ve Oranları , 2014-18.....	79
Tablo 24 Suriyeli Kadın ve Erkeklerin Genel Kurslara Katılımı, 2014-18	79
Tablo 25 Halk Eğitimi Merkezlerinde Suriyeli Kadın ve Erkeklerin En Çok Tercih Ettikleri Meslekî ve Teknik Kurslar.....	80

Kısaltmalar

AB	Avrupa Birliği
AÇŞHB	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
Beijing +20/Turkey	Comprehensive National Review Report and Survey Prepared by Turkey On The Occasion of 25th Anniversary Of Adoption of 4th World Conference On Women And Beijing Declaration And Platform for Action (1995) Dördüncü Dünya Kadın Konferansı ve Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu (1995) nun Kabulününün 25. Yıldönümü Araştırması Türkiye Ülke Raporu
BİT	Bilgi ve İletişim Teknolojileri (Information and Communications Technology - ICT)
CEDAW	The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi)
COVID-19	Corona Virus Disease (Yeni Koronavirüs Hastalığı)
EBA	Eğitim Bilişim Ağı
ERG	Eğitim Reformu Girişimi
GEM Report	Global Education Monitoring Report (Küresel Eğitim İzleme Raporu)
HBÖGM	Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü
KSGM	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
LGBTİ	Lezbiyen, Gay, Biseksüel, Transgender ve İnterseks
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
KKHAÖK	Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi
KİH-YÇ	Kadının İnsan Hakları-Yeni Çözümler Derneği
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı

METK	Milli Eğitim Temel Kanunu
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development (İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
ÖYEGM	Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü
PISA	Programme for International Student Assessment (Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı)
RG	Resmi Gazete
STEM	Science, Technology, Engineering, Mathematics (Bilim/Fen, Teknoloji, Mühendislik, Matematik)
SKH	Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
ŞEY	Şartlı Eğitim Yardımı
TALIS	Teaching and Learning International Survey (Uluslararası Öğrenme ve Öğretme Anketi)
TCE	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği
TEDMEM	Türk Eğitim Derneği Düşünce Kuruluşu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNESCO	United Nations Educational Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu)
WEF	Dünya Eğitim Forumu
YÖK	Yüksek Öğretim Kurumu

Giriş: Eğitim Tematik Alanındaki Değişimlerin Genel Eğilimi

Bu çalışmanın amacı, Cinsiyet Eşitliğini İzleme Derneği’nin Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi kapsamında hazırlanan ve 2018 yılında yayınlanan Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışmasının¹ güncellenmesine yöneliktir. Tematik alan güncelleme çalışmasının başlıklarının, söz konusu çalışmanın yapıldığı tarihten 2020’ye kadar:

- a) Toplumsal cinsiyet eşitliği alanında uluslararası alandaki gelişmelerin değerlendirilmesini, yeni ya da önceki raporda AB Bakanlığı’nın talepleri doğrultusunda çıkarılmak durumunda kalınan Yogyakarta ilkeleri, vb. düzenlemelerin aktarılmasını,
- b) Toplumsal cinsiyet eşitliği açısından gerçekleşen yasal düzenlemelerle kurumsal yapılanmaların ve kamu politikalarının değerlendirilmesini;
- c) Toplumsal cinsiyet eşitliğinden sorumlu kamu kurumlarının eylem planları, yıllık faaliyet/performans raporları gibi politika belgelerine bakılarak izleme çalışmalarının ve kapasitelerinin değerlendirilmesini;
- d) Sivil toplum örgütlerinin yayınladıkları raporların, yine AB başkanlığının talebiyle çıkarılmak zorunda kalınan örgütlerin çalışmalarının konulması vb. yoluyla toplumsal cinsiyet eşitliğini izleme kapasitelerinin değerlendirilmesini;
- e) Raporda yer verilen ancak AB Başkanlığı tarafından çıkarılan yazar tarafından önemli bulunan diğer bilgileri kapsamı öngörülmektedir.

UNESCO Küresel Eğitim İzleme Raporu 2020

Önümüzdeki on yıllık dönemde, eğitim alanında uluslararasıdaki gelişmelerin izlenmesindeki temel araçlar, ilk raporda ele alınan ve tarafların gerçekleştirilmesini taahhüt ettikleri Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi 4 ile Dünya Eğitim Forumu’nun (WEF) SKH 4 ve Gündem 2030’u destekleyen Mayıs 2015 Incheon Bildirgesi’dir. Bu doğrultuda ülkelerin, UNESCO ile işbirliği içinde SKH 4’ü nasıl uygulayacakları konusunda rehber işlevi gören Eğitim 2030 Eylem Çerçevesi² kabul edilmiş bulunmaktadır.

¹ Göğüş Tan, M. (2018). Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması. CEİD Yayınları. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/182>).

² UNESCO (2016). Education 2030: Incheon Declaration and Framework for Action for the Implementation of Sustainable Development Goal 4: Ensure Inclusive and Equitable Quality Education and Promote Lifelong Learning Opportunities for All. UNESCO. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1033>)

Bu temel araçların uygulanmasını izlemekten sorumlu uluslararası kuruluş olarak UNESCO, SKH4'ün nitelikli eğitime yönelik ilerleme konusundaki gelişmeleri yıllık Küresel Eğitim İzleme Raporlarında (GEM Report) değerlendiriyor. Bu yıl **kapsayıcılık** konusuna odaklanan UNESCO Küresel Eğitim İzleme Raporu 2020³, 23 Haziran 2020'de yayımlandı. 205 ülkeden verilere dayanan raporda **toplumsal cinsiyet, eğitime erişimde küresel bir eşitsizlik sorunu olmayı sürdürüyor**. Alt gelir düzeyindeki ülkelerin dörtte birinde 100 oğlan çocuğa karşılık ilköğretimde yaklaşık 87, ortaöğretimde 60 kız çocuk kayıtlı bulunuyor. Çoğunluğu Sahra-altı Afrika'da olmak üzere 20 ülkede, kırsal kadın nüfusta orta öğretimi tamamlayan olmadığı görülüyor. Türkiye'de de 2003'ten bu yana uygulanan ve 2017'de Suriyeli ve diğer mülteci çocukları da kapsamına alan şartlı nakit transferinin özellikle kırsal nüfusun ortaöğretimde okullulaşmasına olumlu etkisi olduğu belirtiliyor.

Kimlik, toplumsal ekonomik köken ve engellilik eğitimde fırsat eşitsizliklerinin öteki temel belirleyicileri. Bu tür nedenlerle, çağ nüfusunun %17'sine karşılık gelen, yaklaşık olarak 258 milyon çocuk ve gencin eğitim dışında olduğu hesaplanıyor. Avrupa ve Kuzey Amerika'nın yüksek gelir düzeyindeki ülkeleri dışında dünyada, en varlıklı kesimlerden 100 gence karşılık en yoksul kesimlerden sadece 18'i orta öğretimi tamamlama şansına sahip. Ayrımcılık, kalıp yargılar ve damgalama uluslararası **mülteci ve göçmenleri** de kapsayan risk gruplarına yönelik ortak dışlama mekanizmaları niteliğinde. Bu bağlamda, Türkiye'de Suriyelilere yönelik öğrenci tutumları örnek veriliyor.

Pek çok ülkede dışlanan gruplarla ilgili olarak temel eğitim göstergeleri konusunda düzenli verilerin toplanması, rapor edilmesi ve kullanılması söz konusu değil. Dahası, genelde öğretmenlerin, öğretim materyallerinin ve öğrenme ortamlarının, farklılıkların ve kapsayıcılığın yararları konusunda bir duyarlılıklarının olmadığı gözlemleniyor. GEM Report'un, TALIS 2018 bulgularından aktarımına göre, OECD ülkelerindeki okulların beşte birinde toplumsal cinsiyet ve toplumsal ekonomik ayrımcılığa karşı açık politikalar izlenmediği görülüyor.

³ UNESCO (2020). Global education monitoring report, 2020: Inclusion and education: all means all. United Nations. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1034>)
Raporun çeşitli eksenlerindeki geniş bir Türkçe tartışma, için bkz. <https://www.egitimreformugirisimi.org/10-soruda-unesco-kuresel-egitim-izleme-raporu-2020/#more-14342>

COVID-19 Pandemisi, Eğitim ve Kadınlar

Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi’nin güncellenmesini amaçlayan bu çalışma tam da tüm dünyayı kuşatan COVID-19 pandemisi günlerine denk geldi. Raporun 2018 yılında yayınlanmasından sonraki en önemli gelişme, 2019 Kasım ve Aralık aylarında Çin’de başlayarak 2020 yılının ilk çeyreğinde küresel krize dönüşen bu pandemiydi. Dolayısıyla eğitim tematik alanındaki değişmelerin genel eğiliminin değerlendirilmesinde kanımızca en önemli vurgunun pandeminin, kriz sırasındaki ve sonrasındaki içermeleriyle ilgili olması gerekiyor.

UNESCO’nun hesaplamalarına göre dünyada, eğitime kayıtlı olan öğrencilerden %89’u bu nedenle okulların kapatılmasından etkilenmişti⁴. Yüksek öğretimdekiler dahil 1.54 milyar öğrenciye karşılık gelen bu oran yaklaşık 743 milyon kız çocuk ve kadını kapsıyordu. Bu kadın nüfusunun 111 milyonunun, okula erişimin başlı başına bir mücadele alanı olduğu en az gelişmiş ülkelerde yaşadığı hesaplanıyordu⁵.

Türkiye’de 10 Mart tarihinde ilk vakanın görüldüğünün açıklanmasından sonra 20 Mart’ta örgün eğitime ara verilmesi, COVID-19 kriziyle ilgili önlemlerin ilk ve en kapsamlı olanlarından biriydi. Okulların kapatılmasıyla ilgili en ciddi endişe ise çocukların ve gençlerin eğitimden kopmalarıydı. Bu bağlamda 23 Mart’tan itibaren ilk, orta ve yükseköğretimde uzaktan eğitime geçiş sağlandı.

2018-19 verilerine göre, Türkiye’de okul öncesi kademedede 1 milyon 564 bin 813, ilkokulda 5 milyon 267 bin 378, ortaokulda 5 milyon 437 bin 321, ortaöğretimde 4 milyon 259 bin 657 öğrenci bulunuyor. Resmi ve özel yükseköğretimdeki öğrenci sayısı ise 3 milyon 777 bin 114. Bu sayılara ortaokul ve ortaöğretim kademesinde açıköğretim öğrencileri, yükseköğretim kademesinde ise uzaktan eğitim ve açıköğretim öğrencileri dahil edilmemiş bulunuyor⁶. Bu çalışmanın yapıldığı Haziran 2020 tarihinde, COVID-19 pandemisinde Türkiye’de okulların kapatılmasından ya da uzaktan eğitimden etkilenen toplam, kadın ve erkek sayıları ya da 2019-2020 ders yılı verileri konusunda herhangi bir paylaşım yapılmamıştı.

⁴ <https://www.right-to-education.org/blog/pandemic-shakes-world-s-education-systems>

⁵ <https://plan-international.org/emergencies/covid-19-faqs-girls-women>

Pandeminin ilk günlerinden başlayarak siyaset alanında benimsenen toplumsal cinsiyet körü yaklaşımlar özellikle kadınlar tarafından eleştiriye uğradı. *Invisible Women* adlı kitabında Caroline Criado Perez, Zika ve Ebola pandemilerinden sonra 15,000 hakemli dergide 29 milyon yayın yapıldığını, bunlardan sadece %1’inin salgının toplumsal cinsiyetle ilişkisini irdelediğini belirlemişti. COVID 19 pandemisinde de durumun farklı olmadığı nedeniyle gelecek pandemilerde yararlı ve gerekli olacak nitelikli verilerin toplanması fırsatının kaçırılmakta olduğu kaygısı dillendirildi.

<https://www.theatlantic.com/international/archive/2020/03/feminism-womens-rights-coronavirus-covid19/608302/> [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(20\)30526-2/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(20)30526-2/fulltext)

⁶ <https://www.egitimreformugirisimi.org/turkiyede-koronavirusun-egitime-etkileri-i/>

Uzaktan eğitim sürecinde büyük bölümü kadınlardan oluşan eğitim çalışanları da önemli sorunlarla karşı karşıya kaldı. Öğrencilerine benzer biçimde, dijital okuryazarlık ve uzaktan eğitimin temel platformu olan Eğitim Bilişim Ağı'nın (EBA) kullanımı konusunda öğretmenler arasında büyük farklar mevcuttu. Öğretmenlerin alışık oldukları yüz yüze eğitimden böyle bir ortama geçmelerinde, özellikle de meslektaşlarının desteğinden yararlanma olanağından yoksunluk nedeniyle uyum, öğrencilere erişme, kapsayıcılık, interaktif materyal eksikliği vb. sorunları yaşamaları kaçınılmazdı⁷. Yeni sistemde kullanılacak video, vb. yeni öğretim materyallerinin hazırlanması iş yüklerini artırdı. İlk ve orta öğretimde olduğu gibi üniversitelerin de eşit koşullara ve olanaklara sahip olmadığı gerçeği karşısında eğitimin dijitalleşmesi, farklı eğitim kurumlarında çalışanlar açısından yeni eşitsizlikler üretti.

Süreç içinde öncelikle özel eğitim kurumlarının, ekonomik güçlüklerini çalışanlarına yansıtmaları gündeme geldi. Kamuda ise ücretli öğretmenlerin, atamaları yapıldığı halde okulların kapatılması nedeniyle maaşlarını alamayan öğretmenlerin ve kapatılan Rehabilitasyon Merkezleri personelinin vb., durumu kritik önem kazandı. Bunlara öğretmenlerin izinli sayıldıkları bu dönemde okula temizlik için çağrılmaları, kolonya dağıtımında görevlendirilmeleri, EBA kullanım süresinin performans ölçümlerine dahil edilmesi gibi meslek tanımları içine girmeyen sorumluluklar eklendi. Bütün bu güçlüklerin kadın ve erkek öğretmenler açısından içermeleri, araştırılması gereken sorunlar arasındaydı.

Türkiye'de COVID-19 Pandemisinin eğitimin toplumsal cinsiyet boyutundaki içermeleri üzerinde çok fazla durulmadı⁸ Oysa, bu süreçlerin kız çocukları ve kadınlar üzerinde çok daha ağır sonuçları olduğu konusunda, geçmişteki pandemilerden öğrenilenler kadar günümüz koşullarında gözlemlenenlerden de sonuçlar çıkarılması gerekiyordu.

Plan International ve UNESCO'nun COVID-19'la ilgili ilk uyarıları, okuldan kopuşun özellikle ergenlik çağındaki kız çocukları etkileyeceğini, eğitimdeki toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini artıracaklarını, istismar, erken gebelik, erken ve zorla evlenme risklerini ağırlaştıracağını vurguluyordu. Dolayısıyla bu küresel tehlikeyle başa çıkacak acil önlemlerin derhal alınması gereğini gösteriyordu. Ebola, vb. salgınlar ve krizler sonrasında yapılan araştırmalar da,

⁷ <https://www.sivilsayfalar.org/2020/04/16/koronavirus-kosullarinda-ogretmenlik/>

⁸ Bu kapsamda örneğin, <https://www.egitimreformugirisimi.org/turkiyede-koronavirusun-egitime-etkileri-ii-uzaktan-egitim-nasil-olacak-ve-bu-surecte-neler-dikkate-alinmeli/>

Tan, Mine G.(2020) COVID-19: Pandemi-Eğitim-Toplumsal Cinsiyet <http://www.keig.org/covid-19-pandemi-egitim-toplumsal-cinsiyet/#>

KİH-YÇ'nin açıklaması, bilgiye erişim hakkının garanti altına alınması için salgınla ilgili bilgileri farklı dillerde ve formatlarda, engelli, okuma-yazması olmayan ve dijital ortamlara erişimi olmayanlar da dahil, bütün insanlara iletecek özel çalışmaların yapılmasının yanı sıra mümkün olan en geniş çapta internet erişimini sağlamak.

Erkeklerin ve erkek çocuklarının, ücretsiz ev içi emek olan en geniş çapta internet erişimini sağlamak, farkındalık kampanyaları, farklı eğitim programları ve toplumsal hesap verebilirlik yaklaşımları aracılığıyla temel davranış biçimlerine, kalıplaşmış yargılara ve ataerkil güç eşitsizliklerine karşı çıkmaları sağlanmalıdır"

<https://www.kadinininsanhaklari.org/wp-content/uploads/2020/06/COVID19-Principles-Turkish-FINAL.pdf>:

eğitimden kopuşun kız çocuklar ve kadınlar açısından daha yüksek oranda gerçekleştiğini aşağıdaki nedenlerle açıklıyordu:

- Karantina sırasında kız çocukların ve kadınların hane içi bakım sorumluluklarının artışı⁹. Nitekim Türkiye'de de pandemi sırasında okulların kapatılması, hane içi bakım emeğini kadınlar için eşitsiz biçimde etkiledi. Çocukların uzaktan eğitime uyumlarını ve izlemelerini sağlamak genelde kadınların üzerine düştü. Karantinada okul öncesi çağ nüfusundaki çocukların bakımı ve eğitimi konusunda herhangi bir düzenlemeye gidilmemesi, evdeki yeni yaşam koşullarında kadınların yükünü daha da ağırlaştırdı. Kriz sonrasında, ailenin yoksullukla baş etme sürecinde kız çocukların gelir getirici işlere yönlendirilmeleri (aynı neden oğlan çocuklar için de geçerli olabilir), erken evlenmeye zorlanmaları olasılıkları arttı.
- Azalan kaynakların tahsisinde önceliğin oğlan çocukların eğitime verilmesi.
- Özel eğitime gereksinim duyanlar, sığınmacılar, göçmenler, farklı cinsel tercihlere sahip olanlar, mevsimlik tarım işçileri gibi kırılgan gruplardaki kız çocuklar ve kadınlar için eğitime devam riskinin artması.
- Birleşmiş Milletler'in bir kuruluşu olan International Telecommunication Union'un verilerine dayanan hesaplamalar, sadece kriz sırasında değil, sonrasında da kadınları daha fazla etkileyecek en kritik ve sıklıkla gözden kaçan bir nedene dikkat çekiyordu: Dünyada internet kullanımının hızla artmasına karşılık "dijital toplumsal cinsiyet uçurumu"nun keskin bir biçimde sürmesi.

COVID-19 krizinin dijital ekonomiye geçiş konusunda katalizör işlevi görmesiyle kriz sonrası dönüşümlerin dijital iş ve becerilere talebi artırması bekleniyor. Bu geçişin kapsayıcı olması gerek. Aksi takdirde 'dijital uçurum'un gelecekte, eşitsizlikleri artırması söz konusu. Bu alandaki eşitsizliklerin küresel ölçekte önüne geçilmesi çabalarına karşın veriler, dijital teknolojilere erişim ve yararlanmak konusunda dünyanın neredeyse üçte ikisinde kadınların erkeklerin gerisinde kaldıklarını göstermekte¹⁰. Pandeminin başladığı 2019 yılı verileriyle dünyada internet kullanan erkeklerin oranı %58 iken, kadınların oranı %48'de kalıyor¹¹.

Türkiye'de de süreçle ilgili en yakıcı sorunlardan biri kadınların, değişik toplumsal ekonomik koşullardaki, bölgelerdeki, köylerde, en yoksul ailelerin, göçmenlerin ve mültecilerin yoğun yaşadığı yerlerdeki bilişim teknolojilerine erişim ve kullanma eşitsizlikleri. Nitekim TÜİK'in Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması'na göre, hanelerin % 88,3'ünde

⁹ <https://www.nytimes-com.cdn.ampproject.org/c/s/www.nytimes.com/2020/05/06/upshot/pandemic-chores-homeschooling-gender.amp.html>

¹⁰ <https://www.itu.int/en/myitu/News/2020/05/25/16/23/Measuring-digital-development-Facts-figures-2019>

¹¹ <https://www.thejakartapost.com/academia/2020/05/15/post-pandemic-asean-must-bridge-digital-gender-divide.html>

internet erişimi bulunmasına karşılık erkeklerin % 81,8'i, kadınların ise % 68,9'u bu olanaktan yararlanabiliyor¹². Dolayısıyla da COVID-19'la baş etme ve çıkış planlarında eğitimde yaygın ve kapsamlı önlemler alınması gerekiyor.

Kız çocuklarla kadınların, dijital okuryazarlık ve araç kullanımı fırsat ve olanaklarından daha az yararlanmakta olmalarının sadece kriz sırasında değil, post pandemi döneminin ekonomik restorasyon sürecinde de toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini pekiştireceği öngörülmüyor¹³. Çünkü dijital iş ve becerilere talebin artacağı düşünülen gelecekte, "dijital toplumsal cinsiyet uçurumu" nun, önlem alınmadığı takdirde kadınların ekonomik yaşama katılımı konusunda yeni kısıtlar yaratması kaçınılmaz olacak. Dolayısıyla, bu sektörlerde kız çocuklar ve kadınlar için eğitim fırsatlarının artırılması konusunda farkındalık kampanyalarının açılması, kadın öğrenciler için STEM'e yönlendirmelerin artması, COVID'den çıkış planlarında erkek öğrencilerle eşit olanaklardan yararlandırılmaları duyarlılığının önemsenmesi, ilkokuldan başlayarak kız çocukların STEM ve BİT (ICT) eğitim programlarına yatırım yapılması, kadınların STEM mesleklerine geçişini kolaylaştıracak mekanizmalar geliştirilmesi, toplumsal cinsiyet uçurumuyla baş etme üzere ulusal düzeyde post- COVID dijital stratejileri oluşturulması, daha az gelişmiş ve kırsal bölgelerde kadınlar için dijital altyapı ve bağlantıların erişilebilir kılınması, veri temelli siyasaların dayanacağı cinsiyet kırılımlı verilerin sağlanması önerilenler¹⁴ arasında.

¹² <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30574>

¹³ Ayrıca <https://www.devex.com/news/opinion-we-cannot-allow-covid-19-to-reinforce-the-digital-gender-divide-97118>

¹⁴ Agy. Habitat Derneği ve Teknosa iş birliği ile yürütülen Kadın için Teknoloji Projesi kapsamında online teknoloji eğitimine başlanması Türkiye için iyi örnekler arasında sayılabilir. <https://www.sivilsayfalar.org/2020/05/11/kadin-icin-teknoloji-projesi-online-egitimi-basliyor/> Burada toplumsal cinsiyet odaklı olmamakla birlikte sivil toplumun Covid-19 dönemindeki kimi eğitim etkinliklerine de değinmekte yarar var. Örneğin, Hümanist Büro, çocukları ilgilendiren sayısal verileri, istatistikleri web sayfasında derledi. ERG Öğretmen Ağı, Arka Plan Ortak E-Bülteniyle, 21 Mart 2020'den başlayarak haftada 1 Koronavirüsten etkilenen eğitim sistemini izleme ve sahadan deneyimleri derlemeyi sürdürdü. ERG Blog Türkiye'de Koronavirüsün Eğitime Etkileri Yazı dizisiyle, Türkiye'nin ve yeni tip koronavirüsle mücadele eden diğer ülkelerin eğitim sistemlerindeki değişimi, bu değişimin eğitimin paydaşlarına ve eğitim politikalarına olan etkisini izlemeyi hedefledi. Biriz Derneği'nin YanYana Türkiye'nin Her Yerinde projesi online eğitimler başlattı. Proje kapsamında, geçici koruma statüsündeki öğrencilerle çalışan öğretmenler yeni bilgi ve yöntemlerle buluştu. Köy Okulları Değişim Ağı (KODA), uzaktan eğitim sürecinden köylerde yaşayan çocukların da en verimli şekilde yararlanabilmeleri ve gelişimlerinin desteklenmesi için içerik üretme ve geliştirme çalışmaları yapmak üzere Çözüm Masası'nı kurdu.

Uluslararası Gelişmeler 2017-2020

Bu kesimde, Eğitim tematik alan raporunun yazıldığı tarihten günümüze uluslararası alanda gerçekleştirilen normatif gelişmelerden söz edilecektir. Bu kapsamda, eğitim hakkını güvenceye alan küresel ve bölgesel insan hakları sözleşmeleri yanında, sözleşme statüsü kazanmamış ama devletlerin taraf oldukları belgeler ve Birleşmiş Milletler'in ilgili komitelerinin tavsiye kararları arasında ilk raporda yer verilmeyenler olup olmadığı araştırılmıştır. Araştırma sonucunda belirlenen CEDAW Komitesi'nin 14 Kasım 2017 Tarih ve 36 sayılı Genel Tavsiye Kararı ile ilk rapordan, AB Bakanlığı'nın talepleri doğrultusunda çıkarılan Yogyakarta ilkeleri aşağıdadır.

CEDAW Komitesi'nin 14 Kasım 2017 Tarih ve 36 Sayılı Genel Tavsiye Kararı

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin eğitim hakkıyla ilgili 10. Maddesi konusunda buyurucu/yetkili yorum oluşturmaktadır¹⁵. Komite yorumuna, bu bağlamda uluslararası taahhütlerin yerine getirilememiş olmasını temel almakta ve Eğitim 2030 Eylem Çerçevesi hedeflerine ulaşılması için genel tavsiyelerde bulunmaktadır:

Bin Yıl Kalkınma Hedefleri'nde tüm çocukların 2015'e kadar ilköğretimi tamamlaması için kız çocuklarına eşit eğitim fırsatları tanınması gerekmesine ve eğitimin sürdürülebilir ve kapsayıcı kalkınma için en etkili araçlardan biri olarak görülmesine karşılık evrensel eğitim hedefine erişilememiştir.

Bu durum 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinde 4. Hedef olarak Herkes İçin Nitelikli Eğitim'in benimsenmesini sonuçlamış ve karşılanması gereken iki kritik eğitim hedefi belirlemiştir:

- tüm kız ve oğlan çocukların ilgili ve etkili öğrenme çıktıları sağlayan özgür, eşitlikçi ve nitelikli ilk ve orta öğretimi tamamlamaları ve
- eğitimde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ortadan kaldırılarak engellilere, yerli halklara ve kırılgan koşullardaki çocuklara eğitimin ve mesleki yetiştirmenin tüm düzeylerine erişimin güvenceye bağlanması.

¹⁵ CEDAW (2017). General recommendation No. 36 on girls' and women's right to education. CEDAW. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1036>)

Eğitim 2030 Eylem Çerçevesi, toplumsal cinsiyet eşitliğinin herkes için eğitim hakkıyla ayrılmaz bağlantısını ve gerçekleşmesinin 'kadınların ve erkeklerin sadece eğitime erişmelerini ve tamamlamalarını değil, eğitim aracılığıyla eşit olarak güçlendirilmelerini sağlayan hak temelli bir yaklaşım gerektirdiğini' kabul eder. Komite, bununla birlikte, ekonomik krizler, yoksunluklar ve yoksulluklar, eğitim programlarındaki, ders kitaplarındaki ve öğretim süreçlerindeki toplumsal cinsiyet kalıp yargıları, okul-içi ve dışındaki şiddet, erkeklerin yoğun olduğu mesleki ve akademik alanlardaki yapısal ve ideolojik kısıtlamalar nedeniyle kadınların ve kız çocukların bu temel insan hakkını orantısız olarak engelleyen etmenlerin devam ettiğini saptamaktadır.

KKHAÖK'nin 36. Genel Tavsiye Kararı üç boyuta odaklanmakta:

- Eğitime erişim hakkı,
- Eğitim içindeki haklar
- Eğitim yoluyla kazanılan haklar.

Bu üçlü çerçeve, 4A Şeması'nın erişilebilirlik, mevcudiyet/kullanılabilirlik, kabuledilebilirlik/ekonomiklik ve uyarlanırlık¹⁶ kapsamındaki haklara karşılık geliyor.¹⁷ Komite, söz konusu hakların gerçekleştirilmesini sağlayacak bir dizi öneride de bulunuyor:

- Eğitimin tüm düzeylerinde toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi,
- Ders kitapları ve okul giysileri gibi eğitim giderlerinin maliyetinin düşürülmesi,
- Utanç ve damgalama içermeyen cinsel eğitim,
- Siber zorbalığın cezalandırılması,
- Kırsalda kız çocukların ve kadınların bilişim teknolojileri kullanımının geliştirilmesi,
- Kadınların eğitimin her düzeyinde istihdamını sağlayacak geçici özel önlemlerin ve hak taahhütlerini destekleyecek ve ilerletecek bağış programlarının geliştirilmesi.

Eleştiriler, 36. Genel Tavsiye'in özellikle yapısal dönüşüm konularında eksiklikler içerdiğine, kız çocukların eğitimi için ailelerin ikna edilmesinin yetmediğine, ailelerin yoksulluğunu ve bu çocuklara mezuniyetten sonra iş olanakları sağlamayı dikkate alan politikalarla birlikte yürütülmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Bununla birlikte eğitim politikalarının cinsiyet körlüğü ile mücadelede uluslararası insan hakları açısından önemli bir adım olduğu, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin eğitim ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki

¹⁶ Eğitim Raporu'nda irdelenen 4A Şeması accessibility, availability, affordability ve adaptability sözcüklerinin başharflerine karşılık gelmektedir.

¹⁷ <http://www.wg-usa.org/website2014/new-cedaw-recommendations-focus-on-education-for-women-and-girls-as-a-human-right/>

ölçütlerini gerçekleştirmekte hükümetlere, kamu ve sivil toplum kurum ve kuruluşlarına yol gösterici niteliği kabul edilmektedir¹⁸.

Öte yandan Komite’nin, **kırsalda kız çocukların ve kadınların bilişim teknolojileri kullanımının geliştirilmesi** yolundaki önerisinin özellikle COVID-19 pandemisi ışığında önemi görülmekle birlikte yeterli olmadığı ortaya çıkmış bulunmaktadır. Bilişim teknolojileri becerilerinin geliştirilmesini gerektiren bu kategoriye çoklu eşitsizliklerin odağındaki engelli, sığınmacı, gezici tarım işçisi, vb. grupların eklenmesi gereği açıktır. Ayrıca maliyetin düşürülmesi önerisinin de ders kitapları ve okul giysileri yanında bilişim teknolojilerini kapsamaması zarureti ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Jogjacarta (Yogyakarta) İlkeleri

Eğitime ilişkin, bağlayıcı olmayan ancak özellikle çoklu ayrımcılığa ya da kesişen eşitsizliklere muhatap olan kişilerin eğitim hakkından yararlanmasında dirimsel nitelik taşıyan uluslararası belgelerdendir. 16. ilkesi “herkesin cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık gözetilmeksizin ve bunlar dikkate alınmaksızın eğitim hakkı” olduğunu ifade etmektedir¹⁹.

Bu bağlamda, Türkiye’de ayrımcılığa yol açabilecek kimi düzenlemelerden²⁰ söz edilmesi mümkündür. Eğitime ilişkin olarak özellikle de yönetmeliklerde ahlak, terbiye, iffet, vakar vb. ifadelere oldukça sık yer verilmektedir. Bu ifadeler, daha çok disiplin yönetmeliklerinde yer almaktadır. Bu kavramların tanımlarının ve sınırlarının belirsiz olması, eğitim kurumlarının işlemlerinde ya da yargı süreçlerinde özellikle LGBTİ’lerin “ahlaksız” olarak etiketlenmesi ve okuldan uzaklaştırma vb. ile cezalandırılması riskini doğurmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Ödül ve Disiplin Yönetmeliği’nin öğrencilerin uyacakları kurallar ve beklenen davranışlar başlıklı 5. maddesinde yer alan “ahlak... bakımından dengeli”²¹, aynı yönetmeliğin disiplin cezasını gerektiren davranışlar başlıklı 12. maddesindeki “ahlak kuralları ile bağdaşmayan davranışlarda bulunmak ya da başkalarını bu gibi davranışlara kışkırtmak” ifadeleri, yukarıda açıklanan nedenlerle özellikle LGBTİ’ler açısından risk doğurmaktadır.

¹⁸ <https://ohrh.law.ox.ac.uk/transforming-womens-lives-through-education/>

¹⁹ Birleşmiş Milletler. (2014). Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliğiyle İlişkili Olarak Uluslararası İnsan Hakları Hukukunun Uygulanmasına Dair Yogyakarta İlkeleri. Pembe Hayat LGBTT Dayanışma Derneği ve Kaos GL Derneği. (<http://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1037>)

²⁰ Söz konusu düzenlemeler Eğitim Tematik Alan Raporunda yer almakla birlikte mülga AB Bakanlığı okuması sırasında “yorum içeren sübjektif değerlendirmelerdir, rapor metninden çıkarılması” gerekçesiyle kurgudan çıkarılmıştır.

²¹ http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/02/06/972735/dosyalar/2015_03/21104702_08023339_odulvedisiplinyonetmeli.pdf

Öğrencilerin yurttan ilişkisinin kesilmesine dair düzenlemeleri içeren üniversite yurt yönetmeliklerinde de bu ifadelerin pek çoğu yer bulmaktadır²².

Askeri kanun ve yönetmeliklerin büyük bölümünde yer alan homoseksüellik ve "gayri tabii mukarenet" ifadeleri ile eşcinsellik, öğrenim hakkına ilişkin açık bir engel olarak tanımlanmıştır. Bu düzenlemeler, eşcinseller aleyhine açıkça ayrımcılık içeren düzenlemelerdir. Harp Akademileri Kanunu'nun (md. 11), Astsubay Meslek Yüksekokulları Yönetmeliği'nin (md. 44), Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (SAREN) Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin (md. 39), Türk Silahlı Kuvvetleri Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin (md. 8), Harp Akademileri Yönetmeliği'nin (md.38) girişe engel haller ya da başvuru koşullarını düzenleyen maddelerinde "gayri tabii mukarenetten mahkûm olmamak" şartı yer almaktadır. Kişinin eşcinsel olduğu ispatlanmasa dahi örneğin, öğrencilikten veya görevden çıkarmaya veya ayırmaya varan yaptırımların dayanakları arasında "genel ahlak", "edep", "yüz kızartıcı", "utanç verici", "itibar", "onur" ve "şeref" gibi içeriğinin nasıl doldurulacağı belirsiz pek çok kavram yer almaktadır.

Öte yandan eğitimi, toplumsal cinsiyet temelli şiddeti ve nedenlerini ortadan kaldırmaya yönelik önlemlerin alınacağı kilit alan olarak tanımlayan (Md.14 d) İstanbul Sözleşmesi (2011) konusunda kamu oyundaki olumsuz gelişmeler devam etmektedir. Taraf ülkelerin, "... cinsel yönelim, toplumsal cinsiyet kimliği... herhangi bir temele dayalı olarak ayrımcılık yapılmaksızın uygulanmasını temin edeceklerdir" hükmünü içeren 4. Maddesinin 3. Bendi nedeniyle Türkiye'nin Sözleşme'den çekilmesi yönündeki tartışma ve talepler Yogyakarta İlkeleri doğrultusunda da anlam taşımaktadır.

²² Güner, U., Kalkan, P., Öz, Y., Özsoy, C. & Söyle, F. (2011). Türkiye'de Cinsel Yönelim veya Cinsiyet Kimliği Temelinde Ayrımcılığın İzlenmesi Raporu 1 Ocak - 30 Haziran 2010. İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1038>) Hacettepe, Harran, İstanbul Teknik, Karadeniz Teknik, Ordu, Rize, Sakarya, Trakya, Yıldız Teknik ve Zonguldak Karaelmas üniversitelerine ait öğrenci yurtları yönetmeliklerinde genel ahlak ve adaba aykırı davranışta bulunmak, iffete aykırı davranışlarda / hareketlerde bulunmak, ahlak kurallarına aykırı harekette bulunmak, yükseköğrenim öğrenciliği sıfat ve onurunu sarsacak nitelikte davranışlarda bulunmak ve genel ahlak kurallarına uymayan ve toplumu tahrik eden davranış ve eylemlerde bulunmak gibi ifadeler yer almaktadır. Ayrıca yönetmeliklerin bir bölümünde bu tarz hareketlerin sadece öğrenci yurdunun içerisinde değil öğrenci yurdu dışında gerçekleştirilmesi de yurttan kesin çıkarılma nedeni olarak kabul edilmiştir.

Kamu Politikalarının Değerlendirilmesi

Bu kesimde, eğitimde toplumsal cinsiyet alanında yerel mevzuatta son üç yılda gerçekleştirilen gelişmeler değerlendirilmektedir. Raporda içerilen mevzuatta herhangi bir değişiklik yapılmamış ve yeni düzenlemelerin söz konusu olup olmadığı bu bağlamda kontrol edilmiş ve Tablo 1, Tablo 2 ve Tablo 3'de gösterilmiştir.

Yasal Düzenlemeler

Türkiye'de eğitim hakkıyla ilgili asal yasal düzenlemeler Anayasa Ve Eğitimle İlgili Yasalardır (Bkz. Tablo 1). Tüzük, yönetmelik, genelge, yönerge, tutum belgeleri vb. ise diğer mevzuatı oluşturmakta ve ayrı tablolanmaktadır.

Tablo 1 Anayasa ve İlgili Yasalar²³

	R.G.Tarih ve Sayı	Değişiklik
T.C. 1982 Anayasası md. 10, 42,	7/11/1982	
Milli Eğitim Temel Kanunu md. 4, 6, 7, 8, 9, 15	14/6/1973	
İlköğretim ve Eğitim Kanunu md. 1, 2, 4	5/1/1961	
Yükseköğretim Kanunu md. 53(4)h, (6)b	4/11/1981	15/4/2020 tarihli ve 7243 sayılı Kanunun 7 nci maddesiyle, 53(4)h bendinde yer alan "bulunulan kademedeki ilerlemenin," ibaresi "görev yapan aylıklı öğretim elemanlarının buldukları kademedeki ilerlemelerinin" şeklinde, "vakıf yükseköğretim kurumlarında" ibaresi "vakıf yükseköğretim kurumları öğretim elemanlarının" şeklinde, "brüt ücretten 1/4

²³ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2547.pdf>

		ila 1/2” ibaresi “brüt ücretinden 1/30 ila 1/8” şeklinde ve “657 sayılı Kanundaki fiillere ilave olarak bu Kanun kapsamındaki kamu görevlileri için kademe ilerlemesinin durdurulması” ibaresi “Kademe ilerlemesinin durdurulması veya birden fazla ücretten kesme” şeklinde değiştirilmiş, bendin (h) alt bendine “ayrımı yapmak,” ibaresinden sonra gelmek üzere “görevin gereklerine aykırı davranmak suretiyle” ibaresi eklenmiştir*.
Millî Eğitim Bakanlığı’nın Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname md.2, ç.d	Madde 225/8/2011	

Tablo 1’de görüldüğü gibi, eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili Anayasa ve temel yasa maddelerinde bir değişiklik yoktur. Sadece YÖK’da, Görevin yerine getirilmesinde dil, ırk, renk, cinsiyet,ayrımcılığı yapmakla ilgili md.53, 4(h) de, bazı tanımlayıcı ifadeler eklenmiştir.

Milli eğitim politikalarının insan hakları konusundaki içermeleri bağlamında, Türkiye’nin, tümüyle eğitim hakkına adanmış ilk sözleşme olan 1960 UNESCO Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşmesi’ni (CADE) hala onaylamadığı da dikkat çekmektedir. Öte yandan, Türkiye’nin bugüne kadar imzalayıp onayladığı insan hakları sözleşmelerinde çekince koyduğu tek maddenin “eğitim hakkıyla” ilgili hükümlerden oluştuğunu göz önüne almak gerekir.

Bu çekinceler cinsiyetten çok, etnik ve dilsel çeşitlilik üzerinedir. Türkiye anadilde eğitim hakkını tanımamakla birlikte bunun toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamındaki içermeleri uluslararası belgelerde özel bir düzenlemeye bağlanmış görünmemektedir. UNESCO’nun 2003 tarihli Education in a Multilingual World konulu konum belgesinde (position paper), kız çocukların ve kadınların geleneksel toplumların çoğunda erkeklerden daha fazla tek dilli olma özelliği göstermeleri nedeniyle bu açıdan daha kritik durumda oldukları belirtilmekle birlikte değerlendirmeleri kapsamındaki BM ve UNESCO²⁴ kaynaklarında konuya ilişkin herhangi bir

²⁴ UNESCO (2003). Education in a multilingual world. UNESCO. (<http://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1039>)

referansa rastlanmamaktadır. Ulaşabildiğimiz kimi başka kaynaklarda (örn. Akşit, 2009: 30-38) da aynı saptama geçerlidir²⁵.

Yönetmelikleri içeren Tablo 2'de 2018 tarihinde kabul edilen yeni bir düzenleme olarak Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Kurumları Yönetmeliği ve ilgili hükümleri yer almaktadır. Aynı tabloda Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği'nde 5/9/2019'da yapılan bir değişiklikle cinsiyet ayrımcılığı ile ilgili davranışlarda bulunmakla ilgili, okuldan kısa süreli uzaklaştırma cezası yeniden düzenlenmiştir. Ancak, aynı yönetmelikte daha önemli bir değişiklik 2017 yılında, **öğrenci iken evlenenlerin okulla ilişkisinin kesilerek kayıtlarının e-Okul üzerinden Açık Öğretim Lisesine, Mesleki Açık Öğretim Lisesine veya Açık Öğretim İmam Hatip Lisesine gönderilmesi** ile ilgili düzenlemedir. Bu düzenleme, bir yandan Açıköğretim öğrencileri arasında artan kadın öğrenci oranlarını, öte yandan çocuk yaşta evlilikleri dikkat odağına getirmektedir.

Tablo 2 Yönetmelikler

	R.G.Tarih Ve Sayı	Değişiklikler
Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Ödül ve Disiplin Yönetmeliği md.5 (2)d, md.6 (c), md.12(1) b, 2), ç, 3), (11)	19/1 2007 26408	
MEB Mesleki Eğitim Merkezleri Ödül ve Disiplin Yönetmeliği md.6 (1)c, md.19(1) c) 3, md.27(1) b), ç)	24.08.2007 26623	
Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği md.17 (1), 21(4), 157(2) ç, 158 a, 8)c, 164 (2)c, (4)c, 168(1) g	7/9/2013 28758	21- (4) (Değişik: RG-26/3/2017-30019) Evli olanların kayıtları yapılmaz, öğrenci iken evlenenlerin okulla ilişkisi kesilerek kayıtları e-Okul üzerinden Açık Öğretim Lisesine, Mesleki Açık Öğretim Lisesine veya Açık Öğretim İmam Hatip Lisesine gönderilir. Ancak mesleki eğitim merkezi öğrencileri için bu fıkra hükmü uygulanmaz.

²⁵ Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi (ÇHK), Türkiye'nin sunduğu ilk rapora ilişkin sonuç gözlemlerinde çekincelerin ayrımcılık yasağının kapsamını daraltmasından duyduğu kaygıyı ifade etmiştir (Gül & Karan, 2011 :53)

		164 (2) (Değişik: RG-5/9/2019-30879) Okuldan kısa süreli uzaklaştırma; c) Kişileri veya grupları dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi ve dini inançlarına göre ayırmayı, kınamayı, kötülemeyi amaçlayan davranışlarda bulunmak veya ayrımcılığı körükleyici semboller taşımak
Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliği md. 21, md.46	21/5/2010	
Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Kurumları Yönetmeliği md. 22 (1)c,ç, md.45(2)d, md.49 (1)a	11/04/2018 30388	22- (1) c) Öğretmenlikteki kıdemi 20 yıldan fazla olan kadın öğretmenler ile 25 yıldan fazla olan erkek öğretmenler, istekleri hâlinde nöbet görevinden muaf tutulabilirler. Ancak kıdemli öğretmen sayısının fazla olması ve bu nedenle nöbet görevlerinin aksayabileceği durumlarda bu öğretmenlere de nöbet görevi verilebilir. ç) Kadın öğretmenlere doğumdan önce üç ay, doğumdan sonra bir yıl nöbet görevi verilmez. 45-(2) d) Hastanelerde yatan kişilere, kadın konuk evinde barındırılan kadınlara, tedavi altındaki madde bağımlılarına yönelik düzenlenecek kurslar. 49 - (1) Öğretim programlarının amaçları şunlardır: a) Kurumlarca; yaş, eğitim düzeyi ve cinsiyet farkı gözetmeksizin kursiyerlerin ilgi, istek, yetenek ve beklentileri doğrultusunda bilgi, beceri ve davranışlarını geliştirmek
Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği md. 7	8/6/2017	Değişiklik: Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik MADDE 3 - Aynı Yönetmeliğin 7 nci maddesinin birinci fıkrasında yer alan "ile toplumsal cinsiyet eşitliği" ibaresi yürürlükten kaldırılmıştır RG 12 Eylül 2019 ,30886

Millî Eğitim Bakanlığı Kurum Açma, Kapatma ve Ad Verme Yönetmeliği Md. 6	24/06/ 2017 RG Sayı 30106	Değişiklik: Millî Eğitim Bakanlığı Kurum Açma, Kapatma Ve Ad Verme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik RG-10 /9/ 2018 -0531 MADDE 6 - Aynı Yönetmeliğin 7 nci maddesinin on birinci fıkrası (Çok programlı Anadolu lisesi, mesleki ve teknik eğitim merkezi ve mesleki eğitim merkezinde karma eğitim yapılıır)... yürürlükten kaldırılmıştır. Değişiklik: Millî Eğitim Bakanlığı Kurum Açma, Kapatma Ve Ad Verme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik RG-14/2/2019-30686 Okul bahçesinde yeterli alan olmaması durumunda ortaöğretim pansiyonlarının okul binasına en fazla 1000 m uzaklıkta olması ve özel eğitim kurumları okul pansiyonu hariç diğer okul pansiyonlarının en az 100 öğrenci kapasiteli olması gerekir. Bu kapasitenin tamamı kız, tamamı erkek veya kullanım alanları ayrı olacak şekilde kız ve erkek öğrenciler için kullanılabilir.
Millî Eğitim Bakanlığı Okulöncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği - md. 46, md.55	26/7/2014	
Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği md. 6	12/9/2012 28409	

Tablo 2’de dikkati çeken en önemli değişikliklerden biri de, Millî Eğitim Bakanlığı Kurum Açma, Kapatma Ve Ad Verme Yönetmeliği’nde **liselerde karma eğitimden vazgeçilmesini** sağlayan 10 /9/ 2018 tarihli düzenlemedir. Aynı yönetmelikte 14/2/2019 tarihinde yapılan başka bir değişiklik ise pansiyon kapasitesinin tamamının ya kız ya da erkek olacak şekilde ayrı kurulması zorunluluğu getiren ibarenin yönetmeliğe eklenmesidir. MEB Eğitim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik ise 12 Eylül 2019’da, aynı yönetmeliğin 7 nci maddesinin birinci fıkrasında yer alan etkinlikler arasından **“toplumsal cinsiyet eşitliği” ile ilgili olanları yürürlükten kaldırmıştır** (Bkz. Tablo 2).

Asal yasal düzenlemelerde ciddi bir değişikliğin görünmemesine karşın eğitim sisteminin kılcal damarlarına, gündelik yaşamına, ayrıntılarına değen ve dokunan öteki belgelerdeki önemli değişikliklerden kimileri de Tablo 3'de görülmektedir. Bunlardan biri 20 Şubat 2019'da YÖK'ün Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Projesini durdurması ve Tutum Belgesini web sitesinden kaldırmasıdır.

Tablo 3 Genelge, Yönerge vb. Belgeler²⁶

	R.G.Tarih Ve Sayı	Değişiklik
Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevlerine İlişkin Yönerge md. 6 (1), 42, 62	N/A	
ASBP 12 yıllık Zorunlu Eğitime Yönelik Uygulamalar ve Şartlı Eğitim Yardımı Genelgesi	2012/23 B.17.0.MÜS.0. 01.00.00-166	
Okulöncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Standartları 2015 A. Md.3, 4	28/1/2015	
YÖK Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Üniversite Çalıştayı Sonuç Raporu (Tutum Belgesi)	29/5/2015	YÖK Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Projesini durdurdu, Tutum Belgesini web sitesinden kaldırdı.20 Şubat 2019*
ASPB ile YÖK Arasında İşbirliği Protokolü	2012	İmzalandığı tarihten itibaren beş yıl süre ile geçerli olup, uzatıldığına ilişkin herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.
MEB Kalite çerçevesi	2014	

²⁶ <https://m.bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/205680-yok-un-kaldirdigi-toplumsal-cinsiyet-esitligi-tutum-belgesi>
https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_08/26172658_Kitap_Ynceleme_deg_kriter.pdf

Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları ile Bunlara Ait E-İçeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları** Kriter 1.1	28.03.2018 tarih ve 6410086 sayılı TTK mütalaası	Toplumsal cinsiyet eşitliği norm ve standartları ile ilgili olanlar: Kriter 1.1. Anayasa, kanunlar ve ilgili diğer mevzuata aykırılık bulunmaması ♣ İçerik, Anayasa'da ve Millî Eğitim Temel Kanunu'nda açıkça hükme bağlanmış eşitlik ilkesi gözetilerek temel insan hak ve özgürlüklerini destekleyen ve her türlü ayrımcılığı reddeden bir yaklaşımla hazırlanmalıdır. İçeriğin düzenlenmesinde bütün insanların eşit ve özgür olduğu ilkesi esas alınmalıdır. ♣ Verilen örneklerde ve kullanılan karakterlerde kadın ve erkek dağılımı açısından makul bir denge gözetilmelidir. ♣ Kadın erkek temsilinde isnat, ön yargı, kalıp yargı vb. bulunmamalıdır ♣ İçerikte; eşitlik , din ve vicdan hürriyeti, düşünce ve ifade özgürlüğü, adalet, toplumsal barış ve insan hakları gözetilmelidir. ♣ İçerikte; ırk, renk, dil, din, siyasi tercih, etnik köken, mülkiyet veya başka herhangi bir ayrım gözetilmeksizin evrensel insan haklarının herkes için geçerli olduğu ilkesi esas alınmalıdır.
---	--	---

Tablo 3'teki bir başka düzenleme ise Talim ve Terbiye Kurulunun 28.03.2018 tarih ve 6410086 sayılı mütalaasıyla kabul edilen Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları ile Bunlara Ait E-İçeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları²⁷dir. Ders kitapları incelemesinin kriterleri arasında genel eşitlik ve ayrımcılık yapılmaması normları vurgulanmış olmakla birlikte toplumsal cinsiyet ve cinsiyet eşitliğine herhangi bir gönderme bulunmamakta, kadın ve erkek dağılımı açısından makul bir denge gözetilmesi ve kadın erkek temsilinde isnat, ön yargı, kalıp yargı vb. bulunmaması ile yetinilmektedir. Öte yandan ayrım gözetilmemesi gereken özellikler açık olarak sayılırken, temel politika belgelerinin vazgeçilmezlerinden olan cinsiyete yer verilmemiş olması dikkati çekmektedir.

²⁷ <https://www.mymemur.com.tr/meb-ders-kitaplari-degerlendirme-kriterlerini-yayimladi-96754h.htm>

Kurumsal Yapılanmalar ve Kamu Kurumlarının İzleme Kapasitelerinin Değerlendirilmesi

Bu alt kesimde eğitim hakkıyla ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının 2017-2020 dönemi temel politikalarını ifade eden misyon/vizyon beyanları, stratejik planları ve eylem planlarının toplumsal cinsiyet eşitliği duyarlılığı irdelenecektir. Eğitim Hakkı/Politikası Alanındaki Devlet Kurumlarının Haritalaması, Merkezi Kamu Kurumları ile bunlara bağlı, ilgili ve ilişkili diğer kurum ve kuruluşların politika belgelerini kapsamaktadır. Haritalamada dikkati çeken bir konu, tematik alan raporunun yazılmasını izleyen dönemde, 2017 Anayasa değişikliğine uyum sağlanması amacıyla 703 sayılı KHK ile kimi kurum ve kuruluşların statülerinde yapılan değişikliklerdir.

Bu bağlamda Aile ve Sosyal Politikalar ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik bakanlıklarının teşkilat kanunlarındaki düzenlemeyle iki bakanlık, "Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığı" adı altında bir araya getirildi. Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı'nın 2011'de kapatılmasından sonra yerine Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulmuştu. Kadın örgütleri o zamandan itibaren, Aile Bakanlığı'nın yerine Kadın Bakanlığı ya da Eşitlik Bakanlığı kurulması ihtiyacını vurguladılar. Talep kabul edilmediği gibi 6 Haziran 2018'de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın birleştirileceği açıklandı²⁸. 10 Temmuz 2018'de bakanlığın adı "Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı" olarak değiştirildi²⁹. Kalkınma Bakanlığı da "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi" ne geçilmesinden sonra kaldırılmış, Kalkınma Planlarının hazırlanması dahil, görev ve yetkilerinden bir bölümü Cumhurbaşkanlığı'nın bağlı kuruluşu olan Strateji ve Bütçe Başkanlığı'na geçmişti.

Politika belgeleriyle ilgili terminolojide dikkati çeken bir değişiklik, eylem planı yerine "performans programı" ifadesinin kullanılmasıdır. İncelenen kurum ve kuruluşların kimilerinin misyon/vizyon beyanları da değişmiş olup, tablolarda bu değişiklikler de içermektedir.

Eğitim Tematik Alan Raporu (Tan, 2018: Tablo 4) kapsamında incelenen TBMM Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu'nun misyon-vizyon beyanlarında daha önce de kaydedildiği gibi kadın-erkek fırsat eşitliği vurgusuna karşılık web sitesinde 2015 sonrasına ait herhangi bir stratejik plan, performans programı, faaliyet raporu vb. bulunmamaktadır.

²⁸ Bu bağlamda, hükümetin başından beri kadınların yaşadığı sorunlara yaklaşımının çözüm odaklı değil, aileyi koruma odaklı geliştiği eleştirildi. Meriç Eyüboğlu, <https://bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/197957-kadin-bakanligi-nin-yerine-kurulan-aile-bakanligi-calisma-bakanligi-ile-birlestiriliyor>

²⁹ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/calisma-sosyal-hizmetler-ve-aile-bakanliginin-ismi-degisti-40917788>

Tablo 4 TBMM Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, 2020³⁰

	Tarih	TCE		Bulunmuyor
		Var	Yok	
Misyon/vizyon				
Misyon Kadın haklarının korunması ve geliştirilmesi, kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik olarak ülkemizde ve uluslararası alandaki gelişmeleri izlemek, bu gelişmeler konusunda Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni bilgilendirmek		x		
Vizyon Kadın-erkek fırsat eşitliğine ilişkin sorunların gerek yasal düzeyde gerekse de uygulamada iyileştirilmesini sağlayarak etkili bir parlamenter denetim sağlamaktır.		x		
Stratejik Planlar				X
Performans Programları				X

Milli Eğitim Bakanlığı

Tablo 2'de Milli Eğitim Bakanlığı ve tematik alanla ilgili Genel Müdürlükleri'nin misyon/vizyon beyanlarında ve stratejik plan ve performans programlarında toplumsal cinsiyet eşitliği haritalaması görülmektedir. Öncelikle, söz konusu birimlerin, 2019-2023 Dönemi Milli Eğitim Bakanlığı Stratejik Planı ve Milli Eğitim Bakanlığı 2020 Performans Programı içinde durum saptaması; görev, hedef, eylem vb. politika taahhütleri ve göstergeleri bulunup bulunmadığı incelenerek tabloda işaretlenmiştir. Daha sonra bu boyutlarda toplumsal cinsiyet, cinsiyet, kadın, kız çocuk anahtar sözcükleri taraması aracılığıyla eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğine yer verilip verilmediği belirlenmiştir.

³⁰ <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/hakkinda.htm> Erişim 8.06.2020

Tablo 5 Millî Eğitim Bakanlığı, 2020³¹

	Tarih	TCE		Bulunmu yor
		Var	Yok	
Misyon/vizyon				
Misyon Düşünme, anlama, araştırma ve sorun çözme yetkinliği gelişmiş; bilgi toplumunun gerektirdiği bilgi ve becerilerle donanmış; millî kültür ile insanlığın ve demokrasinin evrensel değerlerini içselleştirmiş; iletişime ve paylaşımına açık, sanat duyarlılığı ve becerisi gelişmiş; özgüveni, özsaygısı, hak, adalet ve sorumluluk bilinci yüksek; gayretli, girişimci, yaratıcı, yenilikçi, barışçı, sağlıklı ve mutlu bireylerin yetişmesine ortam ve imkân sağlamaktır.			x	
Vizyon Hayata hazır, sağlıklı ve mutlu bireyler yetiştiren bir eğitim sistemi.			X	
Stratejik Planlar				
2019-2023 dönemi Millî Eğitim Bakanlığı Stratejik Planı	2019	X		
Performans Programları				
Millî Eğitim Bakanlığı 2020 Performans Programı	Kasım-2019	X		

³¹ MEB (2019). Millî Eğitim Bakanlığı 2019 - 2023 Stratejik Planı. Millî Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı. (<http://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1041>)
MEB (2020). 2020 Yılı Performans Programı. Millî Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı. (<http://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1042>)
https://hbogm.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=830
https://odsgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_09/12114700_Misyon-Vizyon.pdf
http://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_07/26174415_Strateji_Belgesi_RG-Ylan-26.07.2017.pdf
https://orgm.meb.gov.tr/alt_sayfalar/misyon.html
<https://ookgm.meb.gov.tr/www/misyon-vizyon/icerik/1500>
<http://sgb.meb.gov.tr/www/vizyon-misyon/icerik/168>
<http://ttkb.meb.gov.tr/>

HAYAT BOYU ÖĞRENME GENEL MÜDÜRLÜĞÜ				
Misyon/vizyon				
Misyon Öğrenen topluma dönüşüm sürecinde beşikten mezara kadar rehberlik hizmeti sunan; bireyin bilgi, şuur ve yetkinliklerini geliştirerek insanlığın kalkınmasında sorumluluk almasını destekleyen; belgelendirilebilen, izlenebilen kaliteli eğitimler sunmak.	30 Temmuz 2018		X	
Vizyon Hayata mutlu bireyler hazırlamak için her zaman, her yerde, herkese eğitim			X	
Stratejik Planlar*		X		
Performans Programları**		X		
MESLEKİ VE TEKNİK EĞİTİM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ				
Misyon/vizyon				
Misyon				X
Vizyon 2023 Eğitim Vizyonu'nun temel hedefi, ahlak telakkisine dayalı ve insanı merkeze konumlandıran bir varlık ve bilgi anlayışına hayat vermektir.			X	
Stratejik Planlar*			X	
Performans Programları**			X	
ORTAÖĞRETİM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ				
Misyon/vizyon				
				X
Stratejik Planlar*		X		
Performans Programları **		X		
ÖĞRETMEN YETİŞTİRME VE GELİŞTİRME GENEL MÜDÜRLÜĞÜ				

Misyon/vizyon				X
Stratejik Planlar*		X		
Öğretmen Strateji Belgesi (2017-2023)	05.07. 2018		X	
Performans Programları**		X		X
ÖLÇME, DEĞERLENDİRME VE SINAV HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ				
Misyon/vizyon				
Misyon Eğitim sistemimizin performansının değerlendirilmesine ve bu konuda alt yapının oluşturulmasına yönelik çalışmalar yapmak, uygulanmakta olan sınavların güvenlik ve kalite düzeyinin artırılmasına ortam ve imkân sağlamaktır			X	
Vizyon Ölçme ve değerlendirme konusunda uyguladığı yöntemlerle ulusal ve uluslararası platformlarda referans bir kurum olmak			X	
Stratejik Planlar*			X	
Performans Programları**			X	
ÖZEL EĞİTİM VE REHBERLİK HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ				
Misyon/vizyon				
Misyon Eğitim sisteminde, eğitsel-mesleki gelişim ve yönlendirme-önleme ve psiko-sosyal müdahaleye yönelik ruh sağlığı hizmetleri, aile rehberliği, kurumsal danışmanlık, psikolojik ölçme araçlarının temini, geliştirilmesi ve dağıtımı ile çeşitli eğitim tür ve kademeleri arasında rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin bir bütün olarak verilmesini,			X	

hizmetlerdeki yöntem ve araçların bilimsel standartlara uygunluğunu sağlamaktır.				
Vizyon Özel eğitim gerektiren bireylerin eğitsel ve sosyal gelişmelerini destekleyerek, geliştirilen programlarla, en az sınırlandırılmış ortamlarda, özel öğretim yöntem ve araç gereçleri kullanarak, üst öğrenime, iş/meslek alanlarına hazırlanmalarını, topluma uyumlarını, bağımsız yaşam becerileri kazanmalarını, bireysel yeteneklerinin farkında olmalarının ve kapasitelerini geliştirerek en üst düzeyde kullanmalarını ve üretken olmalarını sağlamaktır.			X	
Stratejik Planlar*			X	
Performans Programları**			X	
ÖZEL ÖĞRETİM KURUMLARI GENEL MÜDÜRLÜĞÜ				
Misyon/Vizyon	11 Mart 2020			
Misyon Türk millî eğitim amaçları doğrultusunda özel örgün ve yaygın öğretim kurumları ile öğrenci barınma hizmeti veren özel kurumların; çalışma usul ve esasları ile belgelendirme kriterlerini ve personel niteliklerini belirlemek; öğretim programlarını geliştirmek; kurumların faaliyetlerini izlemek, değerlendirmek ve denetlemek.			X	
Vizyon Akıl ve kalbin birlikteliğinde, gelecek tasavvurunun inşasına öncülük eden, ülkenin küresel rekabet gücüne katkı sağlayan, sahip olduğu becerileri insanlık hayrına sarf edebilen nitelikli ve ahlaklı insan yetiştirilmesi amacıyla; tüm paydaşlarla birlikte özel öğretim kurumlarının kalite ve finansal sürdürülebilirliğini sağlayan bir kurum olmak.			X	
Stratejik Planlar*			X	

Performans Programları**			X	
STRATEJİ GELİŞTİRME BAŞKANLIĞI				
Misyon/Vizyon			X	
Stratejik Planlar*			X	
Performans Programları**		X		
TALİM VE TERBİYE KURULU BAŞKANLIĞI				
Misyon/vizyon				X
Stratejik Planlar*			X	
Performans Programları**			X	
TEMEL EĞİTİM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ				
Misyon/vizyon				
Misyon Temel Eğitim Genel Müdürlüğü, zorunlu eğitim çağı öncesindeki ve zorunlu eğitim çağındaki bütün çocukları hayata hazırlamak amacıyla, nitelikli eğitimi sağlamaya yönelik, okulların kendi politika ve stratejilerini geliştirmelerine fırsatlar sunan ve gerekli koşulları sağlayan hizmet birimidir.			X	
Vizyon Temel eğitim hizmetlerini, zorunlu eğitim çağına girmemiş çocuklar ile zorunlu eğitim çağındaki her çocuğa fırsat ve imkân eşitliği temelinde yüksek standartlarda sunan kamu hizmet birimi olmaktır.			X	
Stratejik Planlar*			X	
Performans Programları**		X		
YÜKSEKÖĞRETİM VE YURTDIŞI EĞİTİM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ				
Misyon/vizyon				X
Stratejik Planlar				X
Performans Programları**			X	

Tablo 5'nin incelenmesinden, eğitim politikalarının geliştirilmesinden ve uygulanmasından birinci derecede sorumlu olan Millî Eğitim Bakanlığı'nın ve genel müdürlükleriyle başkanlıklarından hiçbirisinin **misyon ve vizyon beyanları kapsamında cinsiyet eşitliğine yer verilmediği** görülmektedir. İncelenen 11 genel müdürlükten sadece Öğretmen Yetiştirme Genel Müdürlüğü'ne, Ortaöğretim Genel Müdürlüğü'ne ve Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü'ne 2019-2023 dönemi Millî Eğitim Bakanlığı Stratejik Planı'nda ve Millî Eğitim Bakanlığı 2020 Performans Programı'nda; Strateji Geliştirme Başkanlığı ile Temel Eğitim Genel Müdürlüğü'ne de aynı performans programında kız çocuklar, öğrenciler, ya da kadınlar konusunda görev atfı vardır. Ötesi, **söz konusu politika belgelerinde toplumsal cinsiyet kavramı kesinlikle kullanılmamakta, cinsiyet oranı, kız çocuklar, öğrenciler, ya da kadınlar göndermeleriyle yetinilmektedir.**

MEB 2019-2023 Stratejik Planı ³²

10.07.2018 tarihli ve 30474 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'ne göre **"Kız öğrencilerin, engellilerin ve toplumun özel ilgi bekleyen diğer kesimlerinin** eğitime katılımını yaygınlaştıracak politika ve stratejiler geliştirmek, uygulamak ve uygulanmasını koordine etmek" Bakanlığın görevleri arasındadır. Dolayısıyla nüfusun yarısını oluşturan kadınlar devletin eğitim politikalarında **toplumun özel ilgi bekleyen, kız çocuklar ve engelliler gibi diğer/öteki kesimlerinden biridir. Bu anlayış kimi başka üst düzey politika metinleri için de geçerlidir.**

Amaç ve Hedefler başlığı altında:

Amaç 2 "Çağdaş normlara uygun, etkili, verimli yönetim ile organizasyon yapısı ve süreçleri hâkim kılınacaktır" ile ilgili olarak,

Hedef 2.2 Öğretmen ve okul yöneticilerinin gelişimlerini desteklemek amacıyla yeni bir mesleki gelişim anlayışı, sistemi ve modeli oluşturulacaktır hedefiyle ilişkili performans göstergeleri arasında:

Yönetici cinsiyet oranı (%) na yer verilmektedir (PG 2.2.2). Bu bağlamda başlangıç değeri 18 olan göstergenin 2019'da 18.5, 2020'de 19, 2021'de 19.5, 2022'de 20, 2023'te ise 21 olması hedeflenmektedir.

³² MEB (2019). Millî Eğitim Bakanlığı 2019 - 2023 Stratejik Planı. Millî Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1041>)

Yönetici kadrolarının kadın çalışanlar tarafından yeterli düzeyde talep edilmemesi bu göstergenin gerçekleşme riski olarak gösterilmiş, izleme ve rapor edilme sıklığı 6 ay olarak belirlenmiştir. Koordinatör birim Öğretmen Yetiştirme Genel Müdürlüğü'dür. "Kadınlar yönetici olmak istemiyorlar" gerekçesi, yıllardır olduğu gibi MEB bakış açısına egemenliğini sürdürmektedir.

Amaç 4 "Öğrencileri ilgi, yetenek ve kapasiteleri doğrultusunda hayata ve üst öğretime hazırlayan bir ortaöğretim sistemi ile toplumsal sorunlara çözüm getiren, ülkenin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasına katkı sunan öğrenciler yetiştirilecektir" altında

Hedef 4.1 Ortaöğretime katılım ve tamamlama oranları artırılacak ile ilişkili olarak

4.1.1 **Kız çocukları** ile özel politika gerektiren gruplar başta olmak üzere tüm öğrencilerin **ortaöğretime katılımının artırılmasına, devamsızlık ve sınıf tekrarlarının azaltılmasına yönelik çalışmalar** yapılacaktır.

Koordinatör birim olarak Ortaöğretim Genel Müdürlüğü'nün görevlendirildiği Hedef 4.1'e ilişkin performans göstergeleri arasında bu konuda bir göstergeye rastlanılamamaktadır.

Amaç 6 Mesleki ve teknik eğitim ve hayat boyu öğrenme sistemleri toplumun ihtiyaçlarına ve iş gücü piyasası ile bilgi çağının gereklerine uygun biçimde düzenlenecektir" altında:

Hedef 6.4 Bireylerin iş ve yaşam kalitelerini yükseltmek amacıyla hayat boyu öğrenme nitelik, katılım ve tamamlama oranları artırılacak ve yurt dışındaki vatandaşlarımıza yönelik eğitim öğretime ilgili faaliyetlere devam edilecektir ile ilgili ihtiyaçlar arasında:

Başta çocuk ve **kadına yönelik** olmak üzere **şiddetle mücadele** bağlamında **farkındalık eğitimleri** düzenlenmesi vardır.

Koordinatör birim olarak Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü'nün görevlendirildiği Hedef 6.4 göstergeleri arasında da bu konuda izlemeyi sağlayacak bir performans göstergesi yoktur.

MEB 2019-2023 Stratejik Planı'nın tanımları arasında Özel Politika veya Uygulama Gerektiren Gruplar (**Dezavantajlı Gruplar**), diğer gruplara göre eğitiminde ve istihdamında daha fazla güçlük çekilen **kadınlar**, gençler, uzun süreli işsizler, engelliler gibi bireylerin oluşturduğu gruplar tanımı dikkat çekicidir.

MEB 2020 Performans Programı³³

Kız öğrencilerin, engellilerin ve toplumun özel ilgi bekleyen diğer kesimlerinin **eğitime katılımını yaygınlaştıracak politika ve stratejilerin geliştirilmesi** amacıyla gerekli çalışmaları yapmak, belirlenen politikaları uygulamak ve uygulanmasını koordine etmek" Millî Eğitim Bakanlığının Görev ve Yetkileri³⁴ arasında gösterilmektedir.

Politika Tedbirleri arasında:

600.10 İşgücü piyasasının değişen ihtiyaçları çerçevesinde yeni gelişen meslek alanları göz önünde bulundurularak **kız çocuklarının fen, teknoloji, mühendislik, matematik alanlarındaki mesleklere yönlendirilmesi** için çalışmalar yürütüleceği belirtilmiştir ancak,

Performans Programı'nda bu bağlamda başka herhangi bir gönderme, hedef ya da göstergeye rastlanılmamıştır.

601.1 **Kadınların ve kız çocuklarının eğitimin tüm kademelerinde kayıt, devam ve tamamlama oranları** artırılacağı taahhüdü ile ilgili olarak Ortaöğretim alt programında:

Performans Göstergesi olarak **14-17 yaş kız çocuklarının okullaşma oranı** gösterilmiştir.

Gösterge, "Mecburi ortaöğretim çağındaki 14 -17 yaş grubunda olan kız çocuklarını kapsamaktadır" ve A: İlgili yaş grubundaki toplam kız öğrenci sayısı, B: İlgili yaş grubundaki toplam kız nüfusu Gösterge değeri= $A/B \times 100$ 'dür. 2018'de 87,52 olan bu oranın 2022'de 88 olacağı tahmin edilmektedir. Bu durumda zorunlu orta öğretimin tüm genç kızlara genelleştirilebilmesinin nasıl bir gelecekte gerçekleşeceğini tahmin etmek güç görünmektedir.

Temel Eğitim Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim alt programı hedefi "Okul öncesi eğitim ve ilköğretimde öğrencilerimizin bilişsel, duygusal ve fiziksel olarak çok boyutlu gelişimlerinin sağlanması"dır.

Performans Göstergesi

1- **10-13 yaş kız çocuklarının okullaşma oranı**

Göstergenin 2018 de 98,53 olan değeri 2020 için 100 olarak hedeflenmiştir.

2- **6-9 yaş kız çocuklarının okullaşma oranı**

Göstergenin 2018 de 98,42 olan değeri 2020 için 100 olarak hedeflenmiştir.

³³ MEB (2020). 2020 Yılı Performans Programı. Millî Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1042>)

³⁴ Cumhurbaşkanlığı 1. numaralı Kararnamesi ile düzenlenmiştir.

MEB 2019 Yılı İdare Faaliyet Raporu³⁵

İlk haritalama çalışmasında her ne kadar faaliyet raporlarına yer verilmemiş olsa da bu güncelleme çalışmasında 2020 yılında yayınlanan MEB 2019 Yılı İdare Faaliyet Raporu da gözden geçirilmiştir. Raporda, gene toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı yer almazken kız çocukları ve kadınlarla ilgili başlıca göndermeler aşağıdakilerden ibarettir:

10.07.2018 tarihli ve 30474 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'ne göre bakanlığın görev, yetki ve sorumlulukları arasında "**Kız öğrencilerin, engellilerin ve toplumun özel ilgi bekleyen diğer kesimlerinin eğitime katılımını yaygınlaştıracak politika ve stratejiler geliştirmek, uygulamak ve uygulanmasını koordine etmek**" sayılmaktadır.

MEB 2019-2023 Stratejik Planı Amaç ve Hedefi ile 2019 Yılı Performans Hedefleri arasında:

Kız çocukları ile özel politika gerektiren gruplar başta olmak üzere tüm öğrencilerin ortaöğretime katılımlarının artırılması, devamsızlık ve sınıf tekrarlarının azaltılmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.

Performans Göstergeleri Sonuçları (PGS) arasında cinsiyet kırılımlı tek gösterge ve sonuç:

Performans Hedefi: 6 2019 yılında öğretmenlik mesleğinin gelişimi amacıyla yeni bir sistem ve model hayata geçirilecektir

Yönetici cinsiyet oranı (%)

Hedeflenen Gösterge Düzeyi (%) 28

Yıl Sonu Gerçekleşmesi 18,52 Gerçekleşme Oranı (%) 66,14³⁶

³⁵https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_03/01175437_Milliy_EYitim_BakanlYY_2018_YYIY_Ydare_Faaliyet_Raporu_YayYn2.pdf

³⁶ Raporda bu konudaki değerlendirmede "Yönetici cinsiyet oranı göstergesi yıl sonu hedeflenen düzeyin altında kaldığı ve %66,14 gerçekleşme oranına sahip olduğu için gerçekleşme durumu makul kabul edilmektedir" denilmektedir.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

Tablo 4'te Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Çalışma Genel Müdürlüğü, İŞKUR, Sosyal Güvenlik Kurumu ve Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün misyon/vizyon beyanları ile stratejik planları ve performans programlarında eğitimde toplumsal cinsiyet haritalaması görülmektedir. Bu kuruluşların **hiçbirinin misyon/vizyon beyanlarında herhangi bir toplumsal cinsiyet eşitliği duyarlılığına rastlanmamaktadır**. KSGM'nin Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi Ve Eylem Planı 2018-2023'de bile "Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın 2018-2022 yıllarını kapsayan Stratejik Planı'nda "Bakanlığın misyonu 'Bireyin, ailenin ve toplumsal değerlerimizin korunması, güçlendirilmesi ve geliştirilmesine yönelik sosyal politikalar belirlemek, uygulamak ve uygulanmasını sağlamak' olarak belirlenmiştir" göndermesiyle yetinilmiştir.

Tablo 6 Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2020³⁷

	Tarih	TCE		Bulunmuyor
		Var	Yok	
Misyon/vizyon				
Misyon Toplumsal değerler çerçevesinde bireyi ve aileyi güçlendiren sosyal hizmetler sunmak; sosyo-ekonomik kalkınmaya katkı sağlama hedefiyle istihdamı artıran, çalışma hayatını düzenleyen, denetleyen tedbirler almak ve sosyal güvenlik sisteminin etkinliğini sürdürmek.	2019-2020 Stratejik Plan içinde		x	
Vizyon Ailenin güçlü, bireyin mutlu olduğu, çalışan ve üreten müreffeh bir Türkiye			x	

³⁷ AÇHS (2019). Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2019-2023 Stratejik Planı. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1043>)

AÇHS (2020). 2020 Yılı Performans Programı. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1044>)

SGK (2019). 2019-2023 Stratejik Plan. Sosyal Güvenlik Kurumu. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1045>)

İŞKUR (2019). Stratejik Plan (2019-2023). Türkiye İş Kurumu. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1046>)
https://www.unece.org/fileadmin/DAM/Gender/Beijing_20/Turkey.pdf

Stratejik Planlar				
2019-2023 Stratejik Planı		x		
Performans Programı				
2020 Yılı Performans Programı	Ocak 2020	x		
ÇALIŞMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ				
Misyon/vizyon				
Misyon Çalışma hayatını düzenlemek ve denetlemek, işgücü piyasasının yapısal sorunlarını çözmek suretiyle büyümenin istihdama katkısını, istihdam ve işgücüne katılım oranını artırmak, nitelikli insan kaynağı oluşturmak, sosyal güvenliği yaygınlaştıracak tedbirler almak, iş sağlığı ve güvenliği kültürünü geliştirerek tüm çalışanlara sağlıklı ve güvenli çalışma ortamı oluşturmak.			X	
Vizyon Sosyal hukuk devleti temelinde emeğin ve hakkın esas alındığı, diyalog mekanizmalarının etkin bir biçimde işletilerek çalışma ahenginin hâkim kılındığı, uluslararası norm ve standartlara uyumlu, yenilikçi bir çalışma hayatı oluşturmaktır.			X	
Stratejik Planlar				X
Performans Programları				X
İŞKUR				
Misyon/vizyon				
Misyon İşsizliğin azaltılması ve istihdamın artırılması maksadıyla insanı esas alan bir yaklaşımla kapsayıcı istihdam politikaları geliştirmek, etkin bir işgücü piyasası bilgi sistemi aracılığıyla piyasanın ihtiyaçlarını tespit edip bu doğrultuda işgücü arz ve talebini eşleştirmek ve istihdama erişimi kolaylaştırmak, işsizlikle mücadelede etkin tedbirler geliştirmek ve işgücünün mesleki beceri ve tecrübesinin geliştirilmesine katkı sunarak istihdam edilebilirliği	Ekim 2019		X	

artırmak, işini kaybedenlere geçici gelir desteği sağlamak ve istihdama ilişkin tedbirleri sosyal diyalog içerisinde geliştirmek ve gerçekleştirmek.				
Vizyon İşgücü piyasası politikalarının belirlenmesine ve uygulanmasına öncülük eden, işsizlikle mücadelede etkin, yenilikçi, akılcı, sürdürülebilir ve kapsayıcı tedbirlerle istihdamı koruyucu ve artırıcı kamu istihdam hizmetlerinin sunulmasında lider kurum olmak.			X	
Stratejik Planlar				
2019-2023 Stratejik Planı	Ekim 2019im 2019	X yetersiz		
Performans Programı				
2020 Mali Yılı Performans Programı	Aralık 2019	X yetersiz		
SGK				
Misyon/vizyon				
Misyon Değişen sosyal güvenlik ihtiyaç ve risklerine karşı toplumu güvence altına alarak güvenilir, kaliteli ve yenilikçi bir anlayışla sürdürülebilir sosyal güvenlik hizmeti sunmak	2019-2023 Stratejik Plan içinde		X	
Vizyon Yenilikçi ve insan odaklı anlayışla topluma kaliteli hizmet sunan, sürdürülebilirliğini sağlamış, dünyada örnek alınan güçlü ve saygın bir kurum olmak			X	
Stratejik Planlar				
Sosyal Güvenlik Kurumu 2019-2023 Stratejik Planı			x	
Performans Programı				X
AÇSH Bakanlığı 2020 Yılı Performans Programı içinde			x	
KSGM				

Misyon/vizyon				X
Stratejik Plan ve Performans Programları				
AÇSH Bakanlığı 2020 Yılı Performans Programı içinde		x		
Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2018-2023	2018	x		
<i>Beijing 20/Turkey</i>	2020	x		

Tablo 2’de görüldüğü gibi Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı içinde yer alan Çalışma Genel Müdürlüğü ve Sosyal Güvenlik Kurumu’nun yenilenen misyon/vizyon beyanlarında ya da politika belgelerinde eğitim /toplumsal cinsiyet eşitliği göndermesi bulunmamaktadır. Yalnız **İŞKUR’un 2019-2023 dönemine ilişkin Stratejik Planı**³⁸ Temel Politika ve Öncelikleri arasında:

Kadınların çalışma hayatına girişini kolaylaştıracak ve kadın istihdamını artıracak düzenlemeler kapsamında ihtiyaca göre belirlenmiş **mesleki eğitim programlarının** hayata geçirileceği belirtilmektedir. On Birinci Kalkınma Planı’nda ve Yeni Ekonomi Programı’nda (YEP) İŞKUR’un Sorumlu Olduğu Tedbirler’e atfen de:

“İşgücü piyasasında kadın istihdamını artıracak şekilde kadınların özellikle kodlama, yazılım gibi teknoloji üretimi alanlarında **mesleki eğitim ve beceri gelişimi fırsatları güçlendirilecektir**” taahhüdünde bulunmaktadır. Ayrıca Program’da izleme kapsamında eğitim açısından iki performans göstergesi konulmuştur:

PG 3.1.2 Yıllık **işbaşı eğitim programlarından yararlanan kadın** sayısı (Kümülatif)

PG 3.2.2. Yıllık **mesleki eğitim kurslarından yararlanan kadın** sayısı

*AÇSHB 2019-2023 Stratejik Planı*³⁹

Eğitimle ilgili olarak doğrudan kadına yönelik hükümler “Bireyin, ailenin ve toplumsal yapının korunması ve güçlendirilmesi” (A1) amacına yönelik olarak, “Kadına yönelik ayrımcılıkla mücadele etmek ve kadının toplumdaki konumunu güçlendirmek” (H1.4) altında yer almaktadır. Bu hedefle ilgili ihtiyaçlar:

³⁸ İŞKUR (2019). Stratejik Plan (2019-2023). Türkiye İş Kurumu. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1046>)

³⁹ AÇHS (2019). Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2019-2023 Stratejik Planı. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1043>)

- Kamu çalışanları başta olmak üzere farklı hedef gruplarının kadının güçlenmesi konusunda **bilgi ve farkındalığının** artırılması,
 - **Kız çocukları ile kadınların eğitimin tüm kademelerine tam erişimleri** ve etkin katılımları sağlanması,
 - Konuya ilişkin daha fazla bütçe ve personel tahsis edilmesi
- olarak belirlenmiştir.

“Ne yapılmalı” konusunda ise:

3. **Toplumun bilgilendirilmesi ve kamusal bilinç oluşturmaya** yönelik çalışmalar yapılmalı çocukların **eğitime erişim ve eğitimde kalma süresi artırmalıdır**. Kamu çalışanları başta olmak üzere farklı hedef gruplarının **kadının güçlenmesi konusunda bilgi ve farkındalığının artırılması** gerekmektedir.
4. **Toplumsal cinsiyet eşitliği farkındalık eğitimleri ilkökul düzeyinde başlayarak eğitim-öğretim müfredatına eklenmelidir**.
5. Tüm tarafları içine alan **lobi, eğitim, farkındalık ve bilgilendirici çalışmalar** yaygınlaştırılmalıdır.

AÇSH Bakanlığı 2020 yılı Performans Programı⁴⁰

Bireyi ve aileyi güçlendirerek sosyal kalkınmaya katkı sağlamak, istihdamı ve çalışma hayatını düzenlemek hedefi kapsamında Bakanlığın **kadın, çocuk, yaşlı, engelli vatandaşlarımız başta olmak üzere özel politika gerektiren gruplara yönelik koruyucu ve önleyici programlar geliştirmesi** anlayışından yola çıkmaktadır.

Performans Programı'nda eğitim hakkı ile düzenlemelere iki alt program kapsamında yer verilmiştir: Kadının Güçlenmesi ve Kadının Toplumsal Statüsünün Geliştirilmesi Ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması

- Kadının Güçlenmesi alt programının amacı, Kadına Yönelik Ayrımcılıkla Mücadele Edilmesi ve Kadının Ekonomik ve Sosyal Yaşamda Güçlendirilmesidir. Kapsamı ise:

⁴⁰ AÇHS (2020). 2020 Yılı Performans Programı. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1044>)

Başta **eğitim**, istihdam, sağlık, karar alma mekanizmaları ve medya olmak üzere **kadınların hayatın tüm alanlarında hak, fırsat ve imkânlardan eşit şekilde yararlanmalarının sağlanması; kadınlara yönelik her türlü ayrımcılık ve şiddetin önlenmesi, kadın erkek fırsat eşitliğinin tüm ana plan ve politikalara yansıtılması** olarak belirlenmiştir.

Programın Anahtar Göstergeleri:

1- Kadınların işgücüne katılım oranı

2- **Kadınların yükseköğretim okullaşma oranı**'dır. Yükseköğretimde teorik yaş grubunda (18-22 yaş) bulunan kadın nüfusunun yükseköğretimde teorik yaş grubunda bulunan toplam nüfusa bölünmesini ifade eden bu Performans Göstergesi ile ilgili olarak 2018'de %47,4 olan kadın yükseköğretim okullaşma oranının 2022'de %57,4 olacağı tahmin edilmektedir.

- Kadının Toplumsal Statüsünün Geliştirilmesi ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması Alt Program Hedefi: Kadınların karar alma mekanizmalarında daha fazla yer almaları, istihdamının artırılması, **eğitim ve beceri düzeylerinin yükseltilmesidir**. Kapsamı:

Kadınların toplumsal hayatın tüm alanlarında hak, fırsat ve imkânlardan eşit biçimde yararlanmalarını ve güçlenmelerini sağlamak amacıyla; **eğitimin tüm kademelerine tam erişim ve etkin katılımları**, sağlık bilincinin artırılması, çalışma hayatında değişen işgücü piyasası dinamikleri doğrultusunda ekonomik hayatta söz sahibi olmaları, karar alma mekanizmalarında yerel ve ulusal düzeyde temsilin artırılması ve karar süreçlerine etkin katılımları konularında çalışmalar yürütülmesidir.

Bu alt program için geliştirilen 4 Performans Göstergesinden 3'ü eğitimle ilgilidir:

1- **İşbaşı eğitim programlarından yararlanan kadın sayısı**

3- Kadının güçlenmesine yönelik **farkındalık etkinliklerine** katılan kişi sayısı

4- **Mesleki eğitim programlarından yararlanan kadın sayısı**

Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2018-2023⁴¹

Eğitim, Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı'nda Sağlık, Ekonomi, Karar Alma Mekanizmalarına Katılım ve Medya ile birlikte 5 temel politika ekseninden birincisidir. **Strateji Belgesi bölümünde** her bir politika eksenine ilişkin mevcut durum hakkında bilgi verilerek, bu

⁴¹ KSGM (2018). Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2018-2023. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (<http://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/887>)

çerçevede eğitimin çeşitli tür ve düzeylerinde gerçekleşen yönsemeler, öncelikler, gereklilikler ve ihtiyaç duyulan gelişmeler üzerinde durulmaktadır.

Bu bağlamda

- Kademeler arası geçişlerde öğrenci kayıplarının önlenmesi;
- Yetişkin kadın okur-yazarlığı hedeflerine ulaşılması;
- Eğitimcilere yönelik hizmet öncesi ve sonrası kadın erkek eşitliği eğitimlerinin sistematik, kapsayıcı ve sürdürülebilir hale getirilmesi;
- Eğitim programları ve materyallerinin kadın erkek eşitliği bakış açısıyla gözden geçirilerek duyarlılığın artırılması;
- Eğitim alanında kadın erkek eşitliğini sağlamaya yönelik olarak eğitimde kadın erkek fırsat eşitliğinin izlenebilirliğinin sağlanması ve bu alandaki bilgi birikiminin geliştirilmesi;
- Zorunlu örgün eğitim kademelerinin tamamında kız çocuklarının net okullaşma oranlarının %100 seviyesine yükseltilmesi,
- Kadınlarda okuryazarlık oranının %100 seviyesine yükseltilmesi;
- Hayat boyu öğrenme programları aracılığıyla kadınların sosyal ve ekonomik olarak güçlendirilmesi;
- Eğitim öğretim süreç ve paydaşlarının kadın erkek eşitliğine duyarlılığının artırılması
- Eğitim öğretim süreçlerinin özel politika gerektiren kadın gruplarına yönelik duyarlılığının artırılması

hususlarında gelişmelere ihtiyaç olduğu değerlendirilmektedir.

Kadının Güçlenmesi Eylem Planı bölümünde ise; kamu politikalarının oluşturulmasında ve uygulanmasında esas alınmak üzere her bir politika eksenine özel temel amaç, hedefler ve stratejiler belirlenmektedir. Eğitim eksenindeki 6 temel hedef:

Hedef 1 Kadınlarda okuryazarlık oranı yüzde yüz seviyesine yükseltilecektir.

Hedef 2 Zorunlu örgün eğitim kademelerinin tamamında kız çocuklarının net okullaşma oranları %100 seviyesine yükseltilecektir.

Hedef 3 Eğitim öğretim süreçlerinde kadın erkek fırsat eşitliğinin izlenebilirliği sağlanacak ve bu alandaki bilgi birikimi geliştirilecektir.

Hedef 4 Kadınların ekonomik ve sosyal güçlenmelerini sağlamak amacıyla hayat boyu öğrenme programları yaygınlaştırılacaktır.

Hedef 5 Eğitim öğretim süreç ve paydaşlarının kadın erkek eşitliğine duyarlılığı arttırılacaktır.

Hedef 6 Eğitim öğretim süreçlerinin özel politika gerektiren kadın gruplarına yönelik duyarlılığı arttırılacaktır.

Temel stratejiler ise:

Strateji 1. Kadınların okuryazarlık oranlarının yanında nitelikli okuryazarlığını artırarak sosyal ve ekonomik hayata katılımlarının kolaylaştırılması,

Strateji 2. Kız çocuklarının ve kadınların eğitime kayıt, devam ve tamamlama oranlarının artırılması,

Strateji 3.Eğitimde kadın erkek fırsat eşitliğine ilişkin veri toplanması ve araştırmalar yapılması,

Strateji 4. Kurumların eğitimde kadın erkek eşitliği yönelik kapasitelerinin geliştirilmesi ve kurumlar arası eşgüdümün sağlanması

Strateji 5. Tüm eğitimcilerin kadın erkek eşitliği konusundaki duyarlılığı ve donanımının arttırılması.

Strateji 6. Öğretim programları ve eğitim-öğretim materyallerinin kadın erkek eşitliğine duyarlılığının arttırılması

olarak belirlenmiştir..

Eylem Planı'nın, Eğitim tematik alan raporunda yer alan [Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı \(2008-2013\)](#)'dan farklı olarak izleme konusunda ayrıntılı bir sistem kurmuş olduğu görülmektedir. Temel politika eksenlerinde Eylem Planı tablolarında yer alan her bir faaliyete ilişkin "performans göstergeleri" geliştirilmiştir. Sorumlu kurumların, bu faaliyetlere ilişkin performans göstergelerinin gerçekleşme durumunu sunduğu raporların, bakanlık tarafından derlenerek, yıllık "İzleme Raporu" oluşturulması planlanmaktadır. Ayrıca Planın uygulama döneminin sona ermesine bir yıl kala, her bir politika eksenine özel olarak belirlenen "hedefler"e ulaşıp ulaşılmadığına ilişkin bir etki analizi yapılması taahhüt edilmiştir.

Faaliyetler arasında örneğin,

3.1. Örgün ve yaygın eğitime ilişkin tüm verilerin kadın erkek fırsat eşitliği düzeyinin izlenmesine yönelik ilave göstergeler belirlenecek ve bu göstergelere dair veriler derlenecektir.

6.1. Eğitim fakültelerinin lisans- lisansüstü ve pedagojik formasyon programlarında toplumsal cinsiyet eşitliği dersine yer verilecek ya da uygun bulunan derslerin içeriğine toplumsal cinsiyet eşitliği konusu dâhil edilecektir. Sorumlu kurumlar: YÖK, MEB (ÖYEGM)

Performans göstergeleri:

- Toplumsal cinsiyet eşitliği dersi açılan üniversite sayısı
- Toplumsal cinsiyet konusu entegre edilen ders sayısı
- Toplumsal cinsiyet konusunda ders alan öğrenci sayısı

Beijing 20/Turkey⁴²

Dördüncü Dünya Kadın Konferansı ve Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu (1995) nun kabulünün 25. Yıldönümü Araştırması Türkiye Ülke Raporu, Kadının Güçlenmesi Strateji Raporu ve Eylem Belgesi 2018-2023 temel alınarak hazırlanmıştır. Raporun eğitimle ilgili verileri 2017-2018 ders yılına aittir.

Rapor, **kadınların toplumsal yaşamda etkin bir role sahip olabilmesinin her düzeyde eğitim olanak ve fırsatlarından eşit olarak yararlanmasının çok önemli olduğu** kabulünden hareket etmektedir. Ayrıca eğitim mekanizmasının, okulun ve okuldaki kültürel çevrenin sağladığı bilgi süreçlerinin eşitsizliklerin yeniden üretilmesini engellediği vurgulanmaktadır.

Araştırmanın kapsamakta olduğu sorulara karşılık olarak raporda 2000'li yılların başı ile 2017-18 istatistiklerinin karşılaştırılması sonucu

- Okul öncesinden başlayarak çeşitli düzeylerde okullulaşma oranlarının arttığı,
- Kadınlarda okumaz-yazmazlığın azaldığı,
- Akademik ve uzman mesleklerde kadın oranlarının yüksek olduğu belirtilmekte, buna karşılık
- Bilim, mühendislik ve teknoloji alanlarında
- Gerek üniversitelerde gerekse uzman mesleklerde karar alma düzeylerinde kadın katılımının eşitlenmesine gerek olduğuna işaret edilmektedir.

Raporda, "**Kadınların ve kız çocukların durumlarının iyileştirilmesinin hızlandırılması konusunda** ülkenizin son beş yılda hukuksal düzenlemeler ve programlardaki beş önceliği nelerdir?" sorusuna verilen yanıtlar arasında **nitelikli eğitim** ve **yaşam boyu öğrenme** de yer almaktadır. Bu bağlamda Yatılı Bölge Okulları, Gezici İlk ve Ortaöğretim ve özellikle Şartlı Eğitim Yardımı örnekleri verilmekte ve 2017 yılı itibarıyla Suriyeli ve diğer sığınmacı grupların

⁴² https://www.unece.org/fileadmin/DAM/Gender/Beijing_20/Turkey.pdf

ŞEY programı kapsamına alındıkları belirtilmektedir. Ancak, gerek ŞEY gerekse 6, 7, 8. Sınıflarda verilen burslar konusunda sayılar veya kız çocuk oranları verilmemiştir.

Raporda ayrıca MEB tarafından Ortaöğretim düzeyinde 2018-19 yılından itibaren müfredatta ve ders kitaplarında ayrımcılığın önlenmesi için yapılan düzenlemelerden, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eğitimlerinden, çeşitli paydaşlarla yürütülen Türkiye'nin Mühendis Kızları vb. projelerden söz edilmektedir.

Diğer İlgili Kamu Kuruluşlarının Politika Belgeleri

Yapılan taramada gene daha önceki raporda⁴³ olduğu gibi Göç İdaresi Genel Müdürlüğü⁴⁴, Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı⁴⁵ Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü⁴⁶, Yüksek Öğretim Kurulu⁴⁷, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu⁴⁸ ve Türkiye Adalet Akademisi'nin⁴⁹ ne misyon/vizyon beyanlarında ne de stratejik plan ve performans programı boyutunda bir toplumsal cinsiyet eşitliği/eğitim duyarlılığına rastlanamamıştır. Bu kapsamdaki kurumlardan **Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu Başkanlığı'nın 2020 Yılı Performans Programı'nda** dikkate değer bir gelişme, Araştırma, Geliştirme ve Yenilik Programları altında Bilim, Teknoloji ve Yenilik Kültürü İle İnsan Kaynağının Geliştirilmesi Hedefi altında

Performans Göstergesi 3: Bilim insanı burs ve desteklerinden yararlanan kadınların 2018 de %47 olan oranın 2020 için %49'a çıkarılması hedefinin konulmasıdır⁵⁰.

Eylül 2019 tarihinde açıklanan **Hazine ve Maliye Bakanlığı Yeni Ekonomi Programı** (2019-2022)⁵¹ içeriğinde ise eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması konusunda herhangi bir önleme gerek görülmemiştir. Programda **erken çocukluk eğitiminin, 5 yaş öncelikli olarak yaygınlaştırılacağı** ve kadınların çalışma hayatına girmesini kolaylaştıracak ve kadın

⁴³ Eğitim Tematik Alan Raporunda inceleme kapsamına alınan kuruluşlardan Emniyet Genel Müdürlüğü'nün web sitesinde "Kurumun geçerli bir stratejik planı yoktur" notu bulunduğu gibi performans programı da görünmemektedir.

⁴⁴ GİGM (2017). İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Stratejik Plan 2017-2021. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/226>)

⁴⁵ TÜİK (2019). Stratejik Plan 2019-2023. Türkiye İstatistik Kurumu. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1048>)

TÜİK (2020). 2020 Yılı Performans Programı. Türkiye İstatistik Kurumu. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1049>)

⁴⁶ KYK (2018). Stratejik Plan 2018-2022. Gençlik ve Spor Bakanlığı Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1050>)

⁴⁷ YÖK (2019). Yükseköğretim Kurumu 2019-2023 Stratejik Planı. Yükseköğretim Kurumu. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1051>)

YÖK (2020). Yükseköğretim Kurumu 2020 Performans Programı. Yükseköğretim Kurumu. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1052>)

⁴⁸ TİHEK (2019). 2019-2023 Stratejik Plan. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1053>)

TİHEK (2020). 2020 Yılı Performans Programı. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1054>)

⁴⁹ TAA (2016). Türkiye Adalet Akademisi Stratejik Planı 2016-2020. Türkiye Adalet Akademisi. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1055>)

⁵⁰ TÜBİTAK (2020). 2020 Yılı Performans Programı. Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1056>)

⁵¹ HMB (2020). Yeni Ekonomi Programı 2020-2022. Hazine ve Maliye Bakanlığı. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1058>)

istihdamını artıracak düzenlemeler kapsamında ihtiyaca göre belirlenmiş **mesleki eğitim programlarının hayata geçirileceği**nden başkaca tematik alanla ilgili herhangi bir hükme rastlanılmamaktadır.

İlk raporda eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliği haritalaması kapsamında incelenen diğer kamu kuruluşlarına bu güncelleme için 24 Temmuz 2018 tarihli ve 13 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile kurulan Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı eklenmiştir. Başkanlığa, başta kalkınma planı olmak üzere, Cumhurbaşkanlığı Programı, orta vadeli program, orta vadeli mali plan, Cumhurbaşkanlığı yıllık programı gibi üst politika dokümanlarını hazırlama yanında merkezi yönetim bütçesi hazırlık ve uygulama süreci görevi verilmiştir.

Tablo 7 Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2020⁵²

	Tarih	TCE		Bulunmuyor
		Var	Yok	
Misyon/vizyon				
Misyon Ülkemizin ekonomik ve sosyal kalkınmasının hızlandırılması, dengeli ve sürdürülebilir kılınması için, <ul style="list-style-type: none">• Kalkınma planı, Cumhurbaşkanlığı Programı, orta vadeli program, orta vadeli mali plan ve Cumhurbaşkanlığı yıllık programını hazırlamak,• Sektörel ve tematik politika ve stratejiler geliştirmek; bu doğrultuda kamu kaynaklarını tahsis etmek,• Merkezi yönetim bütçesini hazırlamak ve uygulamak,		X		

⁵² SBB (2019). Stratejik Plan (2019-2023). Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (<http://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1059>)
SBB (2019). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023). Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (<http://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/831>)
SBB (2020). 2020 Yılı Performans Programı. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (<http://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1060>)

<ul style="list-style-type: none">Plan, program, kaynak tahsisi, bütçe, politika ve stratejilerin uygulanmasını koordine etmek, izlemek, değerlendirmek ve raporlamak,İSEDAK ve diğer uluslararası kalkınma işbirliklerinin geliştirilmesi için gerekli çalışmaları yapmak.				
Vizyon Ülkemizin ekonomik ve sosyal kalkınma sürecinin başarıyla sürdürülmesinde öncü ve etkili, teknolojik altyapı ve insan kaynağı açısından güçlü ve yenilikçi, uluslararası işbirliği perspektifine sahip bir kurum olmak			X	
Stratejik Planlar				
2019-2023 dönemi Strateji ve Bütçe Başkanlığı Stratejik planı	2019 Temmuz		X	
On birinci Kalkınma Planı (2019-2023)	Temmuz 2019	X		
Performans Programları				
2020 Performans Programı	Ocak 2020		X	

Tablo 3'te görüldüğü gibi, Strateji ve Bütçe Başkanlığı'nın politika belgelerinden sadece 2019-2023 dönemini kapsayan On birinci Kalkınma Planı'nda konuya ilişkin düzenlemeler söz konusudur.

On birinci Kalkınma Planı (2019-2023)⁵³

Planın Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum Hedefleri ve Politikaları arasında "güçlü toplumun inşası kadınların güçlenmesiyle mümkün olacaktır. Bu bağlamda, **kız çocuklarının ve kadınların eğitim ve öğrenime erişimi** ile sosyal ve ekonomik hayata katılımının artırılması, kaynaklara

⁵³ SBB (2019). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023). Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/831>)

erişimin kolaylaştırılması, kadının toplum içindeki statüsünün geliştirilmesi için farkındalığın artırılmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır” ifadesi yer almaktadır.

Planın **Eğitimle** ilgili politika ve tedbirler arasında ise kadınlar ve kız çocuklarla ilgili olanların başlıcaları:

- **Erken çocukluk eğitiminde 5 yaş zorunlu eğitim kapsamına alınacak**, esnek zamanlı ve alternatif erken çocukluk eğitim modelleri oluşturulacak; bu amaçla ihtiyaç duyulan ilave derslikler yapılacaktır (548.1) ile
- **Japonya örneği incelenerek sadece kadın öğrencilerin kabul edildiği kadın üniversiteleri kurulacaktır** (560.2)

dan ibarettir.

- Sektörel Politikaların Bilgi ve İletişim Teknolojileri Politika ve Tedbirleri arasında internet erişimi ve kullanımı bakımından gelir, bölge, **cinsiyet** ve yaş **grupları arasındaki farkların azaltılacağı** taahhüdü (480) göze çarpmaktadır. Bu kapsamda, 2018 yılında 16-74 yaş aralığındaki kadınlar arasında %65.5 olan internet kullanım oranının 2023 yılında %90'a çıkarılması (Tablo 26) hedeflenmektedir. Ayrıca, (604.1) Kadınların dijital okuryazarlık eğitimlerine katılımları öngörülmektedir.

Eğitim Tematik Alan Raporundaki (2018) saptamayla CEDAW standartları çerçevesinde, 10. Plan'da mevcut olmayan eğitimde toplumsal cinsiyet kırılımlı veriler 11. Planda kısmen telafi edilmiştir. 10.Onuncu Plan'da kadınlarla ilgili durum analizi, amaçlar, hedefler ve politikaların, Aile ve Kadın başlığı altında, aileyle bitişik olarak ele alınmasına karşılık On birinci Planda **Kadın (2.3.5) başlığı kullanılmıştır**. On birinci Plan'ın eğitimle ilgili politika ve tedbirleri de bu başlık altında ve öncekinden daha geniş olarak ele alınmaktadır:

600.1. Kadınların ekonomik ve sosyal hayatta güçlenmelerine yönelik araştırmalar yapılacak, projeler yürütülecek, **eğitimler** verilecektir.

600.4. Kadınların internet sitesi, portal, aplikasyon gibi dijital ortamlardaki ekonomik faaliyetlerinin geliştirilmesini hedefleyen mekanizmalar oluşturulacak ve **kadın girişimcilerin**

e-ticarette güçlenmelerini sağlamaya yönelik eğitim programları ve seminerler düzenlenecektir.

600.5. Kadınlar tarafından kurulan **kooperatiflere yönelik eğitim**, girişimcilik ve danışmanlık gibi alanlarda sunulan destekler yaygınlaştırılacak ve gerekli hukuki düzenlemeler yapılmak suretiyle kadınların kooperatif kurmaları kolaylaştırılacaktır.

600.6. Kadının ekonomik yaşama etkin katılımının artırılması konusunda illerin farklı işgücü ihtiyaçları göz önünde bulundurularak, **eğitim**, staj, işbaşı eğitimi gibi uygulamaların etkin olarak devam etmesi sağlanacaktır.

600.10. İşgücü piyasasının değişen ihtiyaçları çerçevesinde yeni gelişen meslek alanları göz önünde bulundurularak **kız çocuklarının fen, teknoloji, mühendislik, matematik alanlarındaki mesleklere yönlendirilmesi** için çalışmalar yürütülecektir.

601. Kız çocukları ile kadınların eğitimin tüm kademelerine tam erişimleri ve etkin katılımları sağlanacaktır.

601.1. Kadınların ve kız çocuklarının **eğitimin tüm kademelerinde kayıt, devam ve tamamlama oranları artırılabilecektir**. Bu bağlamda On birinci Plan, kadınların 2018'de % 91,6 olan ilköğretim ve %83.4 olan ortaöğretim okullulaşma oranını 2023'te %100'e, %47,4 olan yükseköğretim okullulaşma oranını ise %60'a çıkarmayı hedeflemektedir (Tablo 36).

Planda, kadınların güçlenmelerine yönelik olarak farkındalık eğitimlerinin artırılmasına da yer verilmektedir. Örneğin,

- Kadına yönelik şiddet, erken yaşta ve zorla evliliklerin önlenmesi amacıyla tüm kamu kurum ve kuruluş personeli dâhil olmak üzere **farklı hedef gruplarına yönelik eğitim**, seminer vb. farkındalık artırma çalışmaları (602.2)
- Güçlü toplumun inşası kadınların güçlenmesiyle mümkün olacaktır. Bu bağlamda, kız çocuklarının ve kadınların eğitim ve öğrenime erişimi ile sosyal ve ekonomik hayata

katılımının artırılması, kaynaklara erişimin kolaylaştırılması, kadının toplum içindeki statüsünün geliştirilmesi için farkındalığın artırılmasına yönelik çalışmalar (542)

bu kapsamda ele alınmaktadır.

Eğitim hakkı ve bu haktan yararlanma / yararlandırma konusundaki toplumsal cinsiyet eşitsizlikleriyle ya da ayrımcılık yaşağıyla ilgili olarak 10. Plan'daki çok genel ifadelere dahi yeni planda yer verilmemiş olması özellikle dikkat çekicidir. Öte yandan, önceki planın "toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda farkındalık oluşturulacak ve örnek uygulamalar geliştirilecektir" ifadesine de yeni planda rastlanılamamaktadır.

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Değerlendirme Raporu (2019)

İncelenen kamu kurum ve kuruluşlarının izleme faaliyetleri arasında en önemli olanlardan biri Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı'nın Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Değerlendirme Raporu'dur. 2019 Aralık ayında kamuya açılan raporda, "Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Kapsamında Türkiye'nin Mevcut Durum Analizi Projesi" kapsamında üretilen veri ve bilgilerden yararlanılmıştır⁵⁴.

Raporda, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin dördüncüsü (SKH 4) olan Nitelikli Eğitim hedeflerinin çoğunda önemli ilerlemeler sağlandığı belirtilmektedir. Ancak eğitimin niteliğinin artırılması ve işgücü piyasasının ihtiyaçlarına uyumlaştırılması, üzerinde tüm toplumsal kesimlerin uzlaştığı bir sınav sisteminin tesisi ve meslek eğitimi ihtiyacı, okul öncesi eğitime erişimin artırılması, müfredatın geliştirilmesi, geleceğin iş kollarına yönelik insan gücünün yetiştirilmesi ve öğretmenlerin niteliğinin artırılması, geçici koruma altındaki sığınmacıların entegrasyonu için çalışmaların önemini koruduğu vurgulanmıştır.

SKH 4'ün izlenmesinde erişilebilir, güncel, güvenilir ve cinsiyete göre ayrıştırılmış verilerin önemli olmasına karşılık Göstergeler Bazında İlerlemeler'de göstergelerin tümünün listelenmiş olmaması, sunulan göstergelerin SKH endeks tanımlarına uymaması ve 2016 sonrasına ilişkin bilgi vermemesi önemli eksikliklerdir. Örneğin,

Hedef 4.1 'le ilgili olarak Yıllara Göre Net Okullaşma Oranları (Grafik 10) cinsiyete göre ayrıştırılmamış veriler sunmaktadır,

⁵⁴ SBB (2019). Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Değerlendirme Raporu. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1061>)

Hedef 4.2'le ilgili olarak Okul Öncesi Eğitimde Net Okullaşma Oranları (Grafik 11) cinsiyete göre ayrıştırılmamış verilerden oluşmaktadır,

Okul Öncesi Eğitimin Cinsiyete Göre Dağılımı ve Okul Sayısı (Grafik 12) oranlar yerine sayılarla yetinmektedir,

Hedef 4.5 Eğitim ve Öğretimden Erken Ayrılan Kadın ve Erkekler (%) 2005-2013 (Grafik 13). Bu kapsamda, geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin eğitime entegrasyonu konusunda da okullaşma oranının, Aralık 2016 itibarıyla %60'a yükseldiği konusundaki veriler de cinsiyete göre ayrıştırılmamıştır .

Raporda, SKH-4 ile İlgili Projeler kapsamında doğrudan kız çocukları ve kadınları hedef alan tek proje mesleki eğitimin geliştirilmesine yönelik olarak Türkiye'nin Mühendis Kızları Projesi'dir.

Sivil Toplum Kuruluşlarının İzleme Kapasitelerinin Değerlendirilmesi

Bu kesimde özellikle sivil toplumun eğitim hakkının gerçekleşmesinde toplumsal cinsiyete duyarlılıklarını belirleme amacıyla kadın, LGBTİ ve eğitim odaklı örgütlenmenin kapasitesi üzerinde durulmaktadır.

Eğitim Alanındaki Kadın Örgütlerinin İzleme-Değerlendirme Raporları

Eğitim Tematik Alan Raporu'nda, özellikle eğitim hakkıyla ilgili etkinliklere odaklanan kadın örgütleri ile büyük oranda doğrudan eğitim kurumuna yönelik çalışmalar yapan STK'lar incelenmişti. Kadının İnsan Hakları Derneği ve KAGİDER de doğrudan bu alanda olmamakla birlikte hak temelli izleme raporları olması nedeniyle ele alınmıştır. Aşağıdaki tabloda aynı kuruluşların Haziran 2020 itibarıyla izleme kapasiteleri görülmektedir.

Tablo 8 Kadın Örgütleri ve Eğitim Hakkıyla İlgili İzleme

STK	Hak temelli izleme yapma durumu		İzleme Raporu	Yıl	İçerik	Çoklu ayrımcılık ve LGBTİ'yi içermesi	
	Var	Yok				Var	Yok
Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği (KİH-YÇ)	x		Türkiye 2. Gözden Geçirme Sivil Toplum Alternatif Raporu ⁵⁵	9-10 Tem 2019	BM SKH izlemesi	x	
Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV)		x	-		-		

⁵⁵ Kadının İnsan Hakları - Yeni Çözümler Derneği. (2019). Kadın Örgütleri: Türkiye 2. Ulusal Gözden Geçirme Sivil Toplum Alternatif Raporu. Kadının İnsan Hakları - Yeni Çözümler Derneği, Kadın Dayanışma Vakfı, Cinsel Şiddetle Mücadele Derneği, Kadınlarla Dayanışma Vakfı, Kadın Koalisyonu - Uluslararası Çalışma Grubu, Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, EŞİTİZ - Eşitlik İzleme Kadın Grubu, YERELİZ - Yerel İzleme Araştırma ve Uygulamalar Derneği. (<http://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/923>)

Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği (KADER)		x	-		-		
Türkiye Kadın Girişimciler Derneği (KAGİDER)		x	-		-		
Kadın Merkezi Vakfı (KAMER)		x	-		-		
Umut Işığı Kadın Çevre Kültür ve İşletme Kooperatifi		x	-		-		
Türk Kadınlar Birliği (TKB)		x	-		-		
Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği (TÜKD)		x	-		-		
Türk Kadınlar Konseyi Derneği.		x	-		-		
Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu		x	-		-		
Türk Kadınları Kültür Derneği		x	-		-		

Kendi tanıtımlarında eğitim ve kültür alanında çalışmalarda bulduklarını ifade ettikleri için Eğitim Raporu Tablo 7'de incelenen kadın örgütlerinin faaliyet raporlarının ve web sitelerindeki aktivitelerinin incelenmesi bu defa herhangi bir izleme faaliyetleri olmadığını göstermiştir. Bunlara CEDAW 4. ve 5. Dönem Birleştirilmiş 6. Türkiye Gölge Raporu'na katılmaları nedeniyle hak izlemesi yaptıkları kaydedilmiş olan KAGİDER, Türk Kadınlar Birliği (TKB) de dahildir. Türkiye'nin CEDAW Komitesi'ne Sunduğu Yedinci Periyodik Rapor için eğitimi de içeren STK Gölge Raporu hazırlamış olan KADEM'in de eğitim konulu bir izleme faaliyeti saptanmamıştır.

Buna karşılık, Kadının İnsan Hakları - Yeni Çözümler Derneği, Kadın Dayanışma Vakfı, Cinsel Şiddetle Mücadele Derneği, KADAV- Kadınlarla Dayanışma Vakfı, Kadın Koalisyonu - Uluslararası Çalışma Grubu, Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, EŞİTİZ - Eşitlik İzleme Kadın Grubu ve Türkiye sivil toplumunda SKH'ler üzerine çalışan önemli örgütlerden YERELİZ - Yerel İzleme

Araştırma ve Uygulamalar Derneği tarafından hazırlanan Türkiye 2. Gözden Geçirme Sivil Toplum Alternatif Raporu⁵⁶ hak temelli izlemenin örneğidir. Rapor, eğitim alanındaki sınırlı içeriğine karşın, Türkiye'nin SKH taahhütleri açısından kapsamlı saptamalarla birlikte çoklu ayrımcılık ve LGBTİ'yi içermesi dolayısıyla da önemlidir.

LGBTİ Örgütlerinin Eğitimle İlgili Raporlarının, Kadın Haklarına Duyarlılıklarının Saptanması

Bu bağlamda incelenen iki örgütten biri Kaos Gey ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği (Kaos GL) öteki ise Sosyal Politikalar, Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği (SPoD) dir.

Tablo 9 LGBTİ Örgütleri Raporlarının, Kadın Haklarına Duyarlılıkları

STK	Hak temelli izleme yapma durumu		İzleme Raporu	Yıl	İçerik	Çoklu ayrımcılık ve Kadını içermesi	
	Var	Yok				Var	Yok
Kaos Gey ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği (Kaos GL)	x		LGBTİ+'ların İnsan Hakları 2019 Yılı Raporu ⁵⁷	13 Mayıs 2020	LGBTİ+'ların eğitim dahil insan hakları konusunda uğradıkları ayrımcılıkla ilgili 2019 yılında gerçekleşen vakalar	x	

⁵⁶ A.g.e.

⁵⁷ Öz, Y. (2020). LGBTİ+'ların İnsan Hakları 2019 Yılı Raporu. Kaos GL Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1062>)

			LGBTİ+'ların İnsan Hakları 2018 Yılı Raporu ⁵⁸	20 Haziran 2019		x	
			2019 Yılında Türkiye'de Gerçekleşen Homofobi ve Transfobi Temelli Nefret Suçları Raporu	4 Haziran 2020	Homofobik, transfobik ve diğer nefret suçları ve vakaları	x	
Sosyal Politikalar, Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği, (SPoD)			Pandemi Raporu: Covid-19'un Üç Ayında Lgbti+'Lar ⁵⁹	Haziran 2020	Psikososyal Destek, Hukuk ve Adalete, Erişim, Akademi alanlarında saha gözlemleri ve öneriler	x	
			Belediye Eşitlik Endeksi Raporu - 2018	2019	Yerel Yönetimleri İzleme & Değerlendirme Raporu	x	

Kaos Gey ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği'nin, 2007 yılından bu yana devam etmekte olan yıllık LGBTİ+'ların İnsan Hakları Raporları'yla birlikte, Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği Temelli İnsan Hakları İhlalleri İzleme Raporu, Human Rights Violations of LGBT Individuals in Turkey, Türkiye'de Gerçekleşen Homofobi veya Transfobi Temelli Nefret Suçları Raporu, Medya İzleme Raporu vb. eğitim alanını da kapsayan düzenli, sistematik, periyodik izlemeleri bulunmaktadır⁶⁰.

SPoD'un ise 2019'da Yerel Yönetimleri İzleme ve Değerlendirme Raporu, Haziran 2020'de ise Covid-19'un Üç Ayında Lgbti+'Ları kapsayan Pandemi Raporu yayınlanmıştır. Raporla, Türkiye'deki LGBTİ+'ların COVID-19 sürecinde daha da kırılgan bir topluluk haline gelmeye başladığı ve yaşam hakkı başta olmak üzere eğitim, sağlık ve çalışma olmak üzere haklara erişimde ciddi sorunlar yaşadığı belirtilmiştir.

⁵⁸ Öz, Y. (2019). LGBTİ+'ların İnsan Hakları 2018 Yılı Raporu. Kaos GL Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1063>)

⁵⁹ SPOD (2020). Pandemi Raporu: Covid-19'un Üç Ayında LGBTİ+'lar. Sosyal Politikalar Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1064>)

⁶⁰ Bkz. <https://kaosglderneği.org/e-kutuphane/akademik-ve-kulturel-calismalar-programi>

Sivil Toplum Örgütlerinin Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Duyarlılıklarının Saptanması

Eğitim alanında çalışan sivil toplum kuruluşları arasında, listemize dahil edilen en fazla üye sahibi dört sendika ile toplumsal cinsiyet duyarlılığı gösteren veya kız öğrencilere odaklanan STK'ların Haziran 2020 itibarıyla güncellenmiş verileri Tablo 10'da görülmektedir. Örneğin, doğrudan eğitimle ilgili olmamalarına karşın geçmişte eğitimle ilgili raporları bulunan kamuya yararlı dernekler statüsündeki TÜSiAD ve MÜSiAD da Tablo 9'da yer almaktadır. İnsan Hakları Derneği, gerek İnsan Hakları Eğitimi programları, gerekse izlediği hak ihlalleri arasında eğitim odaklı çalışmaları bulunması nedeniyle listeye alınmıştır. Toplum Gönüllüleri Vakfı'nın, programlarına insan hakları ve toplumsal cinsiyet eğitimlerini entegre ettikleri görülmektedir⁶¹.

Bu güncelleme kapsamında aynı tabloya, ilk raporda bulunmayan Bilim Akademisi eklenmiş ve Akademi'nin, Akademik Özgürlükler Raporu: 2018-2019 da kadın üniversiteleri ve YÖK sitesinden kaldırılan Tutum Belgesi'ni de içeren görüşleri anaakımlaştırma kapsamında tartışılmıştır.

Tablo 10 Eğitimle İlgili Sivil Toplum Kuruluşları ve TCE ile İlgili İzleme

STK	İzleme Raporu	Yıl	TCE/Eğitim Hakkıyla İlgili İçerme
Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası (Eğitim-Sen)	2018 Yıl Sonu Eğitimde Cinsiyetçilik Raporu	Haziran 2018	Eğitime erişim, Eğitimde cinsiyetçilik, Çocuk yaşta evlilikler ve okuldan erken ayrılma, çoklu ayrımcılık, eğitimde dinselleşme
Türkiye Eğitim, Öğretim ve Bilim Hizmetleri Kolu Kamu Çalışanları Sendikası (Türk Eğitim-Sen)	Yok	-	-

⁶¹ Bkz. <https://www.tog.org.tr/toplumsal-cinsiyet-egitimleri/>

Eğitimciler Birliği Sendikası (Eğitim-Bir-Sen)	Kadın Öğretmenlerin Çalışma Hayatı: Tespitler ve Öneriler ⁶² raporu	Mart 2020	İş-aile hayatının uyumlulaştırılması mali, sosyal ve özlük hakları
Eğitim ve Bilim İşgörenleri Sendikası (Eğitim-İş)	Yok	-	-
ERG	Var (Bkz.Tablo11)		Bkz. Tablo11
Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği	Yok	-	-
Öğretmen Akademisi Vakfı (ÖRAV)	Yok	-	-
Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı (TEGV)	Yok	-	-
Toplum Gönüllüleri Vakfı (TOG)	Yok		Yok
Türk Eğitim Derneği (TED) TEDMEM ⁶³	2019 TEDMEM Eğitim Değerlendirme Raporu ⁶⁴ TALIS 2018 sonuçları ve Türkiye üzerine değerlendirmeler	Şubat 2020 Ağustos 2019	Hak temelli izlemeye temel olacak karşılaştırmalı, sistematik veri ve analizler Öğretmen ve yöneticilerle ilgili TCE içeren veri ve analizler
Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV)	İş ve Özel Yaşam Dengesi Yolunda Çocuk Bakım ve Eğitim Kurumlarının Yaygınlaştırılması TUSİAD ve PwC ile	Mart 2019	Kamu politikaları özel sektör uygulamaları, Türkiye'de durum

⁶²Bkz. https://www.ebs.org.tr/ebs_files/files/yayinlarimiz/Kadin_Ogretmenlerin_Calisma_Hayati_Tespitler_Oneriler.pdf

⁶³Bkz. <https://tedmem.org>

⁶⁴ TEDMEM (2020). 2019 Eğitim Değerlendirme Raporu. Türk Eğitim Derneği (TED). (<http://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1065>)

Tüvana Okuma İstekli Çocuk Eğitim Vakfı (TOÇEV)	Yok		-
Türk Eğitim Vakfı (TEV)	Yok		-
Çağdaş Eğitim Kooperatifi (ÇEK)	Yok		-
İnsan Hakları Derneği	Yıllık raporlar ⁶⁵ Özel raporlar	2020, 2019, 2018	-
Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) ⁶⁶	Akademide Kadınlar ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	Tem 2019	Sayısal eşitsizlikler Yükselme Karar almaya katılım iş ve yaşam dengesi
Başka Bir Okul Mümkün Derneği (BBMO)	Yok		-
Köy Okulları Değişim Ağı Derneği (KODA)	KODA Saha Araştırma Raporu Öğretmenin Gözünden Köy Okulları ve Köy Öğrencileri ⁶⁷	Şubat, 2019	-
Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği	LGBTİ+ alanında ırkçılık ile mücadele eğitim programı raporu ⁶⁸	2019	Çoklu ayrımcılık
Bilim Akademisi	Akademik Özgürlükler Raporu: 2018-2019	Eylül 2019	Tutum Belgesi Kadın Üniversiteleri

Eğitim odaklı STK'lardan Eğitim-Sen, Eğitim-Bir-Sen, TEDMEM'in incelediğimiz döneme ait izleme raporları bulunmaktadır. Toplumsal cinsiyet duyarlılığını ana akımlaştırmayı ve eğitime erişim ve eğitimdeki eşitsizlikleri gündeminde tutan Eğitim Sen'in yıllık Eğitimde Cinsiyetçilik Raporlarından sonuncusu 2018 yıl sonunda yayınlanmıştır. Raporda, MEB Ortaöğretim

⁶⁵ Bkz. <http://www.ihd.org.tr/category/c86-raporlar/>

⁶⁶ Bkz. <https://www.tesev.org.tr/tr/topics/toplumsal-cinsiyet-esitligi/>

⁶⁷ Bkz. https://bf1bc20e-7532-42dc-9f53-412a282c3145.filesusr.com/ugd/7314dd_0f9ddb563eb6464ca69236e142bcaeb8.pdf

⁶⁸ Bkz. <https://tr.boell.org/sites/default/files/heviraporu-tr.pdf>

Kurumları Yönetmeliği’nde, “öğrenci iken evlenenlerin okulla ilişkisi kesilerek kayıtları e-okul üzerinden Açık Öğretim Lisesine veya Mesleki Açık Öğretim Lisesine gönderilir” denilerek çocuk yaşta evliliklerin önünün açılması, eğitimdeki çocuk istismarı ve şiddet, okul terki ve çocuk işçiliği, LGBTİ ve çoklu ayrımcılık vb. konularda önemli saptama ve analizler yer almaktadır. Kadın öğretmenlerin ve öğrencilerin başörtüsü ile okula gidebilmeleri, süt hakkı, engelli bakımı vb. konusundaki talepleri ile öne çıkan Eğitim-Bir-Sen’in, Mart 2020 tarihli raporu Kadın Öğretmenlerin Çalışma Hayatı: Tespitler ve Öneriler konusuna ayrılmıştır.

Listedeki örgütlerden TESEV ve Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği’nin, incelediğimiz döneme ait, eğitim hakkı temelinde toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısını kapsayan izleme raporları bulunmaktadır.

2008 yılından bu yana MEB’in istatistiklerini kullanarak eğitimin her alanına ilişkin, toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı, karşılaştırmalı izleme raporlarının yanı sıra eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik bağımsız çalışmalar, öğretmen eğitimleri ve toplantılar gerçekleştiren ERG’nin 2017-20 raporları Tablo 11’de listelenmiştir. Eğitimin Yönetişimi Ve Finansmanı’na odaklanan Eğitim İzleme Raporu 2019 çoklu ayrımcılık ve LGBTİ’ye ilişkin bir içerme olmamakla birlikte toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeye yer vermektedir. Ancak aynı konudaki 2020 raporunda toplumsal cinsiyet ekseninde analizlere rastlanmamıştır.

Tablo 11 Eğitim Reformu Girişimi (ERG) İzleme Raporları

İzleme Raporu⁶⁹	Yıl	İçerik
Eğitim İzleme Raporu 2020	Tem 2020	Eğitim Yönetişimi ve Finansmanı
Eğitim İzleme Raporu 2019	Kasım 2019	Öğrenciler ve Eğitime Erişim
Eğitim İzleme Raporu 2019	Kasım 2019	Öğretmenler
Eğitim İzleme Raporu 2019	Ekim 2019	Eğitimin İçeriği
Eğitim İzleme Raporu 2019	Mayıs 2019	Eğitimin Yönetişimi ve Finansmanı
Eğitim İzleme Raporu 2017-18	Kasım 2018	Yönetişim Ve Finansman, Öğrenciler Ve Eğitime Erişim, Öğretmenler, Eğitim Ortamları, Eğitimin İçeriği, Eğitimin Çıktıları

⁶⁹ Bkz. <https://www.egitimreformugirisimi.org/egitim-gozlemevi/izleme-raporlari/>

Tablo 10’daki STK’lardan TÜSİAD’ın, ilki 2000 yılında yayınlanan ve Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset adını taşıyan, ikincisi ise 2008’de KAGİDER’le birlikte, bu raporun güncellemesini içeren Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri adlı iki izleme raporu mevcuttur. Sonrasında, Woman Matter Türkiye 2016 çalışması dışında bu konuya odaklanan bir raporu bulunmamaktadır. Öte yandan TÜSİAD, 2008 öncesinde ve sonrasında eğitim konusunda birçok önemli rapor yayınlamış olmakla birlikte bu raporların çoğunda toplumsal cinsiyet boyutu içerilmemiştir (Bkz. Tablo 12). Nitekim, Geleceğin Güvencesi ve Kalkınmanın Taşıyıcı Gücü: Eğitim - TÜSİAD’ın Eğitim Alanındaki Çalışmaları 1990-2018 kapsamında yer alan 15 yayın içinde yalnızca ikisinde toplumsal cinsiyet perspektifi kullanılmış, tarih ve felsefe ders kitabı çalışmalarında ise asgari düzeyde “kadın” örnekleri verilmiştir.

Tablo 12 TÜSİAD’ın Eğitim Alanındaki Raporları 1990-2020⁷⁰

İzleme Raporu	Yıl	TCE
Mesleki ve Teknik Liselerde Sanayi 4.0 İçin Stem Eğitimi Proje ve Bulgular	2020	Yok
Sosyal ve Duygusal Öğrenme Becerileri Raporu: Yeni Sanayi Devriminin Eşiğinde İş ve Yaşam Yetkinliklerinin Anahtarı	2019	Yok
Merkezi Yönetim Bütçesi Takip Raporu V	2019	Yok
İş ve Özel Yaşam Dengesi Yolunda Çocuk Bakım ve Eğitim Kurumlarının Yaygınlaştırılması AÇEV, PwC ile	2019	Yok
2023’e Doğru Türkiye’de STEM Gereksinimi	2017	Yok
Stem Alanında Eğitim Almış İşgücüne Yönelik Talep Ve Beklentiler Araştırması	2014	Yok
TÜSİAD-TÖDER: PISA 2012 Değerlendirmesi: Türkiye İçin Veriye Dayalı Eğitim Önerileri	2014	Yok
Okulda Üniversite: Türkiye’de Öğretmen Eğitimini Yeniden Yapılandırmak İçin Bir Model Önerisi	2013	Yok
TÜSİAD-UNFPA 2050’ye Doğru Nüfusbilim ve Yönetim: Eğitim Sistemine Bakış	2010	Var
Türkiye’de Yükseköğretim: Eğilimler, Sorunlar ve Fırsatlar - 2008	2008	Yok
Eğitim ve Sürdürülebilir Büyüme: Türkiye Deneyimi, Riskler ve Fırsatlar	2006	Yok
Yükseköğretimin Yeniden Yapılandırılması: Temel İlkeler	2003	Yok

⁷⁰ Bkz. <https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/10183-gelecegin-guvencesi-ve-kalkinmanin-tasiyici-gucu-egitim-tusiad-in-egitim-alanindaki-calismalari-1990-2018>

Coğrafya 2002	2002	Yok
Tarih 1939-2002	2002	Az
Felsefe	2002	Az
Yükseköğretimin Finansmanı	2000	Yok
Türkiye'de Mesleki Ve Teknik Eğitimin Yeniden Yapılandırılması	2000	Var
Türkiye'de Ve Dünyada Yükseköğretim, Bilim Ve Teknoloji	1994	Yok
Türkiye'de Eğitim: Sorunlar Ve Değişime Yapısal Uyum Önerileri	1990	Yok

Eğitimde Türkiye Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalaması 2020

Kadınların ilerlemesini ulusların gelişmesinin önemli bir stratejik boyutu olarak kabul eden Dünya Ekonomik Forumu'nun, ilki 2005'te yayımlanan Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Raporları'ndan 2006 tarihli olanı, kadınlarla, erkekler arasındaki eşitsizliğin derinliğini ölçmekte dört kritik alan belirlemiştir (Tan, 2018). Eğitime erişim, ekonomiye katılım ve fırsatlar, sağlık ve sağ kalım ve siyasal güçlenme ile birlikte bu dört kritik alandan biridir. Türkiye 2017'de, 144 ülkeyi kapsayan Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Endeksi'nin genel sıralamasında 131., eğitime erişimde ise 101. sırada kalmıştı (Tan, 2018). Türkiye'nin karnesi, endeksin 2020 yılına ait genel sıralamasında 153 ülke arasında 130., eğitime erişimde ise ilk rapordakinden on iki basamak geride, 113. sırayı⁷¹ göstermektedir.

20.01.2005'te Türkiye Raporu'nu görüşen CEDAW Komitesi, kadın okumaz-yazmazlık oranlarının yüksekliğine, eğitimin tüm düzeylerinde kadınların katılım ve sistemde kalma oranlarının erkeklerin gerisinde oluşuna ve bu eşitsizliklerin kırsal, bölge ve etnik farklara göre şiddetlenmesine karşı endişelerini belirtmişti. Söz konusu sorun alanlarında 2017'den bu yana gerçekleşen gelişmeler aşağıda, özellikle CEİD için geliştirilen göstergelere rehber aldığımız Sürdürülebilir Kalkınma Hedef ve Göstergeleri çerçevesinde özetlenmektedir⁷².

Eğitime Erişim ve Süreklilikte Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlikleri

Okuryazarlık: Genel Bir Kadın Sorunu

Dünya Ekonomik Forumu'nun raporlarında, herhangi bir ülkenin uzun vadede kadınlara erkeklerle eşit olarak eğitim verme yeteneği kadın ve erkek okuryazarlığının orantılandırılmasıyla hesaplanmaktadır. Genç ve yetişkin okuryazarlık oranları, SKH 4.6.2'nin de tematik göstergelerini oluşturmaktadır. Tablo 13'de, Türkiye'de 15+ kadın ve erkek nüfustaki gelişmeler gösterilmiştir. Buna göre 2017 verileriyle erkekler için %98.1'e karşılık kadınlar için %92.7'de kalan okuryazarlığın, 2019 da son ölçülen değerleri erkekler için %98,3 ve kadınlar için %93,6'dır.

⁷¹ WEF (2019). Global Gender Gap Report 2020. World Economic Forum. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/930>)

⁷² Bu güncelleme çalışmasında Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalaması istatistiklerinden bir bölümüne erişmemdeki yardımları için Ülker Şener ve Nihal Çarıkçı'ya teşekkür ederim.

Tablo 13 Genel nüfus içinde okuryazar kadın ve erkek sayısı ve oranı (15 +yaş)

2017		2019	
Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
29.818.483 %98,1	28.395.309 %92,7	30.687.518 %98,3	29.435.329 %93,6

Kaynak: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=130&locale=tr>

Dolayısıyla 15+ yaş 1000 erkek nüfusta 2, kadın nüfusta ise 9 kişi daha okuryazarlığa kavuşmuş görünmektedir. Ancak hem hala 2 024 637 olan okumaz yazmaz sayısının yüksekliği, hem de 286 412 erkeğe karşılık 1 738 225 kadının okuryazar olmayışı⁷³ yakıcı gerçekliği devam etmektedir. Dahası 2015 verileriyle okuma-yazma bilmeyen kadın nüfus oranı erkeklerden 5 kat fazla olarak hesaplanırken (Tan, 2018) 2019 yılında bu fark, 6 katın üstüne çıkmıştır.

Erken Çocukluk Eğitimi Hâlâ Genelleşemedi

SKH 4.2.4. göstergesi olan okulöncesi okullulaşma oranları gectğimiz yıllarda yükselme eğilimi göstermekle birlikte Türkiye GEM 2020⁷⁴ de, aralarında bulunduğu ortaüstü gelir grubundaki 20 ülkeden Botswana, Güney Afrika ve Ürdün'den sonra okul öncesinde brüt okullulaşma oranının en düşük olduğu 4. ülkedir. ERG ise, "Önceki yıl %66,9 olan 5 yaş net okullulaşma oranı 1,4 yüzde puan arttı. Geçen yıla göre artış olsa da son 10 yıldaki eğilime bakıldığında artış hızında yavaşlama olduğu görülebilir. 5 yaş net okullulaşma oranı 2017-18'de önceki yıla göre 8,1 yüzde puan artmıştı"⁷⁵ saptamasında bulunmaktadır. Onuncu Kalkınma Planı'nda (2014-2018) (4-5 yaş) okulöncesi eğitimle ilgili olarak 2018 için hedeflenen brüt %70.0 oranı, 2019 yılında ancak 57.9 olarak gerçekleşebilmiştir⁷⁶.

⁷³ Bkz. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=130&locale=tr>

⁷⁴ Bkz. Sf. 242 UNESCO (2020). Global education monitoring report, 2020: Inclusion and education: all means all. United Nations. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1034>)

⁷⁵ Ertekin, G., Mert, M. & Korlu, &. (2019). Öğrenciler ve Eğitime Erişim Eğitim İzleme Raporu 2019. Eğitim Reformu Girişimi (ERG). (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/852>)

⁷⁶ ERG (2020). Eğitimin Yönetişimi ve Finansmanı Eğitim İzleme Raporu 2020. Eğitim Reformu Girişimi (ERG). (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1067>)

Öte yandan daha önceki yıllarda olduğu gibi 2018-19 yılı itibarıyla da, Türkiye'deki okul öncesi okullulaşma oranları eğitime erişimde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin erkekler lehine bu düzeyde başladığını göstermektedir (Bkz. Tablo 14).

Tablo 14 Okul öncesi eğitimde cinsiyete göre okullulaşma oranı (%)

Okul öncesi net okullulaşma oranı	2017-18			2018-19		
	Toplam	Oğlan	Kız	Toplam	Oğlan	Kız
(3-5 yaş)	%38,52	%38,8	%38,2	%39,11	%39,41	%38,79
(4-5 yaş)	%50,42	%50,9	%50,0	%50,79	%51,20	%50,35
(5 yaş)	%66,88	%68,0	%65,8	%68,30	%69,32	%67,23

Kaynak: MEB (2019). MİLLÎ EĞİTİM İSTATİSTİKLERİ Örgün Eğitim 2018/'19. Milli Eğitim Bakanlığı. (<http://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/851>)

Okulöncesi bütün yaş gruplarında oğlan çocukların net okullulaşma oranları kız çocukları geride bırakmaktadır.

Okullulaşma: Henüz Tüm Çağ Nüfusunu Kapsamıyor

SDH 4.1, 2030'a kadar tüm kız ve oğlan çocukların ücretsiz, hakkaniyetli ve kaliteli bir ilköğretim ve ortaöğretimi tamamlamalarının ve böylece ilgili ve etkili öğrenme çıktılarının elde edilmesinin sağlanmasına yöneliktir. Dünya Ekonomik Forumu'nun raporlarında ise, eğitime erişim kategorisinde, kadınlarla, erkekler arasındaki fark, ilk, orta ve yüksek öğretimdeki kadın-erkek oranlarıyla belirlenmektedir. Türkiye genelinde ilkokul düzeyinde net okullulaşma oranı önceki eğitim-öğretim yılında %91,5 iken 2018-19'da %91,9'a yükseldi. Ortaokulda net okullulaşma oranı ise 2017-18'de %94,5 iken, 2018-19'da 1 yüzde puan gerileyerek %93,3'e düştü ve 2016-17'den bu yana 2.4 yüzde puan gerilemiş oldu⁷⁷. Bu düzeyde gerek kadın

⁷⁷ Ertekin, G., Mert, M. & Korlu, &. (2019). Öğrenciler ve Eğitime Erişim Eğitim İzleme Raporu 2019. Eğitim Reformu Girişimi (ERG). (<http://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/852>)

gerekse erkek öğrenciler için “okuldan kaçış”ın nedenleri, önemli bir araştırma konusuna işaret ediyor.

İlkokul düzeyinde 2017-18 ders yılında kızlar lehine %03 olan okullulaşma farkının 2018-19’da aynen devam ettiği görülüyor. Ortaokulda bir önceki yıl gene kızlar lehine olan %0.4 lük fark ise, ertesini yıl %0.6’ya çıkıyor (Bkz. Tablo 15).

Tablo 15 İlköğretim ve ortaöğretimde cinsiyete göre net okullulaşma oranı (%)

	2017-18		2018-19	
	Oğlan	Kız	Oğlan	Kız
İlkokul	91,4	91,7	91,8	92,1
Ortaokul	94,3	94,7	92,9	93,6
Ortaöğretim	83,8	83,4	84,5	83,8

Kaynak: MEB (2019). MİLLÎ EĞİTİM İSTATİSTİKLERİ Örgün Eğitim 2018/’19. Milli Eğitim Bakanlığı. (<http://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/851>)

2017-18’de ortaöğretimde net okullulaşma oranı, kadınlarda %83,4, erkeklerde ise %83.8 idi.

2018-19’da oranlar kadınlarda gene %04 artarak %83,8’e, erkeklerde ise %07 artarak %84,5’e ulaşıyor. Dolayısıyla, ilk öğretimde kız çocuk oranlarının az farkla da olsa oğlan çocuk oranlarının önüne geçmekle birlikte henüz çağ nüfusunda yaklaşık her yüz çocuktan 8’inin, ilkokula, 16’sının da ortaöğretime ulaşamadığı görülüyor.

Yetişkin Eğitime Erişim Gene Güç

SDG 4.3 2030’a kadar bütün kadın ve erkeklerin bütçelerine uygun ve nitelikli mesleki, teknik eğitim ve üniversiteyi de kapsayan yükseköğretime eşit biçimde erişimlerinin sağlanmasıyla, Gösterge 4.3.1 ise gençlerin ve yetişkinlerin örgün ve yaygın eğitime katılım oranlarıyla ilgilidir. 2017-18’de Türkiye’de yükseköğretimde net okullulaşma oranı %45,64 iken 2018-19’da bu oran %44,1’e düşmüştür (Bkz. Tablo 16).

Tablo 16 Yüksek öğretimde cinsiyete göre net okullulaşma oranı (%)

2017-18			2018-19		
Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
45.64	43.99	47.36	44,1	41,93	46,37

Kaynak: <https://www.verikaynagi.com/konu-basligi/yukse-ogretim-kurumu-istatistikleri/>

Bu düşüş, YÖK istatistikleriyle 2001-2002'den bu yana ilk kez kaydedilmiş olup erkekler için %2.06 ile kadınların (%0,99) iki katından fazladır. Bu durum, üniversite mezunları arasında işsizlik oranlarının artışıyla üniversitenin çekim gücünün azalması arasındaki ilişkinin tartışılmasını gerektiriyor.

MEB 2017-18 verileriyle, Türkiye'deki resmi yaygın eğitim kursiyerlerinden %56,3'ünü oluşturan kadınların oranı 2018-19'da %59,2'e ulaşmıştır. Buna karşılık özel kurum kursiyerleri arasındaki kadın katılımı, bir önceki yılın aynı ve %35 gibi düşük bir orandadır (Bkz. Tablo 17).

Tablo 17 Resmi ve özel yaygın eğitim kursiyerleri arasında kadın sayı ve oranı

2017-18				2018-19			
Resmi		Özel		Resmi		Özel	
Toplam	Kadın	Toplam	Kadın	Toplam	Kadın	Toplam	Kadın
6 882 837	3.877.453	2 205 148	770 795	8 244 635	4 880 275	2 539 329	883 185
%100	%56,3	%100	%35.0	%100	%59,2	%100	%35.0

Kaynak: MEB (2017). MİLLÎ EĞİTİM İSTATİSTİKLERİ Örgün Eğitim 2017/'18. Milli Eğitim Bakanlığı. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1068>) ve MEB (2019). MİLLÎ EĞİTİM İSTATİSTİKLERİ Örgün Eğitim 2018/'19. Milli Eğitim Bakanlığı. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/851>) raporlarından faydalanarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Dolayısıyla kadınların yaygın eğitim etkinliklerine katılımında finansal nedenlerin önemli bir belirleyici olduğu görülmektedir. 19 ülkeyi kapsayan bir araştırmada da genelde kadınların

katılmama nedeni olarak maliyet sorununu daha fazla öne sürdükleri saptanmıştır (Rubiano-Matulevich and Viollaz, 2019). Öte yandan 2018-19'da da resmi kurumlardaki kadın katılımcıların çok büyük çoğunluğu, toplamda 4 880 275 kadın kursiyerden 4 802 097'si⁷⁸ (%98'i), daha önceki yıllarda olduğu gibi Halk Eğitim Merkezlerinde toplanmaktadır ve bu dolayımında ne kadarının gelir getirici karşılığı olan bir eğitim ya da beceri kazandığı merak konusudur.

TÜİK'in Yetişkin Eğitimi Araştırması, 18 yaş ve üstü fertlerin yetişkin olarak tanımlandığı hayat boyu öğrenme kapsamında, bireylerin mesleki veya kişisel alanlarda bilgi ve becerilerini geliştirmek amacıyla katılmış oldukları örgün veya yaygın eğitim faaliyetleri ile gayri resmi öğrenmeye ilişkin bilgileri derlemektedir. Araştırmanın 2016 bulguları erkek nüfusta yaygın eğitime katılımın %19,8'e çıkarken, kadınlar için %13,8 de kaldığını göstermektedir.⁷⁹ Bu sayılar, yetişkin nüfusun ne kadar küçük bir parçasının söz konusu eğitime erişebildiğini göstermesi bakımından ayrıca değerlendirilmek gerekir. Ancak daha yeni verilere ulaşılması mümkün olmamıştır.

UNESCO GEM 2020 Raporu, Avrupa ülkelerinde aile-ilişkili nedenlerden dolayı yetişkin eğitime katılmadıklarını bildiren kadınların oranının, erkeklerin 2 katı olduğunu kaydetmektedir. Türkiye, bu bağlamda raporda 34 ülkeyi karşılaştıran Çizelge 12.4'te en üst sırada yer almaktadır⁸⁰.

⁷⁸ MEB (2019). MİLLÎ EĞİTİM İSTATİSTİKLERİ Örgün Eğitim 2018/19. Milli Eğitim Bakanlığı. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/851>) raporundan faydalanarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

⁷⁹ <http://www.tuik.gov.tr/HbPrint.do?id=24695>

⁸⁰ Bkz. Sf 244 UNESCO (2020). Global education monitoring report, 2020: Inclusion and education: all means all. United Nations. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1034>)

Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlikleri

Bu alt kesimde eğitimin türlerinde, çıktılarında, yetki konumlarında, teknoloji erişiminde, kapsayıcılığında, ana akımlaştırmada ve güçlenme konusundaki sorunlara yer verilmektedir.

Eğitimin Türlerinde Eşitsizlik

2018-19 öğretim yılında en dikkate değer değişme Genel+ Mesleki Ortaöğretimdeki kadın öğrenci oranlarındaki azalmadır. Bu azalma özellikle Mesleki-Teknik Ortaöğretimdeki kadın katılımının bir yılda 4.2.yüzde puan düşmesiyle ilişkilidir. Tüm ortaöğretim kurumları arasında Din Öğretimi, kadın öğrencilerin çoğunluğu (%55,9) oluşturduğu tek alandır (Tablo18).

Tablo 18 Ortaöğretim Kurumlarındaki öğrenciler arasında kadın sayı ve oranları

Eğitim türü	2017-18			2018-19		
	T	K	%	T	K	%
Ortaöğretim (Genel+ Mesleki)	5 689 427	2 704 248	47.5	5 649 594	2 635 522	46.6
Genel Ortaöğretim	3 074 642	1 486 137	48.3	3 250 334	1 587 880	48.8
Meslekî ve teknik ortaöğretim	1 987 282	870 053	43.7	1 793 391	708 465	39.5
Din Öğretimi	627 503	348 058	55.4	605 869	339 177	55.9

Kaynak: MEB (2017). MİLLÎ EĞİTİM İSTATİSTİKLERİ Örgün Eğitim 2017/'18. Milli Eğitim Bakanlığı. (<http://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1068>) ve MEB (2019). MİLLÎ EĞİTİM İSTATİSTİKLERİ Örgün Eğitim 2018/'19. Milli Eğitim Bakanlığı. (<http://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/851>) raporlarından faydalanarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Açık Öğretimde kayıtlı öğrenciler arasında kız çocuklarla kadın öğrenci katılımının, Mesleki Açık Öğretim Liseleri hariç tutulmak üzere, toplam, 13 yaş, 14 yaş ve üzeri tüm gruplar için, artmakta olduğu gözlemlenmektedir. 14 yaş ve üzerinde bu katılım %62,5 gibi yüksek bir düzeye ulaşmıştır (Bkz.Tablo 19). Eğitim tematik alan raporunda, 2016-2017 ders yılında ortaöğretim kurumlarındaki kadın öğrencilerin Açıköğretim İmam Hatip Lisesi öğrencileri arasındaki payının %62.8 ile öteki eğitim türlerine kıyasla en yüksek olduğu belirlenmişti (Tan, 2018:Tablo 14). 2018-19'da ise, Açıköğretim İmam Hatip Liselerindeki toplam 107 867 öğrenciden 64 965'i kadınlardan oluşmakta (% 60.2) ve bir önceki yıla kıyasla %2.1 oranında azalmakla birlikte, gene bu kurum öğrencilerinin çoğunluğunu oluşturmaktadır.

Tablo 19 Açık öğretimde kayıtlı öğrenciler arasında kadın ve erkek öğrenci sayı ve oranları

a. Açık öğretim ortaokulu	2017-2018		2018-19	
	E	K	E	K
(a1) Genel	73.986 %38,7	117.216 %61,3	71.279 %37,6	118.475 %62,4
(a2) 13 yaş	1.029 %48,0	1.115 %52,0	988 %46	1.159 %54
(a3) 14 yaş üzeri	72.957 %38,6	116.101 %61,4	70.291 %37,5	117.316 %62,5
b. Genel açık öğretim lisesi	642.483 %58,9	448.347 %41,1	646.280 %58,3	461.503 %41,7
c. Mesleki Açık Öğretim Lisesi (İHL hariç)	128.079 %66,7	64.015 %33,3	118.433 %68	55.854 %32
d. Açık öğretim imam hatip lisesi	42.510 %37,7	70.187 %62,3	42.902 %39,8	64.965 %60,2

Kaynak: MEB (2017). MİLLÎ EĞİTİM İSTATİSTİKLERİ Örgün Eğitim 2017/'18. Milli Eğitim Bakanlığı. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1068>)

Tablo 20, eğitim sistemi içinde özel öğretimden (paralı eğitim anlamında) yararlanan kadın öğrenci oranlarını içermekte ve bu oranların okul öncesi, ilkökul ve ortaokul düzeylerinde bindelik artışlara karşın erkeklerle eşitlenemediğini göstermektedir. Ortaöğretim, erkek ve

kadın oranları farkının %56,9 ile erkekler lehine en yüksek olduğu düzeydir ve bir önceki yıla kıyasla bindelik oranla da olsa fark, daha da artmıştır.

Tablo 20 Özel Öğretim Kurumlarından Yararlanan Öğrenci Sayı ve Oranı, 2017-18 ve 2018-19

Eğitim Düzeyi	2017-18			2018-19		
	T	K	%	T	K	%
Okulöncesi	236 355	110 360	46.7	258 674	120 967	46.8
İlkokul	233 740	109 997	47.0	262 164	123 875	47.2
Ortaokul	321 779	148 610	46.2	338 046	157 090	46.5
Ortaöğretim	559 838	242 954	43.4	581 693	250 687	43.1

Kaynak: MEB (2017). MİLLÎ EĞİTİM İSTATİSTİKLERİ Örgün Eğitim 2017/'18. Milli Eğitim Bakanlığı. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1068>) ve MEB (2019). MİLLÎ EĞİTİM İSTATİSTİKLERİ Örgün Eğitim 2018/'19. Milli Eğitim Bakanlığı. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/851>) raporlarından faydalanarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Eğitimin Çıktılarında Eşitsizlik

PISA 2015 uygulaması kapsamındaki **fen okuryazarlığı** performansında katılımcı tüm ülkelerde ve Türkiye'de kız öğrencilerin fen okuryazarlığı ortalama puanlarının erkek öğrencilerin puanlarından daha yüksek olduğu görülmektedir. OECD ülkelerindeki ortalama puan farkının erkek öğrenciler lehine 4 puan iken Türkiye'de kız öğrenciler lehine 6 puan olduğu saptanmıştır (Tan, 2018; Taş vd. 2016). PISA 2018'de fen bilimleri alanında OECD ülkeleri ortalamasında kızlar erkeklerden iki puanlık daha iyi bir performans ortaya koyarken, Türkiye'de kızların, erkeklerin bu sefer yedi puan önüne geçtiği görülüyor⁸¹.

PISA 2015 **okuma becerileri** alanında Türkiye dahil tüm ülkelerde kız öğrencilerin erkek öğrencilerden daha başarılı olduğu görülmektedir. Türkiye'de kız ve erkek öğrencilerin ortalama puanları arasındaki fark 28'di ve bu fark istatistiksel olarak da anlamlıydı. PISA 2018'de OECD ülkeleri ortalamasına göre okuma alanında kız öğrenciler erkeklerden 30 puan fazla aldı.

⁸¹ <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-50639723>

Türkiye'de ise kızlar okuma branşında erkeklerden gene ilerde olmakla birlikte fark 25 puana düşmüş görünüyor.

Matematik okuryazarlığında ise 2015 yılında genel olarak erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha başarılı olduğu görülmektedir. Türkiye'de o yıl, 15 yaş grubundaki kız öğrencilerin ortalama puanı 418, erkek öğrencilerin ortalama puanı ise 423'tü. Ancak kızlar ve erkekler arasındaki bu fark Türkiye için istatistiksel olarak anlamlı değildi (Tan, 2018; Taş vd. 2016). PISA 2018'de Türkiye'nin matematik sonuçlarında kız ve erkek öğrencilerin benzer puanlarıyla farkın daha da azaldığı görülüyor.⁸²

Türkiye'de matematik ve fen bilimlerinde yüksek başarı gösteren öğrenciler arasından her üç erkek öğrenciden birisi 30 yaşına geldiğinde mühendis ya da bilimle ilgili bir meslekte çalışıyor olmayı beklerken, kızlar arasında bu oran her beş öğrenciden birisi şeklinde seyrediyor. Yüksek başarı gösteren her iki kız öğrenciden birisi sağlıklı ilintili bir meslek sahibi olmayı beklerken, erkekler arasında sağlıklı ilintili bir meslek sahibi olmayı bekleyenler her dört öğrenciden birisi oluyor.

Raporda Türkiye'nin eğitimdeki başarısına dair bir değerlendirme yapılabilmesi için kısa dönemli değişimlere değil, uzun vadeli değerlendirmelere ihtiyaç duyulduğu ifade ediliyor:

"Ne 2012-2015 yılları arasındaki düşüş, ne de 2015-2018 yılları arasındaki iyileşme uzun dönemdeki gidişatı yansıtabilir. Gidişat genel olarak matematikte (2003-2018 arasında) ve fen bilimlerinde (2006-2018) olumlu yönde olsa da, OECD ortalamasının altında."⁸³

Eğitimin Yetki Konumlarında Yetersiz Temsil

Eğitim tematik alan raporunda (Tan, 2018), Türkiye'de kadınların yükseköğretimde alanlara göre dağılımının OECD ülkelerindekinden daha dengeli olduğu, fen bilimleri, matematik ve istatistik alanlarında çalışanların %52'sini kadınların oluşturduğu, kadınların yükseköğretimdeki bilgi ve iletişim teknolojileri alanında OECD ülkeleri ortalamasından %10 oranında daha iyi temsil edildikleri vurgulanmıştı. Buna karşılık, Milli Eğitim Bakanlığı'nın merkez ve taşra teşkilatındaki yönetici ve denetici konumlarında olduğu gibi, üniversitelerin karar ve yetki konumlarında da ciddi bir toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin söz konusu olduğu gözlemlenmekteydi. Üstelik sistemle ilgili geniş bir istatistiksel veri tabanına sahip olan MEB ve YÖK'te bu konuda düzenli ve sistemli bilgilere erişimin güçlüğüne de dikkat çekilmekteydi.

⁸² Agy.

⁸³ Agy.

Eğitim sisteminin yetki konumlarındaki eşitsizlik ve bu konudaki verilerin paylaşılması konusundaki güçlükler bu güncelleme çalışmaları sırasında da devam etmektedir. Nitekim, MEB'den bu konuda edinilen son bilgilere ulaşılması ancak TBMM'nde verilen bir soru önergesi aracılığıyla mümkün olmuştur. 06.01.2020'de, aynı önergeye MEB'in verdiği yanıtta göre, "bakanlığa bağlı 548 bin 858 kadın, 479 bin 27 erkek personel çalışıyor. Başka bir deyişle MEB'de her 100 personelden 53'ü kadınlardan oluşuyor. Personelin yarısından fazlasının kadınlardan oluşmasına karşın, bu durum yöneticilere yansımıyor. ... 81 il içerisinde yalnızca 2 il milli eğitim müdürlüğünde kadın yönetici bulunuyor. İl milli eğitim müdür yardımcısı statüsünde görev yapan kadın sayısı ise 13 olurken, il milli eğitim müdürlüklerinde şube müdürü olarak görev yapan kadın sayısı da 25 ile sınırlı kalıyor. Türkiye genelinde yaklaşık 950 ilçe bulunurken, ilçe milli eğitim müdürü olarak görev yapan kadın sayısı 12'de kalıyor. Türkiye genelinde bulunan 54 bin 36 devlet okulundan yalnızca 2 bin 904'ünde kadın müdür bulunuyor"⁸⁴.

TALIS 2018'de, OECD ortalamasında kadın öğretmen oranı %68,3 iken kadın okul müdürü oranı %47'dir. Türkiye'de ise öğretmenlerin %55,8'i kadinken, okul müdürlerinin sadece %7,2'si kadındır. Bu oranlar, TALIS 2008'deki oranlar (kadın öğretmenler: %52,0 ve kadın okul müdürleri %8,8) ile karşılaştırıldığında **2018'de Türkiye'de kadın öğretmen oranının arttığı, kadın okul müdürü oranının ise azaldığı görülmektedir.** Türkiye'nin, kadın okul müdürü oranının Japonya'dan sonra en düşük olduğu ülke olduğunu kaydeden TEDMEM, Türkiye'de diğer ülkelerden farklı olarak kadın okul müdürü oranının bu kadar düşük olmasının sebeplerinin kadın öğretmenlerin tercihleriyle mi yoksa okul müdürü seçim süreçleriyle mi ilgili olduğunun belirlenmesini önemli görmektedir.⁸⁵

Bu bağlamda, MEB 2019-2023 Stratejik Planı'nın incelenmesinde işaret edildiği gibi, "Çağdaş normlara uygun, etkili, verimli yönetim ile organizasyon yapısı ve süreçleri hâkim kılınacaktır" amacına ilişik olarak, performans göstergeleri arasında, yönetici cinsiyet oranına yer verilmekte (PG 2.2.2), başlangıç değeri 18 olan 2023'te ise 21 olması hedeflenmektedir. Ancak aynı düzenlemede göstergenin gerçekleşmemesi riski olarak "kadınların yönetici olmak istememesini" baştan kabul edilmektedir.

Öte yandan, YÖK Akademide Kadın Çalışmaları Biriminin 08.03.2020 tarihli Kadınlar Günü Mesajına göre kadın rektöre sahip üniversite sayısı sadece 14'tür. Bu sayı toplamda %7 gibi bir orana karşılık gelmektedir. Vakıf üniversitelerinde bu oran %11 ile devlet üniversitelerine (%)

⁸⁴ CHP Ankara Milletvekili Gamze Taşcier'in kadın çalışan ve yönetici oranlarıyla ilgili verdiği soru önergesine gelen yanıt, "MEB'de neredeyse hiç kadın yönetici olmadığını" ortaya koydu. Yeniçağ: MEB, kurumdaki kadın yönetici sayısını açıkladı 06.01.2020 <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/meb-kurumdaki-kadin-yonetici-sayisini-acikladi-263239h.htm>

⁸⁵ Bkz. TEDMEM (2019). TALIS 2018 Sonuçları ve Türkiye Üzerine Değerlendirmeler. Türk Eğitim Derneği (TED). (<http://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1069>)

4.7) kıyasla iki kat yüksektir (Bkz. Tablo 21). Kadın rektör oranı için Avrupa ortalaması yüzde 14,3, ABD'de aynı oran yüzde 26, İsveç'te yüzde 43 olarak bildirilmektedir⁸⁶.

Tablo 21 Kamu ve Vakıf Üniversitelerinde Kadın Rektör Oranları

	Sayı	Yüzde
Toplam	14	7.0
Kamu	6	4.7
Vakıf	8	11.0

Kaynak:

https://basin.yok.gov.tr/InternetHaberleriBelgeleri/%C4%B0nternet%20Haber%20Belgeleri/2020/67_kadinlar_gunu_mesaji.pdf

Yakın tarihli bir incelemeye (Aldırmaz, 2020) göre, Türkiye'de yükseköğretim kurumlarında görev yapan toplam 1.797 dekanın 322'si (%17,9), devlet üniversitelerinde görev yapan 1.388 dekanın 216'sı (%15,56) kadındır. Vakıf üniversitelerinde devlet üniversitelerine göre kadın üst düzey yönetici sayısı daha yüksek olup, 409 dekanın 106'sı (%25,92) kadınlardan oluşmaktadır⁸⁷.

Bilim Akademisi 2018-2019 Akademik Özgürlük Raporu ise, "Avrupa Birliği'nin yayınladığı She Figures 2018 raporu verilerine göre Türkiye'de doktora sahiplerinin yüzde 54'ü kadındır. Bu oranla Türkiye, She Figures kapsamında izlenen 44 ülke arasında, cinsiyet açısından dengeli dağılım gösteren 6 örnekten biridir. Yine She Figures 2018 raporu verilerine göre ülkemizde iletişim teknolojileri ve mühendislik gibi alanlarda doktora sahiplerinin yüzde 44'ünün kadın olması, erkeklere özgü oldukları konusunda yaygın cinsiyetçi bakış açılarının hüküm sürdüğü bu alanlarda bile dengeli temsile yaklaştığımızı göstermektedir. Üniversite giriş sınavı ise uygulanış biçimiyle cinsiyete dayalı ayrımcılık yapmaya elverişli değildir. She Figures 2018 raporu verilerinin de doğruladığı üzere, **Türkiye'nin toplumsal cinsiyet eşitliğindeki en düşük performansı, yüksek öğretimde kadın liderliğine ilişkindir.** Yüksek öğretimde lider konumdaki kadın oranı yalnızca yüzde 8,5'tir. Bu oran, yüzde 21,7 olan AB ortalamasının çok altındadır. YÖK başkanı Prof. Dr. Yekta Saraç, Mart 2019'da yaptığı açıklamada 797 dekanın 322'sinin, 201 rektörün 17'sinin kadın profesörler olduğunu paylaşmıştı. 'Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi' kapsamında yayınlanan 'Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

⁸⁶ <https://www.birgun.net/haber/206-universitede-sadece-18-kadin-rektor-249433>

⁸⁷ İki gazete haberinde toplam kadın rektör sayısı 18 olarak gösterilmektedir. Bkz. <https://www.birgun.net/haber/206-universitede-sadece-18-kadin-rektor-249433>
<https://ilerihaber.org/icerik/turkiyede-206-rektorun-sadece-18i-kadin-94667.html>

Haritalama ve İzleme Çalışması'na (2018) göre, 65 vakıf üniversitesinde halen 10 kadın rektörün görev yaptığı vurgulanmaktadır" görüşünü paylaşmıştır⁸⁸.

Bilgi ve İletişim Teknolojilerine Erişim de İstatistikleri de Sorunlu

SDG 4.4, 2030'a kadar istihdam, insana yakışır işlerde çalışma ve girişimciliğe yönelik teknik ve mesleki becerilere sahip gençlerin ve yetişkinlerin sayısının önemli ölçüde artırılmasını hedeflemekte ve yetenek tipine göre bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) yeteneğine sahip genç ve yetişkinlerin oranı (Gösterge 4.4.1, 4.4.2 ve yaş grupları, ekonomik etkinlik, vb. değişkenlere göre 4.4.3) ile göstergelendirilmektedir.

UNESCO 2017-2018 GEM raporuna göre Türkiye, seçilmiş 16 Avrupa ülkesi arasında "belge ekleyerek e-posta gönderebilen yetişkin oranlarının" en düşük olduğu ülkedir. 2020 GEM raporunda ise ne 2018 ne de 2019'a ait Türkiye verileri bulunmamaktadır⁸⁹. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine ilişkin verilerin üretilmesi kadınların ve erkeklerin BİT yeteneklerinin geliştirilmesi ve izlenmesinde önem taşımaktadır.

BİT kullanımında kadının yerinin güçlendirilmesine ilişkin stratejiler kalkınma planlarında ve Bilgi Teknolojileri Kurumu (BTK) strateji planlarında yer bulmaktadır⁹⁰. Cinsiyetin bireylerin bilgisayar ve mobil cihaz kullanım yeteneklerinin derecesini anlamlı olarak etkilediği, erkek kullanıcıların bilgisayar ve diğer cihazlardan dosya aktarma ve mobil dosya kopyalama veya taşıma becerilerine sahip olmasının kadınlardan %62 daha yüksek ihtimalde olduğu belirtilmiştir. Kadın kullanıcıların Word ile metin hazırlama, Powerpoint sunu hazırlama ve Excel ile tablo oluşturma yeteneklerine sahip olması da erkek kullanıcılara göre %31 daha az ihtimal dahilindedir. Kadın kullanıcıların yazılım, uygulama yükleme ve işletim sisteminin değiştirilmesi yeteneklerine sahip olma ihtimali de erkek kullanıcılara göre %55 daha düşük bulunmuştur⁹¹.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'nin, 2018 yılı Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması verilerine göre 16-74 yaş grubundaki erkekler arasında bilgisayar kullananların oranı %68,6 iken kadınlar arasında bu oran %50,6'da kalıyordu. İnternet kullanımı ise erkeklerde %80,4 ve kadınlarda %65,5 olarak belirlenmişti⁹². TÜİK, 2019 yılı Hanehalkı Bilişim

⁸⁸ <https://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2019/09/bilim-akademisi-2018-19-akademik-ozgurluk-raporu-eylul-23.pdf>

⁸⁹ <http://data.uis.unesco.org/index.aspx?queryid=3482>

⁹⁰ http://ceur-ws.org/Vol-2045/29_Bilisim_2017_paper_16.pdf

⁹¹ <https://iibfdergi.sdu.edu.tr/assets/uploads/sites/352/files/yil-2017-cilt-22-sayi-kayfor15-yazi02-30122017.pdf>

⁹² <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27819>

Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması'nda ise internet kullanım oranları 16-74 yaş grubundaki erkeklerde yüzde 81,8 iken kadınlarda yüzde 68,9 oldu⁹³.

Kesişen Eşitsizliklerle Mücadele ve Kapsayıcılık Yetersiz

SDG 4.5, 2030'a kadar eğitim alanındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ortadan kaldırılmasını ve engelliler, yerli halklar (indigenous peoples) ve kırılgan durumdaki çocuklar dâhil, savunmasız insanların her düzeyde eğitim ve mesleki öğretime eşit erişimlerinin sağlanmasını gerektirmektedir.

CEİD göstergeleri için Türkiye'de SDG 4.5 kapsamına dahil ettiğimiz kırılgan ve savunmasız insanlar özel gereksinimliler, mevsimlik tarım işçileri, en alt/en üst servet %20'likleri, mülteciler, göçmenler ve geçici koruma statüsünde bulunanlar olarak tanımlanmıştır. Örgün eğitim dışında kalan özel gereksinimliler konusundaki güncel veri kısıtlarına ek olarak, Tablo 22'deki hesaplamalarla **özel eğitim hizmetlerinden yararlanan kadın öğrenci** oranlarının %36'larda kaldığı görülmektedir. Bir önceki yıla kıyasla 2018'de özel gereksinimlilere sağlanan özel eğitim hizmetlerinden sadece binde 2 oranında daha fazla kız çocuğu ya da kadın yararlanmıştır (Tablo 22) ve oranlar 2016-17 yılı için belirlenenlerle (Tan, 2018) hemen hemen aynıdır.

Tablo 22 Özel Eğitim Hizmetlerinden⁹⁴ Yararlanan Öğrenciler Arasında Kadın Sayı ve Oranları, 2017-18 ve 2018-19

Özel Eğitim Örgün Eğitim Toplamı	2017-18			2018-19		
	T	K	%	T	K	%
	353 610	128 882	36.4	398 815	145 980	36.6

Kaynak: MEB (2017). MİLLÎ EĞİTİM İSTATİSTİKLERİ Örgün Eğitim 2017/'18. Milli Eğitim Bakanlığı. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1068>) ve MEB (2019). MİLLÎ EĞİTİM İSTATİSTİKLERİ Örgün Eğitim 2018/'19. Milli Eğitim Bakanlığı. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/851>) raporlarından faydalanarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

⁹³ [https://www.yenicaggazetesi.com.tr/turkiyede-internet-kullanim-orani-yuzde-75-oldu-246834h.htm#:~:text=T%C3%BCrkiye%20%C4%B0statistik%20Kurumu%20\(T%C3%9C%C4%B0K\)%2C,y%C3%BCzde%2072%2C9'du](https://www.yenicaggazetesi.com.tr/turkiyede-internet-kullanim-orani-yuzde-75-oldu-246834h.htm#:~:text=T%C3%BCrkiye%20%C4%B0statistik%20Kurumu%20(T%C3%9C%C4%B0K)%2C,y%C3%BCzde%2072%2C9'du).

⁹⁴ Özel Eğitim Okulu: Özel eğitim gerektiren bireylere hizmet veren, özel olarak yetiştirilmiş personelin bulunduğu, geliştirilmiş eğitim programlarının uygulandığı özel öğretim kurumudur.

Tüm kademelerde özel eğitim hizmetlerinden yararlanan oğlan öğrenci sayısının kız öğrenci sayısının yaklaşık 2 katı olduğunu kaydeden ERG de bu verinin çoklu ayrımcılık açısından son derece dikkat çekici olduğunu, Birleşmiş Milletler (BM) Engelli Hakları Komitesinin, Türkiye'nin Nihai Raporuna ilişkin değerlendirmesinde engelli kadınların, engelli erkeklere göre eğitim ve istihdama erişimde dezavantajlı olmalarından endişe duyduklarını nakletmektedir (2019). "Bu engellerin ortadan kalkması için önce nedenlerin araştırılması, toplumsal algının dönüştürülmesi ve başta ebeveynler olmak üzere tüm toplumun özel gereksinimli bireyler hakkında bilgilendirilmesi önemlidir. ... özel gereksinimli çocukların sayısının kapsamlı bir araştırma ile saptanmasına ve etkili bir izleme mekanizması geliştirilmesine ihtiyaç vardır".⁹⁵

TALIS 2018'de Türkiye'nin OECD ortalamasından epey farklılaştığı bir diğer bulgu da öğrencilerinin %10'undan fazlası özel eğitime ihtiyaç duyan öğretmen oranının %11,1 olmasıdır. OECD ortalamasında %27,4 olan bu oran; Şili, Belçika ve Birleşik Devletler'de %50'nin üzerindedir. TEDMEM'e göre, bu oranlar ülkelerin özel eğitime gereksinimli öğrencilere yönelik politikalarının ve tanılama süreçlerinin farklılaşmasının bir sonucu olarak değerlendirilse de sistemin söz konusu öğrencileri kapsayıcılığına ilişkin de bir fikir vermektedir.⁹⁶

Örgün eğitime erişimi sağlanan **geçici koruma altındaki çocuklar**la ilgili olarak Hayat Boyu Öğretim Genel Müdürlüğü Göç ve Acil Durum Daire Başkanlığı'nın, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Eylül 2019 verileri üzerinden sağladığı son bilgilere göre "1.082.172 olan Suriyeli eğitim çağındaki nüfusun kademeli olarak Millî Eğitim Bakanlığına bağlı resmî okullara kaydedilmesi çalışmaları devam etmektedir. Millî Eğitim Bakanlığına bağlı resmî (Geçici Eğitim Merkezleri Dışında) okulda kitlesel göçle ülkemize gelen geçici koruma altında 633.271 (570.288 Suriyeli - 62.983 Iraklı) öğrenci Türkçe müfredatla eğitim görmektedir. 4 ilimizdeki 23 geçici eğitim merkezlerinde 25.278 öğrenci yoğun Türkçe öğretimi temel olmak kaydıyla eğitim görmektedir. Ayrıca açık okullara kayıtlı 26.179 öğrenci bulunmaktadır. Toplamda 684.728 (336.722 kız %49,18, 348.006 erkek %50,82) geçici koruma altındaki öğrencinin eğitime erişimi sağlanmıştır".⁹⁷

HBÖGM tarafından Yıllara Göre Ülkemizde Eğitime Erişimi Sağlanan Suriyeli Öğrenci Sayısı, Eğitim Kademelerine Göre Okullaşma, Yükseköğretime Erişimi Sağlanan Öğrenci Sayısı vb veriler açıklanmış olmasına karşılık öğrencilerin bu göstergelerde cinsiyete göre dağılımları paylaşılmamıştır. Öte yandan birbirini izleyen sunumlarda kullanılan göstergeler arasında tutarsızlıklar da söz konusudur. Örneğin, Halk Eğitim Merkezleri Aracılığı İle 2014-18 yılları

⁹⁵ Ertekin, G., Mert, M. & Korlu, Ö. (2019). Öğrenciler ve Eğitime Erişim Eğitim İzleme Raporu 2019. Eğitim Reformu Girişimi (ERG). (<http://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/852>)

⁹⁶ TEDMEM (2019). TALIS 2018 Sonuçları ve Türkiye Üzerine Değerlendirmeler. Türk Eğitim Derneği (TED). (<http://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1069>)

⁹⁷ Bkz. https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_11/06141131_11Ekim2019internetBulteni.pdf

arasında Türkçe eğitimi alan toplam 258.260 Suriyeli kursiyer arasında kadınların çoğunlukta olduğu (%58.8) görülse de (Bkz.Tablo 23) bir sonraki, ekim 2019 sunumunda yetişkinlerle ilgili verilere yer verilmemiştir..

Tablo 23 Türkçe Eğitimi Alan Türkçe Eğitimi Alan Suriyeli Kursiyerler Arasında Kadın Sayı ve Oranları , 2014-18

	T	K	%
6-12 Yaş	35.517	17.462	49.2
13-17 Yaş	9.230	4.940	53.5
Yetişkinler	213.513	129.418	60.6
Genel Toplam	258.260	151.820	58.8

Kaynak:

https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_04/08133210_01Nisan2019internetSunusuGeciciKorumaAlOgr.pdf den tarafımızdan hesaplanmıştır

Dolayısıyla burada, yetişkin verilerini de içeren daha önceki sunumdan yararlanması uygun görülmüştür.

2014-18 döneminde toplam 345.927 Suriyeli kursiyerden 207.150 kadının, Halk Eğitim Merkezlerindeki genel kurslara katılımlarının %60 ile gene çoğunluğu oluşturduğunu görüyoruz. Tablo 24'de bu yoğunluğun en çok yabancı diller ile okuma yazma alanlarında toplandığı görülmektedir. Kişisel Gelişim ve Eğitim kurslarına katılanlar arasında da kadınlar %60'a yaklaşan bir çoğunlukta.

Tablo 24 Suriyeli Kadın ve Erkeklerin Genel Kurslara Katılımı, 2014-18

Kurs	Kadın	Erkek
Yabancı Diller	138.382	96.401
Okuma Yazma	38.483	15.658
Kişisel Gelişim ve Eğitim	12.914	9.293
Spor	3.480	6.624
Sosyal Hizmetler ve Danışmanlık	4.241	4.309

Kaynak: https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_04/08133210_01Nisan2019internetSunusuGeciciKorumaAlOgr.pdf

2014-2019 yılları arasında Meslekî ve Teknik Kurslara Katılan 93.553 Suriyeli Kursiyer arasında ise kadınların (N=67.512, %73) gerek toplamda gerekse farklı dallarda büyük çoğunluğu oluşturmaları⁹⁸, bu grupta gelir getirici bir karşılık alma umudunun tezahürü olarak yorumlanabilecektir. Tablo 25'te ise kadınlar arasında El Sanatları Teknolojisi, Giyim Üretim Teknolojisi ve Güzellik ve Saç Bakım Hizmetlerini seçenlerin yoğunluğu geleneksel cinsiyet rollerinin sürekliliğini yansıtmaktadır.

Tablo 25 Halk Eğitimi Merkezlerinde Suriyeli Kadın ve Erkeklerin En Çok Tercih Ettikleri Meslekî ve Teknik Kurslar

Kurs	Kadın	Erkek
El Sanatları Teknolojisi	2.960	134
Giyim Üretim Teknolojisi	2.693	372
Güzellik ve Saç Bakım Hiz.	2.320	364
Bilişim Teknolojileri	1.399	922
Sağlık	361	1.018
Genel Toplam	48.795	17.805

Kaynak: 11.07.2019 E-Yaygın verileri

https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_11/06141131_11Ekim2019internetBulteni.pdf

Çoklu ya da kesişen eşitsizlikler bağlamında ciddi bir sorun alanı da **çalışmak zorunda olan çocuklar ve mevsimlik tarım işçilerinin çocukları**yla ilgilidir. İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nda (Md.59,1, 2) ilköğretim çağına olup ilköğretim kurumlarına devam etmeyenlerin hiçbir koşulda çalışmayacağı belirtilmesine karşın, veri kısıtları nedeniyle Türkiye'de çocuk işçiliğine ilişkin durumun tam olarak görülebilmesi mümkün değil. Ancak, 15-17 yaş grubundaki kız çocuklarda çalışmanın, eğitime katılım üzerinde oğlan çocuklardan daha fazla etkisi olduğu görülüyor. Oğlan çocuklarda çalışmak eğitime katılma oranını ortalama %21,7, kız çocuklarda ise ortalama %35,6 azaltıyor⁹⁹.

⁹⁸ Bkz. https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_11/06141131_11Ekim2019internetBulteni.pdf

⁹⁹ Ertekin, G., Mert, M. & Korlu, Ö. (2019). Öğrenciler ve Eğitime Erişim Eğitim İzleme Raporu 2019. Eğitim Reformu Girişimi (ERG). (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/852>)

İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi’nin, Adana’da T.C. vatandaşı olan (mevsimlik gezici) tarım işçilerinin çocuklarıyla ilgili araştırmasında ilköğretim çağındaki çocukların yüzde 15’inin eğitime erişemediği görülüyor. 11-14 yaş diliminde cinsiyet eşitsizliği kesinleşiyor, okula devam etmeyenlerin oranı oğlan çocuklarda yüzde 18’e, kız çocuklarında yüzde 32’ye yükseliyor. 15-18 yaş diliminde eğitimi terk oranı kadınlarda gene daha fazla olarak artmayı sürdürüyor: Genç erkeklerin yüzde 59’u, **genç kadınların yüzde 73’ü eğitimlerini terk ediyor**. 19-24 yaş diliminde ise terk edenlerin oranının yüzde 90’a yükseldiği görülüyor, öyle ki bu yaş diliminde eğitime devam etmek istisna oluyor¹⁰⁰.

Kalkınma Atölyesi’nin Adana ve Şanlıurfa’da 209 hanenin katılımı ile yürüttüğü araştırmasına göre, Suriyeli ve Türkiyeli mevsimlik gezici tarım işçisi hanelerde aktif çalışanların %43’ü çocuk¹⁰¹. Araştırmanın bulgularına göre 6-14 yaş grubundaki kız çocuklarının yüzde 17’si öğrenci iken, yüzde 47,8’i tarım işçisi. 15-17 yaş arasında kız çocuklarının neredeyse tümü tarım işçisi olarak çalışmakta. Kız çocuklarının çalışmadıkları zamanlarda ev işleri ve çocuk bakımında annelerine veya diğer yetişkin kadınlara destek oldukları ve bu şekilde hanelerinin geçimlerine katkıda buldukları vurgulanıyor.

Çocuk işçiliği konusunda üzerinde özellikle durulması gereken bir grup da **geçici koruma altındaki çocuklar**. 6-17 yaş grubundaki Türkiyeli kız çocuklarının yüzde 51,6’sı ilköğretim öğrencisi iken Suriyeli kız çocuklarının sadece yüzde 1,4’ü okula gidiyor. Türkiyeli erkek çocukların yüzde 58’ine karşılık, Suriyeli oğlanların sadece yüzde 1,4’ü ilköğretim okullarına gitmekte. Türkiye’de zorunlu eğitim çağındaki çocuklara dair bu veriler, aralarındaki ilköğretim ve ilköğretim mezunlarının oranının sadece yüzde 4 olduğunu gösteriyor. Araştırma, bu oranların çadır alanında haneleri ve akranları ile birlikte yaşayan genç neslin eğitimsiz bir kuşağa dönüştüğünü ve toplumsal cinsiyet kalıplarının yaygınlığını göstermekte. Çocuklar, özellikle kız çocukları ailelerinin ekonomik refahına sadece kazandıkları ücretlerle değil, ev içinde ücretsiz yaptıkları işlerle de katkıda bulunuyor. Dolayısıyla araştırma, Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı’nda da ifade edildiği gibi çocuk işçiliğinin önlenmesinde “en iyi aracın” eğitim olduğu sonucuna varıyor¹⁰².

Anaakımlaştırma tamamlanamadı

SDG 4.7 de, 2030’a kadar bütün öğrencilerin, sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir yaşam tarzları için eğitim, insan hakları, toplumsal cinsiyet eşitliği, barış ve şiddetsizlik kültürünün

¹⁰⁰ Bkz. <https://goc.bilgi.edu.tr/media/uploads/2019/12/20/ozet-rapor-adanada-mevsimlik-gezici-tarim-iscilerinin-cocuklari.pdf>

¹⁰¹ Bkz. <http://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Raporlar/TURKCE/07/SOSYO-EKONOM%C4%B0K%20TR.pdf>

¹⁰² Agy.

geliştirilmesi... yoluyla sürdürülebilir kalkınmanın ilerletilmesi için gereken bilgi ve becerileri kazanımının sağlanmasına odaklanmaktadır. Gösterge 4.7.1 ise

(ii) cinsiyet eşitliği ve insan hakları da dahil olmak üzere sürdürülebilir kalkınma için eğitimin;

(a) milli eğitim politikalarının,

(b) müfredatın,

(c) öğretmen eğitiminin ve

(d) öğrenci değerlendirmenin tüm düzeylerinde ne ölçüde anaakımlaştırıldığına yönelmektedir.

(UNESCO GEM, Gösterge 4.7.1).

İlk raporun yazılmasından kısa bir süre geçmiş olmasına karşın, kamu kurum ve kuruluşlarının politikalarında toplumsal cinsiyet eşitliğinin anaakımlaştırılması anlamında geri gitme işaretleri dikkati çekmektedir. Şubat 2019'da toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin hizmet içi eğitim modüllerini kaldıran MEB, 10 Eylül'de yayımladığı 2019/2020 Eğitim - Öğretim Yılı Hedef Listesi'nde Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün, "Kişisel ve Sosyal Rehberlik" başlığı altında sıraladığı **26 hedeften "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği" hedefini bazı çevrelerin tepkilerinin ardından listeden çıkardı**¹⁰³.

Bir başka önemli kırılma, 12 Eylül 2019 tarihli Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmeliktir. Bu düzenleme ile aynı yönetmeliğin 7 nci maddesinin birinci fıkrasındaki "Eğitim kurumlarında öğrencilerde özgüven ve sorumluluk duygusu geliştirmek, öğrencileri şiddet ve zararlı alışkanlıklardan korumak, öğrencilere yeni ilgi alanları ve beceriler kazandırmak, öğrencilerin yeteneklerini sergilemesine imkân vermek, millî, manevi ve kültürel değerleri yaşatmak, yaygınlaştırmak ve bu değerlerin yeni nesillere aktarımını sağlamak, öğrencilerde gönüllülük bilincini özendirmek, engellilik, yaşlılık, insan ve çocuk hakları ile **toplumsal cinsiyet eşitliği konularında farkındalık oluşturmak amacıyla bilimsel, sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif alanlarda sosyal etkinlik çalışmaları yapılır**" ifadesindeki "**ile toplumsal cinsiyet eşitliği**" ibaresi **yürürlükten kaldırılmıştır** (Bkz. Tablo 2).

¹⁰³ "MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, önceki gün resmi internet sitesinden Rehberlik Programı'nı yayımladı. Programda, "Bağımlılıkla Mücadele, Çocuklarda Cinsel Eğitim, Şiddeti Önleme" gibi kişisel ve sosyal rehberlik hedeflerinin yanı sıra "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği" hedefine de yer verildi. BirGün'den Mustafa Mert Bildircin'in haberine göre; Saat 14.16'da müdürlüğün duyurduğu hedefler listesi, tepkiler üzerine web sitesinden kaldırıldı. Bakanlık, web sitesine saat 16.05'te yeni bir Rehberlik Programı ekledi. Yeni programda hedefler 26'dan 25'e düşürüldü".
https://www.istanbulgercegi.com/meb-toplumsal-cinsiyet-esitligi-projesinden-gerici-cevrelerin-talepleri-uzerine-vazgecti_204372.html

Eğitim tematik alan raporunda (Tan,2018) MEB örnek projeleri arasında yer alan ETCEP Projesi'nin 2019 başında, kimi çevrelerden gelen tepkiler sonucu yürürlükten kaldırılması da anaakımlaştırma sürecine vurulan bir başka darbe olmuştur. 2014 yılında AB finansmanı ile başlatılan ve MEB tarafından 162 pilot okulda uygulanan 3 milyon 154 bin 470 Avro bütçeli "Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği" (ETCEP) projesinin paydaşlarından biri de British Council idi¹⁰⁴.

Genelde MEB'in yaklaşımı, çocuk, birey, öğrenci, öğretmen odaklı olmayı sürdürmekte, cinsiyete tarafsızlık görüntüsü altında 2023 Vizyon Belgesi gibi geleceğe yönelik eğitim politikalarını belirleyen belgelerde dahi toplumsal cinsiyet, cinsiyet, kadın, kız çocuk, oğlan çocuk gibi sözcüklere rastlanmamaktadır. Yeni belgelerde, eskiden yetersiz bulunan "cinsiyet eşitliği"ne ilişkin ifadeler bile yer yoktur. Bu yaklaşımın tipik bir örneği, Talim ve Terbiye Kurulunun 28.03.2018 tarih ve 6410086 sayılı mütalaasıyla kabul edilen Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları ile Bunlara Ait E-içeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları'dır (Bkz. Kamu Politikalarının Değerlendirilmesi ve Tablo 3).

Ders kitapları incelemesinin kriterleri arasında toplumsal cinsiyet ve cinsiyet eşitliğine herhangi bir gönderme bulunmamakta, kadın ve erkek dağılımı açısından makul bir denge gözetilmesi ve kadın erkek temsiline isnat, ön yargı, kalıp yargı vb. bulunmaması ile yetinilmektedir. Ayrımcı gözetilmemesi gereken özellikler arasında, temel politika belgelerinin vazgeçilmezlerinden olan cinsiyete yer verilmeyişi özellikle dikkati çekicidir. Öte yandan araştırmalar, örneğin 1. sınıf Türkçe, 5. sınıf Türkçe ve 9. sınıf Tarih kitapları gibi kimi yeni ders kitaplarında toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin içeriğin neredeyse tümüyle çıkarıldığını gösteriyor. Aratmur Çimen ve Bayhan (2018), bu kitaplarda metinlerin ve görsellerin daha cinsiyetçi bir yaklaşımla hazırlanmış olduğu sonucuna varıyor.

Geri gidiler bağlamında kamuoyunda gene çok tartışılan bir değişiklik¹⁰⁵ de hükümete yakın medyada aleyhte yer alan haberlerin¹⁰⁶ ardından Yüksek Öğretim Kurulu'nun, Akademide

¹⁰⁴ Bkz. 7 Oca 2019 <https://www.yeniakit.com.tr/haber/o-sapkin-projeji-bakanlik-iptal-etti-582159.html>

¹⁰⁵ Üniversiteli Kadın Kolektifi, "Yükseköğretim Kurumlarında Cinsiyet Eşitliği Tutum Belgesi"nin uygulamadan kaldırılmasını YÖK önünde yaptığı açıklama ile protesto etti <http://sendika63.org/tag/yuksekogretim-kurumlarinda-toplumsal-cinsiyet-esitligi-tutum-belgesi/>

Her türlü cinsiyetçi yaklaşıma karşı mücadele eden kadınların elde ettiği önemli bir kazanım olan Toplumsal

Cinsiyet Eşitliği Tutum Belgesi'nin kaldırılmasının amacı nedir? **22 Şubat 2019**

<https://www.hdp.org.tr/tr/yuksekogretim-kurumlari-toplumsal-cinsiyet-esitligi-projesinin-durdurulmasına-iliskin-onergemiz/12895>

Melis Alphan Yazdı: Kadına Ayrımcılığı 'Toplumsal Değer' Diye ... <https://artigercek.com/yazarlar/melis-alphan/kadina-ayrimciligi-toplumsal-deger-diye-savunanlar>

<https://kaosgl.org/haber/yok-toplumsal-cinsiyet-esitligi-projesini-durdurdu>

¹⁰⁶ Örneğin, Dön bu yanlıştan YÖK, Üniversitelere yön veren Yükseköğretim Kurulu tarafından Tutum Belgesi adıyla üniversitelere gönderilen genelgede Toplumsal Cinsiyet Eşitliği zirvasının tüm okullara ders olarak dayatıldığı ortaya çıktı. MEB'in uygulamaktan vazgeçtiği, eşcinsellik sapkınlığının kamufle edilerek sunulduğu bu aymazlığın, ilahiyat fakültelerinde dahi ders olarak okutulduğu öğrenildi.

Kadın Çalışmaları ve Sorunları Komisyonu'nca 2015 yılında hazırlanan ve Yükseköğretim Kurulu (YÖK) tarafından, "**Tutum Belgesi**" adıyla kabul edilen **Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Üniversite Çalıştayı Sonuç Raporu'nu Şubat 2019'da websitesinden kaldırması** ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Projesini durdurmasıdır (Bkz. Tablo 3).

Türk Tabipler Birliği Etik Kurulu bu konudaki görüşünde, İnsan Hakları Evrensel Beyanname (İHEB), ilk maddesinde "*Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar.*" ve ikinci maddesinde ise "*Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya başka bir görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğuş veya herhangi başka bir ayırım gözetmeksizin bu Bildirge ile ilan olunan bütün haklardan ve bütün özgürlüklerden yararlanabilir.*" ifadeleriyle eşitliğe ve ayrımcılığa uğramamaya vurgu yapar. Görüldüğü gibi insan hakları rejiminin hem kurucu hem de düzenleyici ilkelerinin temelini, farklı bir algıya neden olmadan eşitlik kavramı oluşturmaktadır. Bu bağlamda eşitliğe vurgu yapan "Yükseköğretim Kurumları Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Tutum Belgesi"nin üniversite ortamından kaldırılması, günümüzde yaşanmakta olan insan hakları rejiminin krizini de derinleştirecek yaklaşımdır ve etik açıdan temellendirilmesi olanaksızdır, duyurusunda bulunmuştu¹⁰⁷.

Bilim Akademisi'ne göre de, "Belge, üniversitelerde toplumsal cinsiyet eşitliğine odaklanan derslerin müfredata eklenmesinden, cinsel taciz ve saldırılara karşı etkili yaptırımlara ve bu alandaki araştırma ve uygulama merkezlerine uzanan pek çok konuda gözetilmesi gereken ilkeleri saptamaktaydı. Bu nedenle, **yükseköğretimde toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması ("gender mainstreaming") olarak tanımlanan stratejinin temel politika belgesi**yd¹⁰⁸."

YÖK Başkanı Y.Saraç ise, Tutum Belgesi'nin, Özgecan Aslan cinayetinin yaşandığı süreçte hazırlandığını ve 2015'te üniversitelere gönderildiğini belirterek, "Bu belgenin esasında, yükseköğretim kurumlarında kadına yönelik şiddet ve tacize karşı neler yapılabileceği ve üniversite yerleşkelerinde güvenli bir ortamın nasıl hazırlanabileceğine ilişkin hususlar ile bu bağlamda zorunlu veya seçmeli bir dersin konulması hususu da yer almaktadır" dedi. Saraç, "2015 yılında hazırlanan bu tutum belgesinde kadına yönelik her türlü eşitsizlik ve adaletsizliği önlemeye yönelik yürütülen bu çalışmalar 'Toplumsal Cinsiyet Eşitliği' kavramı adı altında dile

Gençleri eşcinsellik ve kimlik bunalımına itecek **Toplumsal Cinsiyet Eşitliği** zırvası 2014-2016 yılları arasında **Milli Eğitim Bakanlığı**'nda da uygulanmış ancak **Bakan Ziya Selçuk**'un göreve gelmesiyle **TCE Projesi** tamamen iptal edilmişti. TCE projesinin iş ve toplumsal alanda sürdürücülüğünü ise Koç Holding'in yaptığı tespit edilmişti. Cinsiyetsiz toplumun hedeflendiği projeyle ilgili **Koç grubunun** yayınladığı "**İletişimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Rehberi**" isimli raporda, "**Biyolojik cinsiyet doğuştan gelen biyolojik özelliklerdir. Toplumsal Cinsiyet ise değiştirilebilir**" deniliyordu. 2019-02-11

<https://www.yeniakit.com.tr/haber/don-bu-yanlistan-yok-607217.html>

F. Öztürk, Eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğine karşı çıkan dernekler ne diyor? Ankara, 23 Mart 2019

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-47610198>

¹⁰⁷ https://www.ttb.org.tr/makale_goster.php?Guid=c383f5a2-64e9-11e9-a960-88f73c48b3ac

¹⁰⁸ <https://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2019/09/2018-19-bilim-akademisi-akademik-ozgurluk-raporu-23-eylul-2019.pdf>

getirilmiştir. Ancak gelinen süreçte bu kavrama, murat edilenin dışında farklı anlamlar yüklendiği ve bu yüklemelerin 'toplumsal değerlerimiz ve kabullerimizle mütenasip olmadığı ve toplumca kabul görmediği' hususunun göz önünde bulundurulması gereği ortaya çıkmıştır" ifadelerini kullandı.

Saraç, "Kadın çalışmalarına yönelik derslerin müfredatını 'Toplumsal Cinsiyet Eşitliği' değil 'Adalet Temelli Kadın Çalışmaları' anlayışı içerisinde belirlemeye ve verilmekte olan **ders, konferans ve seminerlerde Türk toplumunun aile kavramı başta olmak üzere sahip olduğu üstün değerlerin öne çıkarılmasına özen göstermesi gerekmektedir**" dedi¹⁰⁹.

CEDAW (md.10, c) "Erkeklerin ve kadınların kalıplaşmış rolleriyle ilgili kavramların eğitimin her düzeyinden ve biçiminden tasfiye edilmesi için **karma eğitim** ve bu amaca ulaşılmasına yardımcı olacak diğer eğitim türleri teşvik edilir ve özellikle okul kitapları ve ders programların gözden geçirilir ve bu öğretim metoduna göre uyarlanır" hükmünü içermektedir. Milli Eğitim Temel Kanunu'nda ise (Madde 15) "Okullarda kız ve erkek karma eğitim yapılması esastır. Ancak eğitimin türüne, imkan ve zorunluluklara göre bazı okullar yalnızca kız veya yalnızca erkek öğrencilere ayrılabilir" hükmü milli eğitimin temel ilkeleri arasında yer almaktadır.

Liselerde karma eğitimden vazgeçilmesi olarak yorumlanan Millî Eğitim Bakanlığı Kurum Açma, Kapatma ve Ad Verme Yönetmeliği'nde yapılan 2018 tarihli düzenlemelerle "Çok programlı Anadolu lisesi, mesleki ve teknik eğitim merkezi ve mesleki eğitim merkezinde karma eğitim yapılır ifadesinin yürürlükten kaldırılması" ve kız ve erkek pansiyonlarının ayrılmasına daha önce değinilmişti (Bkz. Tablo 2).

Bu bağlamda son yıllarda "kız öğrencilerin okullaşma oranını artırmak amacıyla" kız imam hatip liselerinin açılması dikkati çekmektedir. 2013-2014 öğretim yılından itibaren, mevzuatta herhangi bir değişikliğe gidilmeden, MEB talimatı ile 26 imam hatip lisesinin adı "kız imam hatip lisesi" olarak değiştirilmiştir¹¹⁰. 1976'da kız çocukların imam hatip okullarına alınmalarını

¹⁰⁹ Bkz. <https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2019/02/19/yokten-cinsiyet-esitliginde-geri-adim> MEB ve YÖK'ün Akit ve benzeri çevrelerin hedef göstermesinin ardından toplumsal cinsiyet eşitliği projelerinden vazgeçtiğini açıklamasına Eğitim Sen tepki gösterdi. Eğitim Sen Kadın Sekreteri Derya Yulcu, MEB'in Bakan'ın "Toplumsal cinsiyete duyarlı okul projesini hayata geçireceğiz" açıklamasına rağmen projeyi sahiplenme cesareti gösteremediğini ve toplumsal cinsiyet eşitliğinden vazgeçtiğini söyledi.

<https://www.evrensel.net/haber/374073/meb-ve-yokun-cinsiyet-esitligi-projelerinden-vazgecmesine-tepki> B. Toprak ise: Bu kavrama olan alerjinin kökeninde LGBTİ bireyler var. Çünkü toplumsal cinsiyet sadece kadın erkek ilişkisine gönderme yapmıyor. Aynı zamanda farklı cinsel yönelimleri olanları da kapsıyor. Yekta Saraç'ın ifadeleri de buradan kaynaklanıyor" ifadelerini kullandı. 'Toplumsal cinsiyet' YÖK'ü rahatsız etti <https://www.birgun.net/haber/toplumsal-cinsiyet-yok-u-rahatsiz-etti-247477>

¹¹⁰ Basında bu gelişme, "Daha önce fiilen kız ve erkek öğrencileri farklı okullarda toplayan bakanlık, yurt genelinde 26 okulun adını, 'kız imam hatip' lisesine dönüştürdü. Türkiye genelinde 10 ayda kız imam hatip sayısı yeni açılacak olan 4 okulla birlikte 26'ya ulaştı" diye yer almıştı. <https://www.ensonhaber.com/egitim-haberleri/kiz-imam-hatip-liseleri-geliyor-2013-07-19>

sağlayan uygulamaya geçilmesi, karma eğitim ilkesi temelinde yargı yoluna yapılan itirazın kabulüyle gerçekleştiği (Tan, 2000) halde bu yeni uygulamaya aynı maddenin ikinci cümlesi temel alınmış görünmektedir. Bir yandan hemşirelik eğitimi erkeklere açılır ve MEB, uzun yıllardır tartışılan (Bkz. Tan, 1978, 2000, 2007) Kız ve Erkek Teknik Öğretim Genel Müdürlükleri ayrımını sonlandırır ve okul adlarını da bu doğrultuda yenilerken, bir yandan da Kız İHL sayı ve tabelalarının artırılması CEDAW md. 10 ve METK md.15 kapsamında çelişkiler uyandırmaktadır. Daha önce vurgulandığı gibi MEB Kurum Açma, Kapatma ve Ad Verme Yönetmeliği'nde gerçekleştirilen değişiklikler de (Bkz.Tablo 2) karma eğitimden geriye gidiş biçiminde değerlendirilmiştir¹¹¹.

Öte yandan Türkiye'de, Osmanlı İmparatorluğu zamanında İnas Darülfünunu'ndaki kadınların Darülfünun'daki derslere girerek son verdikleri tek kadın üniversitesi örneğinin, Onbirinci Kalkınma Planı'nda, "**Japonya örneği incelenerek sadece kadın öğrencilerin kabul edildiği kadın üniversiteleri kurulacaktır** (560.2)" hükmüyle canlandırılmak istenmesi de dikkat çekicidir. Bilim Akademisi'nin Akademik Özgürlükler Raporu: 2018-2019 konuyu çok çeşitli boyutlarıyla tartışmaktadır:

"Kadın üniversiteleri modeli cinsiyet ayrımına göre üniversite yaratma, kadınları üniversite düzeyinde ayırıştırarak kümeleştirme, eşitlikçi ve seküler öğretimin reddi, üniversite sınavlarında daha başarılı oldukları görülen kadın öğrenciler için böyle bir arayışın temelsiz olduğu, genel olarak akademik yetkinlikleri geliştirme yerine cinsiyetçi rolleri pekiştirecek modelleri tercih etme ve tüm bunların toplumsal gelişmeye aykırı olduğu yönünden eleştirildi.

Japonya'daki 800'e yakın üniversiteden 80 tanesine karşılık geldiği söylenen kadın üniversiteleri kadınların eğitime erişme hakkının kısıtlı olduğu 19. yüzyılda ortaya çıkan, ancak günümüzde hem cinsiyetçi kalıpları sürdüren hem de bilimsel başarıları zayıf bir model olarak görülüyor. Japonya'daki kadın üniversitelerinin, uluslararası üniversite sıralamalarında ilk 1000'e dahi giremedikleri ve pek çoğunun artık tercih edilmediği vurgulanıyor. ABD'de, 50 yıl önce 230 civarında olan kadın kolejleri uygulamasının 45'e düştüğü de belirtiliyor...

Cinsiyet Uçurumu Endeksi'nin ana bileşenlerinden birini oluşturan "eğitim" etkeninde, Japonya'nın okuryazarlık ve ilk ve orta öğretimde üstün performans ("sıfır uçurum") gösterdiği, ancak yüksek öğretimde ve yüksek öğrenim gören kadınların işgücüne katılımında aynı başarıyı gösteremediği görülmektedir. Ücret eşitsizliğinde cinsiyet uçurumu, son yıllarda yapılan iyileştirmelere rağmen ciddi bir ayrımcılık örüntüsü oluşturmaya devam etmektedir. Siyasal

¹¹¹ Yönetmelik değişikliğini değerlendiren Eğitim Sen Genel Yükseköğretim ve Eğitim Sekreteri Özgür Bozdoğan'a göre, "Yapılan değişiklik, bu yıl uygulanan 'Ortaöğretime Geçiş Sistemi' ve yapılan Anadolu Lisesi kontenjan artırımlarının büyük bölümünün Çok Programlı Anadolu Liselerinde yapıldığı dikkate alındığında ciddi sonuçlar üretecektir. Bu okulları tercih eden öğrencilerin akademik eğitim alma isteğinden kaynaklı tercihte bulunduğu gerçeği göz önüne alındığında, şu an MEB bu öğrencilere kız veya erkek okullarında okumayı dayatmaktadır. Bu adımın kendisi ileride farklı okul türlerinde de karma eğitimin tamamen kaldırılmasının zeminini oluşturma olasılığını barındırmaktadır". <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/mebden-karma-egitime-darbe-1079070>

katılım açısından Cinsiyet Uçurumu Endeksi'nde 125. sırada yer alan Japonya Türkiye, Filipinler, Laos, Kolombiya ve Jamaika'nın bile gerisinde kalmıştır. Asya-Pasifik bölgesinde ise Kore ve Timor-Leste ile birlikte genel ortalamada sondan üçüncü olmuştur. Japonya, ekonomik gelir düzeyinin yüksekliğine rağmen, kadın bilim insanlarının sayısının genel azlığı ile de dikkat çeken bir ülke olarak biliniyor. 2017 verilerine göre yüzde 15,7'lik kadın araştırmacı oranıyla Japonya OECD ülkeleri arasında son sırada yer almıştır. Aynı yıl Türkiye'de bu oran, yüzde 37,3'tü. Öte yandan, lisedeki yüksek oranlara rağmen üniversiteye giriş, yüksek lisans ve doktora giderek azalan kadın temsiliyle Japonya'nın Türkiye için iyi bir örnek sunmadığı açıktır...

Bu verilerin de gösterdiği üzere dünyada terk edilmekte olan bir modeli esas alarak Türkiye'de kadın üniversitelerinin kurulması zaten işlemekte olan bir sistemin son derece olumsuz şekilde etkilenmesi riskini barındırmaktadır. Türkiye'de kadın öğrencilerin üniversiteye girmesi konusunda bir sıkıntı yoktur. Hatta üniversite sonrası yüksek lisans ve doktora öğrenimi düzeyinde de kadın öğrencilerin temsil oranı hayli yüksektir. Sorun, kadınların eğitimi aşamasında değil istihdamı aşamasındadır. ..Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) tarafından yayınlanan 2017 verilerine göre üye ülkelerde kadınların iş gücüne katılım oranının en düşük olduğu ülke %33,6 ile Türkiye'dir. Daha vahim olan tespit ise, Türkiye'de 1990 yılında kadınların iş gücüne katılım oranının %34,2 olarak tespit edilmiş olmasıdır. Yani 27 yıl içinde Türkiye'de kadın istihdamında kayda değer bir ilerleme olmadığı gibi hatta gerileme yaşanmıştır. Kadın üniversitelerinin kurulmasının bu verileri olumlu yönde değiştirmeye hiçbir etkisi olmayacağı açık olduğu gibi kadınların daha da marjinalleştirilmesi ve iş gücü piyasası dışına itilmesi şeklinde bir etkisinin olması ihtimali çok yüksektir".¹¹²

¹¹² "Diğer yandan, dünya genelinde üniversitelerde kadın öğrenci sayısının erkek öğrenci sayısına yakın olduğuna ve hatta geçtiğine ilişkin veriler, kadın üniversitelerinin kuruluş yıllarındaki argümanların bugün geçerli olmadığını destekleyen kanıtlar arasında yer alıyor. YÖK'ün Mayıs 2018'de yaptığı açıklamaya göre Türkiye'deki üniversitelerde 70 bin 235 kadın, 87 bin 863'ü erkek akademisyen görev yapıyor. Üniversite öğrencilerinin cinsiyete göre dağılımında, 4 milyon 47 bin 302'si erkek öğrenci ile 3 milyon 513 bin 69 kadın öğrenci dikkat çekiyor. Model alınması tartışılan Japonya'nın, kadın-erkek eşitliği açısından Türkiye bakımından yüksek bir çitayı ve dünya genelinde iyi bir örneği temsil etmediğini de belirtmek gerekir. Dünya Ekonomik Forumu'nun Cinsiyet Uçurumu Endeksi'nde G7 ülkeleri arasında Japonya, "en düşük performans" gösteren ülke konumunda yer almaktadır. 17 2018 verilerine göre, söz konusu endekste, 149 ülke arasında 110. sırada bulunan Japonya hem düşük gelirli hem de kadınlara karşı işlenen suçlar açısından en tehlikeli ülke konumundaki Hindistan'ın dahi gerisinde kalmıştır. 2018 verilerine göre, Türkiye ise 130.sırada bulunmaktadır". <https://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2019/09/bilim-akademisi-2018-19-akademik-ozguruluk-raporu-eylul-23.pdf>

Sonuç Yerine

CEİD'in Türkiye'de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi kapsamında hazırlanan ve 2018 yılında yayınlanan Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması'nın güncellenmesine yönelik bu çalışmanın sonuçları başlıca dört başlık altında toplanabilmektedir.

Süreklilikler

- Eğitim sisteminin belkemiğini oluşturan asal yasal düzenlemeler -Anayasa ve eğitimle ilgili kanunlar- yürürlüğünü koruyor,
- Okuryazar olmayanların sayıları hala yüksek (n:2 024 637) ve erkeklere (n:286 412) kıyasla çok daha fazla sayıda kadın (n:1 738 225) okuma-yazma bilmiyor,
- Türkiye, GEM 2020'de, aralarında bulunduğu ortaüstü gelir grubundaki 20 ülkeden Botswana, Güney Afrika ve Ürdün'den sonra okul öncesinde brüt okullulaşma oranının en düşük olduğu 4. ülke. Eğitime erişimde toplumsal cinsiyet eşitsizliği bu düzeyde başlıyor,
- Zorunlu eğitimde okullulaşma gene tüm çağ nüfusunu kapsamıyor. İlk öğretimde kız çocuk oranları az farkla da olsa oğlan çocuk oranlarının önüne geçse de çağ nüfusunda yaklaşık her yüz çocuktan 8'i ilkokula ulaşmıyor.
- 13 yaş, 14 yaş ve üzeri tüm gruplar için kadın öğrencilerin Açık Öğretim'e kayması devam ediyor.
- Genel, mesleki-teknik ve din öğretimi alanlarından oluşan ortaöğretim kurumlarındaki öğrenciler arasında sadece din öğretimi alanında kadın öğrenci katılımı, %55.9'la çoğunluğu oluşturuyor.
- Türkiye'de ilk, orta ve yüksek öğretimin karar ve yetki organlarındaki kadın temsili diğer ülkelerden farklı olarak çok düşük seyrediyor.

Geri gidişler

- Eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğinin anaakımlaştırılmasına yönelik düzenlemelerden söz konusu kavramın ve ilgili etkinliklerin çıkarılması, toplumsal cinsiyet eğitimi modüllerinin ve tutum belgesinin kaldırılması, karma eğitimden vazgeçilmesi anlamına gelecek adımlar atılıyor.
- Ortaokulda net okullulaşma oranı 2016-17'den bu yana ilk kez 2.4 yüzde puan geriledi. Bu düzeyde gerek kadın gerekse erkek öğrenciler için "okuldan kaçış"ın nedenleri önemli bir araştırma konusuna işaret ediyor.
- Yükseköğretimde net okullaşma oranları, 2017-18'den 2018-19'a ilk kez hem kadınlar hem de erkekler için geriliyor.

Çelişkiler

- Onuncu Kalkınma Planı'nda kadınlarla ilgili politikaların, Aile ve Kadın başlığı altında ele alınmasına karşılık On birinci Planda bağımsız bir **Kadın (2.3.5)** başlığı kullanılması olumludur. Plan'da, kadınların güçlenmelerine yönelik olarak farkındalık eğitimlerinin artırılmasının vurgulanması da. Buna karşılık aynı Plan'ın hedefleri arasında yer alan,

Evliliklerin artmasını ve devamlılığını teşvik edici eğitim ve danışmanlıkların yaygınlaştırılması, "**geleneksel aile değerlerimizi korumak** için aile üyelerinin sistematik olarak **bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi**" vb. öneriler kadınları aile içinde, geleneksel rollerle kısıtlayan bakış açısını sürdürmektedir.

- Benzer çelişkiler devletin öteki üst düzey politika metinlerinde de görülmektedir. AÇSHB 2019-2023 Stratejik Planı, Kamu çalışanları başta olmak üzere farklı hedef gruplarının **kadının güçlenmesi konusunda bilgi ve farkındalığı artırılmalı** ve **Toplumsal cinsiyet eşitliği farkındalık eğitimleri ilkökul düzeyinde başlayarak eğitim-öğretim müfredatına eklenmeli** derken, MEB ve YÖK bu tür eğitim ve projeleri durdurmaktadır.
- KKHAÖK'nin 36. Genel Tavsiye Kararındaki eğitimin tüm düzeylerinde toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi şartı ve Kadının Güçlendirilmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı'ndaki "Eğitim fakültelerinin lisans-lisansüstü ve pedagojik formasyon programlarında toplumsal cinsiyet eşitliği dersine yer verilecek ya da uygun bulunan derslerin içeriğine toplumsal cinsiyet eşitliği konusu dâhil edilecektir" gibi hükümler halen geçerli olduğu halde bu düzenlemelerle ilgili "Tutum Belgesi" YÖK tarafından yok

sayılmaktadır. Aynı KKHAÖK Genel Tavsiye Kararındaki "utanç ve damgalama içermiyen cinsel eğitim" önerisinin ise sistemde karşılığı yoktur.

İzleme ve verilerle ilgili sorunlar

Eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğinin izlenmesiyle ilgili kimi sorunlar bu güncelleme çalışması sırasında da devam etmektedir. İzlemede erişilebilir, güncel, güvenilir ve cinsiyete göre ayrıştırılmış verilerin önemli olmasına karşılık politika belgelerinde SKH Hedef 4 göstergelerinin tümünün listelenmiş olmaması, sunulan göstergelerin endeks tanımlarına uymaması ve güncellenmemesi önemli eksikliklerdir.

Özellikle COVID-19'la baş etme ve çıkış planlarında, özellikle **kız çocukların ve kadınların uzaktan eğitime erişimi** ve **bilişim teknolojileri kullanımının geliştirilmesiyle** ilgili olarak ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde, ilk, orta ve yüksek eğitimde, kamusal ve özel kurumlarda, özel gereksinimli çocuklar, göçmenler, sığınmacılar, geçici tarım işçileri vb. risk gruplarında toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine ilişkin verilerin üretilmesi, bu eşitsizliklerin telafisi açısından bugün her zamankinden de ciddi önem taşımaktadır.

Kaynaklar

AÇSHB 2019-2023 Stratejik Planı

https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/33674/acshb_2019-2023-stratejik-plan.pdf

AÇSH Bakanlığı 2020 yılı Performans Programı

http://www.sp.gov.tr/upload/xSPRapor/files/gSFmq+2020_Yili_Performans_Programi_Ocak_2020_.pdf

Akşit, E. E. (2009). Tartışma: Anadilde Eğitim ve Kadınlar, *Fe Dergi*, 1, 30-38.

Aldırmaz, Y. (2020) Türkiye'de Akademide Cinsiyet Eşit(siz)liği Raporu: 2020 Gender (In)equality Report at the Academy in Turkey (preprint)

https://www.researchgate.net/publication/342511353_Turkiye'de_Akademide_Cinsiyet_Esitsizligi_Raporu_2020_Gender_Inequality_Report_at_the_Academy_in_Turkey_2020

Aratemur Çimen, C. ve Bayhan, S. (2018), Ders Kitaplarında Sekülerizm ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Araştırması Sonuç Raporu, Karşılaştıralı Eğitim Derneği

https://www.researchgate.net/publication/327907153_Ders_Kitaplarinda_Sekulerizm_ve_Toplumsal_Cinsiyet_Esitsizligi_Arastirmasi_Sonuc_Raporu

Baran, A. G., Erdem, M.T.(2017) Bilgi Toplumunda Dijital Bölünme: Bilişim Ve İletişim Teknolojileri Kullanım Yetenekleri Üzerinden Bir Tartışma, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22, Kayfor15 Özel Sayısı, 1505-1518.

<https://iibfdergi.sdu.edu.tr/assets/uploads/sites/352/files/yil-2017-cilt-22-sayi-kayfor15-yazi02-30122017.pdf>

BM Engelli Hakları Komitesi (2019) Nihai Gözlem Raporu, Eşit Haklar İçin İzleme Derneği

<https://www.esithaklar.org/2019/04/bm-engelli-haklari-komitesi-nihai-gozlem-raporu-2019/>

Campbell, M. (2018) Transforming Women's Lives Through Education

<https://ohrh.law.ox.ac.uk/transforming-womens-lives-through-education/>

Criado-Perez, C. (2019) Invisible Women: Data Bias in a World Designed for Men. New York: Abrams Press,

Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019) Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları

Değerlendirme Raporu http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/03/Surdurulebilir-Kalkinma-Amaclari-Degerlendirme-Raporu_13_12_2019-WEB.pdf

Cumhurbaşkanlığı Strateji Ve Bütçe Başkanlığı (2019) On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)

<http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf>

Dedeoğlu, S. Bayraktar, S. (Haz.) (2019) Yoksulun Umudu Çocuk: Mevsimlik Tarım İşçisi Hanelerin Sosyo-Ekonomik Profili ve Çocuk İşçiliği Araştırması, Kalkınma Atölyesi-UNICEF, Ankara

<http://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Raporlar/TURKCE/07/SOSYO-EKONOM%C4%B0K%20TR.pdf>

ERG (2019) Öğrenciler Ve Eğitime Erişim Eğitim İzleme Raporu 2019, İstanbul
<https://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2010/01/Ogrenciler-ve-Egitime-Eri%C5%9Fim.pdf>

ERG (2020) Türkiye'de Koronavirüsün Eğitime Etkileri - II | Uzaktan eğitim nasıl olacak ve bu süreçte neler dikkate alınmalı?

<https://www.egitimreformugirisimi.org/turkiyede-koronavirusun-egitime-etkileri-ii-uzaktan-egitim-nasil-olacak-ve-bu-surecte-neler-dikkate-alinmal/>

ERG (2020) 10 Soruda UNESCO Küresel Eğitim İzleme Raporu 2020
<https://www.egitimreformugirisimi.org/10-soruda-unesco-kuresel-egitim-izleme-raporu-2020/#more-14342>

Gül, I. & Karan, U. (2011). Ayrımcılık Yasağı: Kavram, Hukuk, İzleme ve Belgeleme. İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1040>)

KİH - YÇ, vd. (2019) Türkiye 2. Gözden Geçirme Sivil Toplum Alternatif Raporu, İstanbul.
http://www.kadinininsanhaklari.org/wp-content/uploads/2019/07/rapor_tr_web.pdf

KİH - YÇ (2020) Covid-19'la Mücadelede Feminist Politika
<https://www.kadinininsanhaklari.org/wp-content/uploads/2020/06/COVID19-Principles-Turkish-FINAL.pdf>

Kaos GL Derneği (2020) 2019 Yılında Türkiye'de Gerçekleşen Homofobi Ve Transfobi Temelli Nefret Suçları Raporu, Ankara: Ayrıntı Basımevi
http://kaosglderneği.org/resim/yayin/dl/nefret_suclari_raporu_2019_kucuk.pdf

KSGM (2018). Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2018-2023. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/887>)

Laurila, K. (2017) New CEDAW Recommendations Focus on Education for Women and Girls as a Human Right <http://www.wg-usa.org/website2014/new-cedaw-recommendations-focus-on-education-for-women-and-girls-as-a-human-right/>

Miller, C.C. (2020) Nearly Half of Men Say They Do Most of the Home Schooling. 3 Percent of Women Agree. The New York Times

<https://www.nytimes-com.cdn.ampproject.org/c/s/www.nytimes.com/2020/05/06/upshot/pandemic-chores-homeschooling-gender.amp.html>

Millî Eğitim Bakanlığı. Strateji Geliştirme Başkanlığı. Millî Eğitim Bakanlığı (2019) 2019-2023 Stratejik Planı, Ankara.

https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_12/31105532_Milli_EYitim_BakanlYYY_2019-2023_Stratejik_PlanY_31.12.pdf

MEB 2020 Performans Programı

http://www.sp.gov.tr/upload/xSPRapor/files/jLxzc+Milli_Egitim_Bakanligi_2020_Performans_Programi.pdf

Millî Eğitim Bakanlığı (2018) 2023 Eğitim Vizyonu. <http://2023vizyonu.meb.gov.tr/>

Millî Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2017/'18

http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_09/06123056_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2017_2018.pdf

Millî Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2018/'19

http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_09/30102730_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2018_2019.pdf

Millî Eğitim Bakanlığı (2020) 2019 Yılı İdare Faaliyet Raporu, Ankara

https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_03/12144540_28191618_Milli_EYitim_BakanlYYY_2019_YYIY_Ydare_Faaliyet_Raporu_28.02.2020.pdf

Mlambo-Ngcuka,P., Albrechtsen, A.-B. (2020) Opinion: We cannot allow COVID-19 to reinforce the digital gender divide. DEWEX

<https://www.devex.com/news/opinion-we-cannot-allow-covid-19-to-reinforce-the-digital-gender-divide-97118>

Öz, Y. (haz.) (2020) Kaos GL 2019 LGBTİ+'ların İnsan Hakları 2018 Yılı Raporu, Ankara: Ayrıntı Basımevi

http://www.kaosglderneği.org/resim/yayin/dl/lgbtilarin_insan_haklari_raporu_2019.pdf

Öztürk, C., Zerey,N., Akın,M. (Haz.) (2020) Sosyal Politika, Cinsiyet Kimliği Ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği Pandemi Raporu: Covid-19'un Üç Ayında LGBTİ+'LAR Sosyal Politika Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği <http://spod.org.tr/SourceFiles/pdf-2020623151720.pdf>

Rubiano -Matulevich,, E.C.and Viollaz, M. (2019) Gender Differences in Time Use: Allocating Time between the Market and the Household World Bank Policy Research Working Paper No. 8981, <https://ssrn.com/abstract=3437824>

Semerci, P.U., Erdoğan,E. (Haz.) (2017) İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Adana'da (Mevsimlik Gezici) Tarım İşçilerinin Çocuklarının Yaşam Koşullarının İyi Olma Hali Perspektifinden İyileştirilmesi Projesi Araştırma Sonuçları Özeti, Politika Alanları Ve Uygulama Önerileri, İstanbul
<https://goc.bilgi.edu.tr/media/uploads/2019/12/20/ozet-rapor-adanada-mevsimlik-gezici-tarim-iscilerinin-cocuklari.pdf>

Tan, E.M. (1979) Kadın, Ekonomik Yaşamı ve Eğitimi, T. İş Bankası Kültür Yayını, No: 204, Ankara: Tisa Matbaası

Tan, M. (2000) Eğitim, Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim , Çalışma Yaşamı ve Siyaset, TÜSİAD, İstanbul: Lebib Yalkın Yay, 23-115.

Tan, Mine G. (2018) Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması, Türkiye'de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi, Ankara: CEİD Yayınları: 3 <http://www.ceidizleme.org/medya/dosya/87.pdf>

Tan, Mine G.(2020) COVID-19: Pandemi-Eğitim-Toplumsal Cinsiyet
<http://www.keig.org/covid-19-pandemi-egitim-toplumsal-cinsiyet/#>

TEDMEM (2019). TALIS 2018 sonuçları ve Türkiye üzerine değerlendirmeler (TEDMEM Analiz Dizisi 6). Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları. <https://tedmem.org/yayin/talis-2018-sonuclari-turkiye-uzerine-degerlendirmeler>

TEDMEM. (2019). 2018 Eğitim Değerlendirme Raporu, TEDMEM Değerlendirme Dizisi 5, Ankara: Türk Eğitim Derneği. <https://tedmem.org/yayin/2018-egitim-degerlendirme-raporu>

TÜİK 2018 yılı Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması
<https://www.guvenliweb.org.tr/haber-detay/turkiyenin-internet-kullanim-aliskanliklari-tuik-2018>

TÜİK 2019 yılı Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması
<https://dijilopedi.com/2019-tuik-hanehalki-bilisim-teknolojileri-kullanim-arastirmasi/>

TÜİK Ulusal Eğitim İstatistikleri <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=130&locale=tr>

Türkiye Pekin+25 Kadın Platformu (2019) Türkiye Pekin+25 Kadın Platformu Politika Tutum Belgesi, İstanbul https://www.kadinininsanhaklari.org/wp-content/uploads/2019/11/Pekin25_tr_web.pdf

Türkiye İş Kurumu 2019-2023 Dönemi Stratejik Planı, Türkiye İş Kurumu Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, Ekim 2019-Ankara

<https://media.iskur.gov.tr/33334/2019-2023-donemi-stratejik-plani.pdf>

T.C AÇSHB KSGM (2020) Comprehensive National Review Report And Survey Prepared By Turkey On The Occasion Of 25th Anniversary Of Adoption Of 4th World Conference On Women And Beijing Declaration And Platform For Action (1995)

https://www.unece.org/fileadmin/DAM/Gender/Beijing_20/Turkey.pdf

UNESCO (2019) From access to empowerment UNESCO strategy for gender equality in and through education 2019-2025

<http://unesco.blob.core.windows.net/pdf/UploadCKEditor/gender%20equality%20through%20education.pdf>

UNESCO (2020) 2020 Global Education Monitoring Report Inclusion and education: All means all <https://en.unesco.org/gem-report/report/2020/inclusion>

UNESCO (2017) Unpacking Sustainable Development Goal 4: Education 2030; guide; 2017
Unpacking Sustainable Development Goal 4: Education 2030; guide; 2017

UNESCO Unpacking Sustainable Development Goal 4 Education 2030

<http://www.campaignforeducation.org/docs/post2015/SDG4.pdf>

UNESCO (2012). World Data on Education - Turkey. United Nations. (<http://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1035>)